

S Z A B Ó   D E Z S Ö
M Ű V E I

CSODÁLATOS ÉLET
REGÉNY KÉT KÖTETBEN
ELSŐ KÖTET

G E N I U S   K I A D Á S

S Z A B Ó   D E Z S Ö

CSODÁLATOS
ÉLET

REGÉNY KÉT KÖTETBEN
ELSŐ KÖTET

G E N I U S   K I A D Á S

*Si vis profectum haurire: leve
humiliter, simpliciter et Ideliter:
De imitatione Christi.*

ELŐSZÓ.

Oh te szegény regény, oh én szegény le-
gény! Cyrus király néma fia egyszer elkiál-
totta az Elsodort falut és szerte szét a megmar-
cangolt országban néma szívek hallották meg,
magukhoz ölelték s felszabadult szóval mond-
ták: ez az én kiáltásom, ez az én kiáltásom! É8
olyan jólesett nekik, hogy kinyújtózhattak az
izmaimban, hogy láttak szemeimben és hogy
zokoghattak a fájdalommal, hogy azt mond-
ták: — Téged kivételesen még nem ütünk
agyon, pedig a természet minden kivételes
adománnyal megajándékozott hozzá. Közben
ugyan bevádolunk istenkáromlásért, közsze-
mérem megsértéséért és ugató morál-kannibá-
lokat uszítunk a lábikráidba. De te azért csak
élj, egye fene, még azt is elnézzük neked, hogy
jóllakjál, mert még sok belénk taposott fájda-
lom vár megkiáltásra. A két forradalom min-
den vércseppje és szégyene, szomjas bosszúnk
és sunyító gyávaságunk vár a te megmutató,
igazságottevő harsogó képeidre. Még egy ilyen
regényt eltűrünk tőled, de akkor aztán hala-

losan megbotránkozunk, kitagadunk s tőlünk ott dögölhetsz meg valahol a Csokonay, Katona vagy Ady sírja táján.

Nagyon meghatottak e szavak és mint mindig, ha az emberi jóság egy csücske nyúlt felém, egész szervezetem hálásan engedelmeskedett. Felhőzött is bennem, dörgött, villámlott egy új regény. Az utolsó két esztendő egy vértől és könnytől nyers roppant vízióba verődött össze bennem, ahol túl az érdek minden ítéletén, mély emberi valóját mutatta volna meg minden tragikus are. Már minden alakja ólt élete millió gyökerével, már szívtam levegőjüket, már napi dolgaim közt is felkísértettek belém és önmagukká tettek. „Megered az eső” lett volna a regény címe s nagyobb boltozatú és több arcú lett volna, mint az Elsodort falu. És ez a regény meg is lesz, de miért nem lett meg most?

A proletárdiktatúra utáni időben, melyet melankolikus lucus a non lucendoval keresztény nemzeti órának neveztek, az a naiv hit gyúlt fel bennem, hogy nekem is tennem, agítálnom, üvölnem kell, hogy az ón diadalmas egészségemre is szüksége van a magyarságnak, hogy meginduljon az élet felé. Ezért aztán tagja lettem egy csomó hol szörnyen titkos, hol túlságosan nyilvános egyesületnek, szövetségnek, ligának, társaságnak, körnek s az emberi tétlenség más hasonló szelíd formájának.

Igen sokszor beleültem olyan székebe, mely magasabra volt deszkázva, mint a többi székek. Ott nagyon szívreható dolgokat szavaltam és azok, akiknek a széke alacsonyabban volt, izzadtak és egyik tenyerüket a másikhoz verdesték. Közben kaptam koszorúkat is, hot ezüstből, hol virágokból, melyeknek szalagjain igen hízelgő mondatok voltak. A pesti nemzetiségi sajtó régi műveimből jegyzetes kiadást rendezett s pontosan bebizonyította, hogy eladtam a lelkemet, csak a vevőt és az árat nem tudta megnevezni. A „Koko cúgszfürer” és „Platina princessz” regények szerzője pedig, kinek keletkezését a Thaly-gyijjtemény egyik kuruc verse leplezte le, jogos felháborodással látta, hogy a Lenin-fiúk neki osztott pofonjaiért is az én könyvem veszik. Ezért keresztény, nemzeti, liberális, filozemita baritonjával mint fáradhatatlan refrént bőgte bele a lár-mába: — Kommunista! Huszonhatezer korona! Kommunista! Huszonhatezer korona!

Ez a sok zakata eleinte határozottan gyarapította az egészségem és erőim tudatát. De mikor nyárra fordult az idő s az emberek aratásra gondoltak, szembeálltam magammai és kérdeztem: mit használtál mindezzel a lár-mával?

Ez a kérdés olyan volt, mintha valaki pofonvágott volna. Nyakamba szedtem a lá-

baimat és ide futottam ebbe a kis eldugott faluba, hogy megírjam a Megered az eső-t. És ekkor történt a csoda.

Kipakoltam jegyzeteim, megfogtam a tollat. És akkor a falu megfogta a kezem, ezer szelíd dolgát berakosgatta a szemeimbe, pihentető nagy csendjét végighúzta a lelkemen: — Itt te nem fogsz ilyen borzasztóságokat írni, itt én tartom ajkaidhoz a mellemet, itt én mesélek neked.

És egyszerre, egy pillanat megvillanásában bennem volt ez az új regény minden részletével, minden alakjával. Honnan jött, mikor keletkezett? Talán az őс homéroszi emlékek párologtak fel bennem, mint esős völgyek megbujt juhái, vagy haragos Toldy kelt ki sírjából, hogy elhozza nekem szelídebb öccsét¹? Nem én írtam ezt a regényt, valami őс emlékezés diktálta s én csak a toll és a tinta voltam.

Soha mostohább helyzetben nem indult regény útnak, mint ez. Mintha fiúörököst vár a fiatal pár s egy szőke kislány bimbózik ki belőlük. Várja a közönség az öklömet, hogy verjem el a bosszúját, vár megrajzolt rémeket, akikben ádáz igazságtétellel felismerheti pesti gyűlöltjeit, nagy megbotráncozásokat és megidézett szörnyűségeket vár tőlem: és adom meghajló kalászát ennek az egyszerű mesének. Hogy mert ez a nyitottszemű margaréta fel-fakadni az Elsodort falu tövéen?

Jönni fognak, akik megkövezték az Elsdort falut, remélve, hogy a kövek rajtam koppannak. El fogják olvasni ezt és leteszik, mondván: — Mégis csak érdekes regény volt az Elsdort falu.

Jönni fognak a kis hisztérikák, a nyers erőszak és véres szavak éhesei, elolvassák és mondják: — Hisz ez olyan, mint egy erdő, ahol árnyék és napos tisztás van. Minden olyan egyszerű és annyi az egészség benne. Ezzel akarja Szabó Dezső etetni a pesti idegeket? Határozottan érdekes regény volt az Elsdort falu.

Jönni fog Csír Csár tanár úr és beledugja tanársága csápjait, mint esti tücsök a végtelen mezőbe. És meg fogja állapítani, hogy ez a regény nem is regény és szidni fogja a műfajtalanságomat. És mondja: — Kezdem megbocsátani az Elsdort falu stilisztikai, retorikai, valamint poétikai hibáit is.

És jönni fognak azok, akik úgy állanak a tövemben, mintha a pizai ferde torony volnék. És lihegve lesik, mikor dűl ki egy téglahelőlem. És mondani fogják: — Hol vannak a nagy zúgó erdők? Egy Elsdort falura ráhibáztott, de már elernyed, penzióba lehet küldeni. Jönni fognak és én nyugodt mosolygással nézem az új termést. Mert jóízű kenyér és üdítő víz lesz ez a könyv azoknak, akik tiszta ajkakkal fognak utánunk következni. Izenet ez a könyv: a földnek, az egészségnek, a jóság-

nak izenő nagy hívása. Himnusz ez a könyv: jóakarató szíveknek zengi himnuszodat örök Bend, örök Tisztaság!

Oh fiatal vagyok még s hidd meg, felriadt magyar, hogy rakhatnak cézárokat és új parancsolót reád, de a fiatalságod ma én vagyok. És mélyemben nagy termő szépségek titkai gyűlnek. Oh tékozló, zárult szívű magyarság, ha felém hajolnál és azt mondanád: Dezső, szeretlek: minden rejtett csírám vert arany lenne számodra. Hiszen ellöktél mindenkít, aki szeretett és termett számodra, már változatosságból, vagy tréfa kedviért, próbálj szeretni engem, nyisd rám szemeidet és akkoigazdag termés lesz mindaz, ami teéretted adott helém. Én kényeztetett gyermeknek születtem, dédelgess és olyan bokkrétát adok a születésnapodra! Mert nagy születésnapod lesz még.

Kérdeztem azelőtt: honnan ez a mese, micsoda ős emlékezés diktálta a termékenység s a szent család tiszta meséjét? És most két meleg, sötét szem pattan fel bennem, egy fájdalmas száj nyílik meg és egy hang szól ős mesemondó jósággal. Egy hang, mely jó, mint a kenyér és meleg, mint a nyáresti mezők. Ez a hang adott lelket nekem.

Egy nyolcvanéves asszony járja mindennapi szelíd idézéssel a kolozsvári temetőt. Keresi szétszórt gyermekeit, keresi élete elfújtvetését, keresi Erdélyt. És mikor fáradtan hazatipeg, a holdviláguccai kis házban öreg

Jókai meséin úszik el a lelke, hogy lehessen még egy napot élni, még egy napot várni, még egy napot imádkozni.

Tőle jön ez a mese. Tőle jön minden jószágom, minden megváltó akaratom. Tőle jöu végtelen szerelmem a megrabolt tragikus faj iránt. Ő zúduló erőim szárnya és minden hitem. Semmi sem lettem volna nélküle és minden ő általa lettem.

Ő nem jöhet hozzám, én nem mehetek hozzá. És jó szemei utolsó nézésénél nem lehetek ott, nem kísérhetem el az utolsó költözéskor. Nem sírhatom el neki, hogy minden kétségbeesett vergődésem a jó felé azért volt, mert az ő fia voltam. És hogy ő győzött bennem s minden örvényen diadalmi zászlóm leng.

Az este ráhajlik a somogyi falura, az élet színei lehervadnak. A sötétben felmozdul a hazatért falu s a vacsora füstje szétszáll, mint egy szelíd hívás. De előlem elsüllyed a falu, kivesznek hangjai az egymáshoz hajló életnek. A sötétség határai széttágulnak s mintha végtelen fekete mezőkön zokogó vonat rohanna. Idomtalan halotti táncban roppant hegyek ütik fejük a világtalan boltozathoz. Sápadt temetők keringenek s mint beteg kelevények, felpattannak a sírok. És szétkereső vázak nagy jajgatással hívnak számadásra: — Hová tettétek a fájdalom, a vér, a munka drága földjét? — Nagy templomok halványsága világít, mint holt arcok fehérsége: ez Kolozsvár, ez

Brassó, ez Marosvásárhely, ez Székelyudvarhely, ez Sepsiszentgyörgy temploma. És templomból, temetőből, sötét mezőből és döbönt erdőkből: földből, kőből, csontból, húsból egy végtelen zokogás száll az elfordult Isten felé: Erdély! Erdély! Erdély!

Somogyvámos, 1920.

Szabó Dezső.

HÁROM HALÁL

1.

Pista a küszöbön állott és nézte a galambokat. A galambokat nézte, meg a fecskét, amint el-elkaptak egy levegőben úszó legyet.

— A rektor úr megint részeg volt, — gondolta Pista.

Szabó Áronné a sütőházban, az udvar sarkában, a nagy búbos pestet etette lánggal. Odaszólt a fiához:

— Te Pista, te, hozz még egy markocska fát, de szaporán.

Pista odaszaladt az udvar fenekén felhalmozott fenyőágakhoz, miknek szaga nehéz volt a meghajló napban. Tátott szájjal szívta be a jó szagot és megduzzadt tőle a melle. Felkapta a baltát, rátett egy ágat a tuskóra s két-három nagyot ütött rá. Gyöngyös, a fiatal kuvasz oda-futott s nagy büszke szemekkel nézte kis gazdáját. Pista odamosolygott neki.

— Úgy-e, Gyöngyös, milyen erős vagyok!
— mondta a Pista mosolygással.

— Siess már, ebadta varangybékája, — türelmetlenkedett Szabó Áronné.

Pista egy óriási nagyot ütött a fenyőgallyak közé, magához szorított egy nagy csomót s hátravetett fejjel, előretaszított hassal vitte a fát anyjához. Lábának és fejének minden mozdulatával mutatta, hogy milyen nagy terhet visz most. Gyöngyös utánaballagott és elismerőleg csóválta a farkát. A kis kacsák is felhápogtak az útjában:

— Ez legény! ez legény! ez legény! — és megrázták csőrüket a kerekcsút melletti poccsában.

— Gondolom, gondolom, — mondta egy üreg liba.

Szabó Áronné átvette a fát fiától és bedobta a tűzbe. Nagyot harapott a tűz, azután elkezdett sercegni, táncolni, füttyülni s szép aranyhaja kilobogott a pest száján.

— Milyen szép a tűz, édesanyám, — mondta Pista.

— Te gyüge, te gocoj, tudod már a leckét! — kérdezte Szabóné és megcirógatta a Pista bodros szőke fejét.

— Nincs semmi új lecke, mert a rektor úr ma részeg volt és nem tudta felkérdezni a régit. Mikor bejött, rátette a kalapját a kalamárisra. Aztán mikor kiment, a kalamárist is feltette a fejére. Akkor a tinta ráfolyt a képeére. Úgy kacagtak a gyermekek, a rektor úr pedig úgy pofon vágta a Kozma Lajit, hogy megeredt az orrávére.

A házból két öreg köhögés szállt ki s las-

san hullott alá a rezdületlen levegőben, mint két széles őszi levél.

— Menj be fiókám, nézd meg, nem kell valami édesapádnak, — mondta Szabó Áronné.

A gyermek szökdécselve ment be a házba, a kutya folyvást nyomon kísérte. A nagy földes konyhából balra nyitott, ott feküdt Szabó Áron, az öreg harangozó. Félig ülve feküdt az ágyban s a feje alá volt támasztva egy nagy párnával. Mellette egy széken orvosság, egy pohár víz, egy fél citrom s mi egy s más volt. Vele szemben, a falon, a feszület, rajta az Úr Jézus, aki félrehajolt s nézte Szabó Áront. Pista kérdezte:

— Édesapám, nem kell valami édesapámnak?

Az öreg szürkésavós, halványkék szemeibe kijött egy jó öreg mosolygás, mint egy vén beteg galamb a napos ereszre. Belefújta az orrát egy éktelen nagy sárga zsebkendőbe, — akkora zsebkendő volt, hogy egy falu nátha elfért volna benne, — köhögött kettőt-hármat és recsege, zihálva mondta:

— Nem kell semmi, fiam, nekem már semmi sem kell, menj csak játszani.

Gyöngyös odament az ágyhoz s szomorúan odafente fejét öreg gazdája lelógó kezéhez. Azután Pista után loholt, aki már a külső küszöbön állott.

Pista egy percre megállott a küszöbön, kinyújtotta két kis karját a levegőbe s egy

óriásit ásított. Valami hideg szomorúság fogta meg a szíve csücskét. Hát látja, hogy a disznó át dugja orrát a kerítés nyílásán a kertbe és húzza maga felé a káposztalapít. Reákurjantott;

— Cseka ne, cseka ne, menj el onnan, egye meg a fene a bőrödét!

Azzal nekirohant s olyant kergetett a disznón, hogy az ijedtében nekifutott a Szabó Áronné kiterített zöld keszkenőjének. A keszkenő a disznó fejére csavarodott, attól az még jobban megijedt, ész nélkül futott az ól alá s onnan sírt ki. Csak a példa nagy orra látszott ki a keszkenőből. Olyan volt, mint a hájas Szűcs Mózesné, mikor az özvegységét siratta. Pista a köldökéig kacagott és kiáltott:

— Édesanyám, édesanyám, a cseka beállott ténsasszonyinak.

Szabóné már az izzó parazsat kaparta félre a pestben s mellette nagy teknőben várt az áldott tészta. Odakiáltott a Pistának:

— Ülj szépen, te és ne ténsasszonyozz, mert ha baja lesz a keszkenőmnek, bizonyisten megkujakollak.

Pista levette a kendőt a disznóról, a kert kávájára terítette és bement a kertbe. A kert hegynek ment s lehetett látni onnan a házat, az udvart, az egész falut s a távoli mezőket. Lassan ment át a kerten, keze kinyúlt egy ágacska, egy lapu után, tépett is egy-egy csücsköt belőlük, de nem tudott róla. Közben közben megszagolta az ujjait. Felment a kert

végére, a nagy jegenye alá, nekivetette a hátát a jegenyének és nézte a világot.

Április közepe volt s a kert díszes részében, közel a ház hátsó ablakaihoz, már sárga viola, császárszakáll s ékes liliumok harangoztak a mozdulatlan napban. A kert mellett két orgonabokor nagy violaszín virággerezdekkal volt tele s a jó szag úgy szállt az ég felé, mint a jó Ábel vidám tüze. A kalarábé, káposzta már terjengette próbálkozó leveleit, a kapor már finom árnyékcsipkére osztotta az édes napot s a hagyma pocakosodott, mint az öregbíró. Pista érezte mindennek a szagát s hallotta a Gyöngyös lihegését, ki lábaihoz nyúlva úgy tett, mintha aludnék.

A faluban már itt-ott felszállt a készülő vacsora füstje s bánatos édes szaga elterjedt Pistáig. Az elterült mezőkön rezdületlenül állt a serkedő élet s mint édes nehéz mézet itta a lemenő napot. Nagy nyugodtság volt a kis falu és olyan édes íze volt az életnek, hogy Pistának kicsordult a nyála a szájaszélén. Kis szívében, mint egy nagy hála, nagy jószág nyújtózott végig. Magához ölelte a szundikáló kutya fejét.

Azután a távolba nézett, ahol nagy erdő bontotta zöld selyme frissességét. Milyen jó volna menni, menni, nagy sötét erdőkön át távoli világító kis fény felé. Aztán odaérni, ott egy kis kunyhót találni csokoládékerítéssel, jó öregasszonnyal. Az öregasszonynak egy

szép szőke leánya volna, olyan mint az öreg bíró Boriskája. Az öregasszony elbujtatná őt s este hazajönne az óriás, ő megívna vele, legyőzné s jó friss vacsorát ennék az öregasszonnyal s a szép szőke Boriskával. Jó nagy darabokat tört le a csokoládékerítésből és végigszopta az ujját.

— Te Pista, te Pista, tartsd meg egy kicsidég ezt a lapátot!

Pista kifutott az udvarra. Áronné már a kenyeret vetette be a pestbe. A jószagú meleg csak úgy jött ki belőle. Mikor az utolsó kenyér is benn volt, Áronné betámasztotta a pest nagy vasajtáját s jól körültapasztotta nedves gallyal. A házból hallatszott a Szabó Áron hangja:

— Zsuzsa, Zsuzsa te, sirülj be gyorsan!

Áronné ledobta a lapátot és befutott a házba. Hát az Áron bá egyenesen ül az ágyban, nagyon tágak a szemei és mondja:

— Hívasd a papot, Zsuzsa lelkem és hozd be a gyermeket. Nemsokára meghalok.

Áronné hirtelen kifutott az udvarra, átkiáltott a szomszédba:

— Te Mali, te Mali, fuss a tisztelendő úrhoz, mondd, hogy jöjjön azonnal, mert az Áron bá kiadja a lelkét! — Azután Pistához szólt:

— Gyere be, lelkem fiókám, az édesapád kíván látni. — És csak mikor benn voltak, kezdett el jajveszékelni:

—Jaj, édes uram, ne Hagyj el, édes jó uram, ne hagyj el!

— Tettél komlót a kenyérbe? — kérdezte Szabó Áron.

—Nem tettem, dehogyan tettem. Az a Szűcs Mózesné még mindig nem adta meg a komlót, akit az ősszel kért kölcsön, hogy az Isten tegye el a dolgát, — mondta Áronné és csurogtak a könnyei.

— Ne sírj Zsuzsa, immár az úgyis mind-egy, öreg ember voltam, mikor hazahoztalak és íme bizonyoságot teszek, hogy nem igaz a szóbeszéd: öreg ember, fiatal asszony, kész a kárhozat. Hűséges, jó asszony voltál, Zsuzsa. Csak ezt a kis puját sajnálom.

Magához vonta a Pista fejét s hosszú száraz ujjaival végigbabrált az arcán. Azután mondta:

— A galambokat szoktassátok ki a házból, mindent összepiszkolnak.

Künn nagy jajveszékélés támadt. A szomszéd Mali szétkiabálta a faluban, hogy Áron bá a föld alá készül. Jöttek az asszonyok, az emberek, meg egy csomó gyermek is jött utánuk. Elül jött a hájas Szűcs Mózesné és úgy jajgatott, mint a kárvallott cigány. Felkapta a szoknyáját, még az alsót is odamarkolta és úgy dörzsölte a szemeihez. A kisbíró odabökte neki:

— Mózsi néne, azért nem muszáj szellőztetni a tisztességtelen részét.

De a Szűcs Mózesné nem látott, nem hal-
lott, úgy hasajgatta a fájdalom. A népek be-
tódultak a házba. Szabó Áron szelíden köszön-
tötte őket: — Adjon Isten jóestét. — Kovács
Mihály kérdezte:

— Mi bajod, Áron sógor?

— Az, hogy mingyár nem lesz semmi ba-
jom. Menj, ott van a dohányzacskó az ablak
sarkában, gyújts pipára.

Mihály gazda odament, előkereste a zac-
skót, megtömte a pipáját, rágyújtott. Aztán
kézről kézre adták a dohányzacskót. A meszelő
A.nna, egy nagy, káplárkópú fehérnép, aki ha-
jadonsága negyvenedik évét taposta, elérzé-
kenyülve mondta:

— Áronné asszony, én majd beszegem a
fekete keszkenőjét, csak úgy szívességből.

— Jó dohány, igen finom egy dohány, —
mondta a Balogh Zsiga, köpött egyet és illen-
dőségesen elsikálta a lábával.

A Szűcs Mózesné is elcsitult. Szabó Áron
feléje fordult s egy bágyadt huncut mosolygás
ült az ajakára:

— Emlókszel-e, Mihály sógor, mikor a Mó-
zsiné tizennyolc éves volt, milyen akkurátus
gömbölyű teste volt? Hogy csurgott a nyálunk,
mikor riszálta a farát.

— Lám, nem hiába, hogy nagy kakas volt
egész életében, még most is effélére gondol,
a helyett, hogy Istenhez készülne, — intette
szelíd mosolygással Hosszú Mari.

Szabó Áron ránézett s nyugodtan mondta:

— Isten azért adja a jót, hogy éljünk vele s bizony szép volt a Mózesné testi külsősége.

A férfiak kacagtak s az asszonyokban is befelé nyílt egy széles mosolygás. Az édes test szelíd öröme lelkükhöz dörzsölte meleg gyapját. Egy percre csend lett. Gyöngyös figyelve ült az ágy lábánál.

Megérkezett a tisztelendő úr. A kis Forró Misi hozta a keresztet meg a szentséget. Jó volt az öreg tisztelendő arca és szelíd megnyugtató tekintete.

— Tisztelendő úr, meghalok — mondí Szabó Áron.

Egy pár percre mindenki kiment, csak a tisztelendő maradt a beteggel. Az öreg pap feladta a szentséget. A vendégek megint bejöttek.

— Nyissák ki az ablakot, — kérte Szabó Áron.

Pista kinyitotta az ablakot s a két muskátli közt bejött a tavasz. A nap már a távoli jegenyék közül nézett be s vörös volt a párától. Az udvaron a libák és kacsák fecsegték, a kakas fel-felkukorékolt. Szabó Áron szólt:

— Bizony szép a jó Isten napja. Én már bevégeztem földi munkámat. Mihály sógor, mit izensz az odavalóknak!

— Feküdd ki az én helyemet is, hogy ne nyomják vén csontjaim a rögök, — mondta Mihály bá.

Az esti harangot meghúzták s az pana-

szolt, mint egy megkergetett lélek. Szabó Áron megcsóválta a fejét.

— Jól harangoz, jól harangoz, de nem hozza ki, ami benne van. Szegény öreg harang, te is búcsút mondasz öreg szolgádnak.

— Melyik gúnyádban temessünk el? — sírdogálta Áronné.

— Akiben megesküdtünk. — Azután nagy fennszóval modta: — íme, bizonyoságot teszek, hogy hűségem, jó feleség voltál.

Ebben a percben egy bánatos kürt sírt fel s vinnyogás, jajgatás, rőfögés és csemcsegés öntötte el a szobát. A disznófalka tért meg. Szabó Áron szólt:

— Pista, hívd be az András bát.

A disznópásztor bejött. Poros volt a ruhája, öreg, kopott volt a kürtje, de ősz arcán nagy jóság volt. Egy tekintettel mindent tudott. Szabó Áron lassan feléje nyújtotta kezét:

— András sógor, együtt nőttünk fel. Mindig jó voltál és én is szerettelek. Én most előre megyek. Fújd meg a kürtöd, András sógor, hadd halljam még egyszer.

András bának elhomályosult a szeme, bajsza megremegett. Azután kétkézre kapta a kürtöt s egy nagy keserveset fújt bele. Hosszú és panaszos volt a hang, mintha irgalmas kérés volna a túloldali árnyékok felé, hogy nehéz baj az élet s mindent meg kell bocsátani a magárahagyott embernek. András bá elérzékenyülve mondta:

— Öreg kürt, de nincs párja az egész Háromszéken.

Kezet rázott Áron bával. A Szabóné szép barna arcán végigcsurgott a könny. Áron bá újból mondta:

— A kis pujára vigyázz.

Azután felnézett a feszületre s szelíd hívással ismételte:

— Édes Jézusom, édes Jézusom.

És nagy kapaszkodó szemekkel nyúlt kis fia felé, ki tágult csodálkozással nézte apját. Azután feje kissé hátrahanyatlott és távoli hangon szólt nagy szerető hívással:

— A pipám... a pipám.

Gyöngyös felugrott, kimeresztette szemeit és vonítani kezdett. Künn az udvaron a baromfi riadtan futott össze, mintha egy nagyszárnyú fekete madár lebegett volna el felettük. A disznó bebújt az ólba és onnan sírt ki. A nap éppen lezuhant a jegenyék közt és hideg és árnyék állottak a szobában. A hazatérő tehenek bögése széles nagy barna hullámokban csapott át a kis házon. Mihály bá szólt:

— Szegény Áron sógor már nem fog több berbécstokányt enni.

A tisztelendő keresztet vetett a holtra és rövid imát mondott. Mindenki keresztet vetett. Azután egy pár vigasztaló szót húzott végig a Szabó Áronné lelkén, Pistát megcirógatta és elköszönt. Áronné sírva csókolgatta halott párját s most már a kis Pista is zokogott. Az asz-

szonyok jajveszékelték, a férfiak csendes mondatokat hullattak:

— Együtt szolgáltuk a császárt Sszentgyörgyön.

— Nem tudott úgy harangozni az egész Háromszéken senki sem.

— Mikor Csíkból gyalog jöttünk meg, akkora tyúkszeme volt, mint egy dió. Úgy vágta ki a szeredai borbély és ő meg sem mukkant.

— Szép egy legény volt a maga idején. A Kis Teri úgy bomlott érte, hogy szenes vizet kellett itatni ő kelmével.

Egyszerre csak Áronné felkiáltott:

— Jaj, odaég a kenyérem!

És nagy gömbölyű könnyek között kiszaladt a sütőházba, odaszaladt a pesthez, felrántotta az ajtaját s kezdte kihúzni a kenyereket. Nagy, vastag könnyei ráhullottak a kenyerekre, de a kenyér szaga olyan jó, olyan mindennapi és békés volt, ebben a szagban elolvadt a kétségbeesés. A meszelő Anna hangja szólt:

— Segítek én es?

Kijött és együtt kalapálták a szép kerek kenyereket. Áronné mondta:

— Kár, hogy nincs komló bennük.

Az asszonyok lassanként kiszívárogtak s az emberek is utánuk jöttek. Beszélgettek. Mikor a kenyérral készen voltak, a nagy asztalból ravatalt állítottak fel a tiszta szobában, megmosták a holtat, felöltöztették, kiterítet-

ték. Feje felül két gyertyát tettek. Áronné Pistát a kertbe küldte, hogy szedje le a legszébb liliomokat. Azután levette az almáriumról a két vázát, amit lakodalmuk után a vásárhelyi vásáron vettek s azok azóta egyazon helyen állottak. Friss vizet töltött beléjük, szép csokorba rakosgatta a liliomokat s úgy állította őket alvó gazdája fejéhez. Azután mondta:

— Ne menjenek még haza ketek, olyan rossz volna ma magunkban lenni.

A jó emberek maradtak. Bementek a sütőházba. A levegőben már sűrűsödött az éjszaka vészna, Áronné nagy csomó rőzsét hozott, bedobta a pestbe, meggyújtotta. Mindenki leült, ki hová tudott. Áronné egy nagy oldalszalonnát hozott elé, a meszelő Anna hagymát tépett a kertben, egy szép pufók kenyeret megszegtek. Pista is odajött és evett a nagyokkal.

— Az idén sokkal édesebb a hagyma, a tavalyi mind pudvás volt — mondta Füstös Dani.

— Te Mari, a te urad még mindig oda van Barátoson? — kérdezte Bajkó András.

— Oda az — felelte az asszony.

Balogh Zsiga huncutul kötekedett:

— Mett aztán vigyázz, Mari, ott sok a fiatal menyecske, még ottfelejtí a sógor a szemét.

— Elég nagy szeme van az uramnak, jut belőle nekem is.

Kacagtak. Firtos Istvánné mondta:

— Te is úgy beszélsz, mint az egyszeri asszony: nem bánom én, uram istenem, adjál mindenkinek száz kolbászt, de nekem is adj jó hosszút, akinek nincsen soha vége.

Megint kacagtak. Szűcs Mózesné jó dörzsölősen a kisbíró tövébe ült. De a kisbíró elment onnan és egy átalagra telepedett. Szűcs Mózesné egy éktelen nagy laposat sóhajtott.

— Te elfúvod a tüzet, né! — kiáltott Mari.

— Nehéz neki az özvegyisége — piszkálta Bartalits Jóska.

— Ne félj, majd elárverezünk — mondta Dankó Gergely.

Közben ették a drága jó kenyeret, a szalonnát, a hagymát és nagy nyugodtság telt a szívükbe. A tyúkólban már hallgattak az állatok, a tehén még harapta a sötét istállóban a szénát, de a disznó már álomban szuszogott. A macska három kölykével bejött a fényhez s rátelepedtek a Szabóné térdére. Áronné adott a szalonnából nekik is és megcirógatta őket. Ő is evett, sokat, mohón, látszott, az evés rendes mozdulatai megnyugvást hoznak neki. De azért a falatok közül fel-felsóhajtott: — Szegény Áron, szegény jó uram. — A beszélgetés tovább folyt.

Pista egy darabig ott ült s táplálta a lobogó tüzet. Egyszerre csak felállott benne a

gondolat: vájjon mit csinál most az édesapám? Nagy titkosan magához hívta Gyöngyöst. A kutya meleg fejét jobbkezevel térdéhez szorítva ment át a sötét udvaron. A konyha sötét volt, érzett a föld szaga és Pista átborzongott. Benyitott a tiszta szobába. Ékes liliomok s két égő gyertya között feküdt az apja. Nyitott szemeinek halvány kékjével feléje nézett. A falról egy nagy liliomos Mária nézte a holtat.

— Édesapám, édesapám! — suttogta Pista.

Az öreg nem felelt és meg sem mozdult.

Pista tudta, hogy ez így lesz és nem félt. A kutya egészen hozzá dörzsölődött, reszketett és meg-megnyalta a kezét, Pista nézte a holtat. Künn a sötét udvar mélyén a nyitott sütőház-ból kiömlött a világosság, mint megtárt bányá aranya, az ülő alakok körvonalai látszottak, a hangok is idáig hajoltak, mint fáradt kalászkok, de már kihullott belőlük az értelem magva. Az ég mélyén keringtek a messzi világok. A kert illata nagy hullámokban árasztotta el a kis szobát. Végtelenül, ezer születéssel tavasz volt. Pista nézte a kis szobát, a nyugvó holtat és az ég roppant világait és kérdezte magában:

— Vájjon látja-e édesapám a csillagokat?

Másnap reggel a rektor így szólt a feleségéhez:

— Feleség, a bor erős és az ember gyenge. Noé apánk benne van az isteni kijelentésben és mégis leszopta magát. Mit várhatsz akkor tőlem, aki csak koszos falusi rektor vagyok. Zárj be a kamarába és csak akkor engedj ki, mikor temetésre harangoznak. Áron bácsi belső ember volt s illik, hogy józanon temesse el az emberfia.

A rektorné bezárta urát a fűskamrába, de előbb össze-visszacsókolta, hogy milyen áldott egy derék, lelkiismeretes ember. Aztán leült a konyha küszöbére, egy kenyérhaját rágott és nézte a napban forgó apró legyeket.

Szabó Áronné jókor reggel elment a nótárius úrhoz bejelenteni a nagy esetet. A nótárius úr nagy vörösés kövér ember volt, az orra hegyén egy szemölcs volt három szőrszállal. Mikor hivatalos minőségben járt el, a szemölcs felduzzadt, a három szőrszál égni kezdett s a szeméi ijesztően forogtak. Máskor igen jámbor ember volt s a szemölcs csápjai lemondóan hulltak a föld felé. Amint hallotta Áronnét, jókedvűen veregette meg a szegény asszony vállát és mondta:

— Derék jó asszony maga, Áronné. Mégis történik ám a mi falunkban is valami.

Azután elővett egy életelen nagy könyvet. A három szörszál felmeredt. Hol belenézett, hol felnézett az asszonyra és nagykomolyan kérdezte:

— Hogy hívják a férjét?

— Jobban tudja azt a nótárius úr, mint én, régebben ismeri.

A három szörszál majd kiugrott a tövéből. A nótárius felfortyant:

— Ne így feleljen nekem, hanem úgy, mintha nem tudnám.

— Hát Szabó Áronnak s harangozó volt okigyelme.

— Hány éves volt¹?

— Hát ő mindig azt mondotta, hogy hatvankettő.

— Hites esküdt felesége volt, vagy vadházasságban éltek?

— Szegény Szabó Áronné elpityeredett:

— Hát már alig holt meg az uram s így bánnak a tisztességes özvegyével. Hát nem ott volt a nótárius úr a lakodalmunkon, hogy ilyen disznóságot kérdez?

A nótáriusnak megesett a szíve, a három szörszál lekajlott:

— Na hát ne vegye ezt olyan zokon. De mikor én ezat a könyvet kinyitom, akkor a hivatalom azt parancsolja, hogy ne tudjak semmit, hanem mindent kérdezzek. Azért vagyok nótárius, vagy mi a fene.

Mikor mindennek vége volt, szelíden szólt:

— Az Isten adjon magának vigasztalást, Áronné asszony s ára hetvenöt krajcár.

— Nincs nálam, instálom, pénz, nem tudtam, hogy fizetni kell, majd holnap elhozom.

— Jól van, jól, magánál jó helyen van az ember pénze. Ha a gyermeke hal meg, azért csak ötvenet fizet. De egy öreg emberért, aki hatvankét évet élt ezen a világon, nem sok az a koszos hetvenöt krajcár.

Szabó Áronné hazasietett és nagyon feketének látta a nagy világot. Közben-közben megállították a faluban az asszonyok:

— Édes Jézusom, szentséges szűz Mária, hát csak meghalt az ura?

De az öreg Kánya János egyszerűnek találta a dolgot:

— Vén embernek el kell menni, én is arra kövezem már az utamat.

Mikor Szabó Áronné hazatért, szépen megmosdatta Pistát, felöltöztette a vasárnapi gúnyájába és mondta:

— Ma nem mész az iskolába, édes fiam, ma temetjük az apádat. Vigyázz, be ne piszkold a gúnyádat.

Nagyon szép reggel volt, Pista egy kicsit szomorú is volt, de nagy boldogságot is érzett. Megétegetett kezéből egy galambot, megcirógatta s magában fel-felismételte az ima utolsó szavait:

— Imádkozzál érettünk, most és halálunk órájában. Ámen.

Azután Hallott a kapuba, nézte, hogy mennek iskolába a többi gyermekek. Azok oda-odakiáltották:

— Gyere, Pista, az iskolába, elkésel!

— Én ma nem megyek. Meghalt az édesapám, ma temetik.

A gyermekek irigyelték, meg sajnálták is egy kicsit. Némelyik megkérte, hogy mutassa meg a holtat. Pista mindegyre egész kis csapat gyermeket vezetett az apjához. A kis emberek hallgatva dugták csőrüket az alvó gazda felé, nagy kerek szemeket meresztettek s lábujjhegyre fogták lépésük, mikor kimentek az udvaron. A vén zsugori Séra Mihály fia nem tudta szó nélkül állani a Pista ünneplés nagy alkalmatosságát:

— Azért ne hengej, hogy te ma nem jössz iskolába. Neked csak egy apád volt, nekem van apám, meg két nagyapám. Ha ők meghalnak, én három napig nem megyek iskolába.

Meghozták a koporsót, letették az udvarra. Az emberek bementek a házba s nagy beszélgetésbe keveredtek Áronnéval, meg a halottnézőifekkel. Pista vette az egyik kenyérlapátot, beült a koporsóba. Odaszólt Gyöngyösnek:

— Gyere Gyöngyös, evezzünk az Óperenciás tengerre.

A kutya beült kis gazdája lábaihoz. Pista a lapátevezővel megverte a dermedt tenger

mozdulatlan hullámait. A kacsák, a libák oda-
jöttek s kétoldalt állva bámulták a dolgot.
Egy percre még a disznó is megállott az evés-
ben, mintha kérdezte volna:

— Hová evezel, kis hajós?

De azután bevitték a koporsót, beletették
a megpihent gazdát. A gyertyatartókba új
gyertyákat tettek, a virágokat is felfrissítet-
ték a vázákban. Ékes nagy ünnepi alkalmatos-
ságban várta a harangozó az utolsó költözést.

Délután két órákor már gyűlt a házhoz
a falu. Az asszonyok fekete keszkenővel jöt-
tek, az emberek vasárnapi gúnyában. Még az
öregbíró is eljött egész retyerutyájával, pe-
dig büszke ember volt. Az öreg Áron bát
mindenki szerette.

Emberek, asszonyok csendesen beszélget-
tek. A sírásnak megvan a maga módja: mi-
kor a tisztelendő az utolsó búcsúzóit mondja,
mikor leszegzik a koporsót és vállra emelik,
mikor leengedik a föld alá. De addig minek
rontani magukat? A halál jól ismert vendég
s a beszélgetés jólesik az emberfiának.

— Fajin egy harangozó volt az Áron.
Az egész háromszéki tartományban senki sem
tudott úgy harangozni, pedig itt csak értenek
hozzá, — mondta Kecskécs Gábor.

— Csak egy kis eső lenne, a pityóka na-
gyon kívánja, — sóhajtott Koszorús Ferenc.

Már minden percben várták a tisztelen-
dőt, mikor egyszerre nagy csodálkozás tá-

madt. A kapun egy jól megtermett férfi jött be. Kék vitorlavászonból volt a ruhája, a képe barna volt, mint a holdtalan éjszaka s nagy kék szemei úgy néztek ki az orca feketeségéből, mint nefelejcs a fekete posztóról. A haja is fekete volt, mint a holló szárnya, de már kikicsillogott közüle az idő zúzmarája. Pedig az egész ember nem lehetett több negyven-negyvenkét évesnél. A kezében kampós bot volt s tarisznya volt a hátán.

Mindenki ránézett s mindenkinek viszkedett az emlékezete alja. Maga az öregbíró szólt:

— Hol láttam én ennek az embernek a képét, mert való igen, hogy láttam valahol?

Szűcs Mózesné, akinek nagy ismerete volt a férfifélékben, sápított fel először és összecapta a kezeit:

— A sűj egyen meg, ha nem a Bodor Péter fia. Pedig az a.

Az ember egyenesen odament Szabó Áronnéhoz. Beszölt és olyan jó meleg jött ki az arcából, mint a frissen sült kenyérből. Kérdezte:

— Megismersz-é, Zsuzsa?

Áronnénak kondult egyet a szíve. Friss lehelletet érzett az arcán, mintha virágzó akácok rázták volna hozzá lombjukat. Mondta:

— Édes Jézusom, te vagy az Benedek?

— Én volnék. Hazajöttem s hallottam, hogy bánat esett rád. Mondok, csak megnézelek, hátha valamiben segítségedre lehetek.

— Szegény Áron meghalt, — mondta az asszony és sírva fakadt.

Körülvették Benedeket, kérdezősködtek. Még a bíró úr is parolázott vele. Benedek egyszerűen felelt:

— Messze földeket, nagy tengereket bejártam. Sokat láttam, sokféle emberrel volt dolgom. Aztán csak nagyon megkívántam a salátást meg a túrós puliszkát. Meg ha az ember átlépte a negyvenet, jó közel lenni az otthoni temetőhöz.

A tisztelendő úr megjött, meg a rektor is. A rektor úr olyan színjőzan volt, hogy az embereket majd megölte a csodálkozás. Mondta is a Szűcs Mózesné:

— Mégis csak tisztességes derék ember volt az Áron bá, még a rektor úr is így megtiszteli.

A tisztelendő úr beszentelte a holtat, aztán a rektor úr olyan szépen énekelt, hogy megfacsarta a szíveket s lett nagy sírás-rívás. Azután a harang is megszólalt, kiáltott, panaszkodott, zokogott, siratta volt gazdáját mint egy jó öreg kutya. És kivitték szépen Áron bát a temetőbe, négy erős legény vitte a koporsót s ékes szép virágok voltak a koporsó fedelén. Künn már várt a megásott gödör és a kereszt, amit a Hosszú Péter pingált ki tekintélyes szép betűkkel.

E

kies JeL aLatt
 nyVtat Va re Itetmek
 Szabó Áron
 li IDegÜLt
 s' Köztünk
 t I sztess I gei nyert
 ha MVal

szíves Utazó
 szívbÜl Es
 szívessem Es
 sohalts mekl
 örök é Letet

hArAngrOzó
 vOLt A
 IÁMbOr

Mikor a koporsó a nyílt sír felett volt s feszülteik alatta a kötelek, mindenkinek igazán megfogta a szívét egy nagy árnyékos valami. Asszonya, embere mind egyet látott: a fájdalmas árva életet, amint nehéz kalászban, verejtek/kel csiholt pityókában, kínnal szült, bajjal nevelt gyermekben kiválik a meztelen tenger: a föld kebeléből, hogy sok sírás, sok vesződés, kevés öröm és nagy bajok után visszatérjen kitárt fekete méhébe. És látták, hogy e látszatos nagy világon csak egy igazság van: a föld s hogy minden egyéb cécó s hercehuca, lakodalmas vígság, jajgatás, veszedelem, még a nagyságos alispán úr is a négy lovával, csak olyan a föld testén, mint a korpa az ember fején. Az asszonyokból úgy zuhogott a sírás, mint a tinta a feldöntött üvegből s az embere is törülgette a szemét.

Aztán lecsúszott a kis hajó a kötelekről, a kis fekete hullámok. Lehullték az örök vándor hosszú lakását. Föléje dombba kuporgatták a földet, bevették a fejéhez a keresztet s egy kis koszorút tettek rá. — Adjon Isten, — adjon Isten jó napot — köszöngettek egymásnak az emberek s elszéledtek. Pista szomorú is volt, de olyan furcsa volt minden és nagyon csodálkozott. Megindult az anyja után, aki a Bodor Benedekkel tartott hazafelé.

— Jól bánt veled az öreg ember! — kérdezte Benedek.

— Nagyon jó volt szegény, mintha valóságos édesapám lett volna, — felelte Áronné s mint megázott kalász, még sírástól volt nehéz a hangja.

— És szeretted-e?

— Hát lehetett volna nem szeretni, mikor olyan volt, mint az édesapám.

Benedek hallgatott, aztán megint mondta:

— Emlékszel-e Zsuzsa, hogy szerettelek?

— Én sem voltam rossz szívvvel hozzád, de egyszerre se szó, se beszéd, úgy eltűntél, mint a tavalyi hóesés. Aztán sok mindent mondtak rólad, hogy beálltai a tengeri népek közé és onnan vettél feleséget magadnak.

Mikor a nagy itatóhoz értek, Benedek el akart köszönni. Áronné nem engedte:

— Már csak nem hagysz egyedül. A Pista még gyermek, kinek adjak a bánatomból?

Hazamentek. Áronné végezte a ház dol-

gát. Rendbehozta a tisztaszobát, kiséperte a házat., libát tömött, disznónak enni adott, Benedek segített neki s közben-közben ejtettek egy-egy szót. A tehén is megjött a mezőről. Áronné megint a sütőben csinált vacsorát s mire leültek enni, már permetélt az este.

A harang is megszólalt és Áronnének megint közel lett a szíve a szemeihez. Mintha megholt ura jóságos hangja mondaná a vén harangban: jó éjszakát, jó társam, jó éjszakát s csendes nyugodt életet. — Kiszökkent a könny szemeibe, keresztet vetett és imádkozott. Pista utána csinálta a dolgot s Benedeknek is imára mentek össze a kezei. Azután bor is került elő, eddegéltek s ittak is egy-egy pohárral. Étél után Benedek mondta:

— Jaj, a pipám otthon felejtettem.

— Hozd ki, fiam, az apád pipáját, meg a dohányzacskót is, — mondta Áronné.

Pista kihozta, de a sötét házban egy percre feldobogott a szíve. A tengerész térdére ültette s olyan jó meleg szemmel nézett, rá, olyan jó meleg szavakkal beszélt neki, hogy Pista nagyon szeretni kezdte. Ha az édesapja a föld alá ment, mért ne fogadja be meggyűrt szeretetébe ezt a jó bácsit.

Áronné és Benedek csak beszéltek, beszéltek egymás felé hajolva. Beszéltek a halotról és más halottakról, az Áronné szüleiről, meg a Benedekéről is. A régi faluról, régi vetésekről, mindenről. Pista gondolta:

— Ki ad most enni és inni szegény édesapának odakünn?

És lassan besurrant a házba. Kihozott egy üres orvosságosüveget és egy kis poharat. Az üveget megmosta a kútnál. Aztán nagy titokban levágott egy darabot a szalonnából, meg a kenyérből is, a korsóból pedig az üveget töltötte tele borral. Az anyja oda sem nézett: hadd mulassa magát a szegény kis árva.

Pista egy kis kosárba tette az elemózsiát és a bort s kisurrant a telekről. Gyöngyös hal-kan követte. A boldog ég fényes volt, a negyed hold mint egy fényes vetélő siklott tovább a csillagok nagy osztovátáján. A házak fehér falai halvány fényességet vetettek az útra. Az egyik kanyarodónál a kutyák felriadtak s nagy bőséggel ugattak Pista felé. De Gyöngyös odaszólott nekik:

— Ugyan fogjátok be a szátokat, vén tökéletlenek. Csak a Pista gyerek visz vacsorát az édesapjának.

Erre azok elhallgattak, visszaültek helyükre s nagy tátott szemmel néztek szembe a nagy éjszakával. Pista elért a temetőhöz.

Szép volt a falu temetője, egész Székelyországban alig volt párja. A közepén egy kis kápolna volt, a dombtetőn, közel az öreg Áron örök kunyhójához. És fekete szép írásos fejfák, meg fehér kövek voltak a hosszú fűszálak között, Vadrózsabokrok és sok virág. És egy óriási öreg, öreg szomorúfűzfa. A köveken

csillogott a fiatal Hold. Pista odament az apja, sírjához:

— Édesapám, édesapám, hoztam egy kis vacsorát.

Szépen kipakolta a bort, a kenyeret, a szalonnát, odatette a sír fejéhez, a fejfa alá, aztán leült a kápolna küszöbére és nézte a temetőt. Gyöngyös a lábaihoz telepedett.

A kápolnától jobbra és balra két régen megboldogult tisztelendőnek a fekete fényes sírköve volt s a csillagok visszalátszottak belőlük. Pista nézte, nézte a temetőt s egyszerre csak úgy látta, hogy egy óriási öreg ember arcát nézi. Jó öreg arca volt a temetőnek: a fűz visszahulló fényes lombja volt a szakállá, a két tisztelendő úr sírköve volt a két fényes szeme, az édesapja friss sírja volt a szája s a sárga agyagos domb volt a tarkója. És Temető bácsi íme csak felmozdult, karjaira vette Pistát, megsókolta a szívét és mondta: — Légy jó, Pista és szeresd az embereket, szegény, szegény szerencsétlen embereket. — Pista kinyújtotta kis karjait s magához ölelte édesen, végtelenül, a végtelen éjszakát.

A sírok felleheltek. Gyöngyös felvakkant. Pista összeborzongott. Felkelt, mégegyszer megnézte az apja sírját és hazafelé tartott. A kutya követte, néha hátravetette a fejét s utána kapott az árnyékának.

Édesanyja és Benedek még beszélgettek s a sütőből kijövő világosság olyan jól esett

Pistának, mintha hideg télen a játékból bejőve jó sült pityókát kapott. Belopózott a házba és lefeküdt. Lehunyta a szemeit, de a beszélgetést hallotta:

A tengerész beszélt. Beszélt messzi nagy zúgó városokról, ahol több az ember, mint a mák szeme a faluban. Beszélt nagy hajókról és végtelen tengerekről. Szép időről, mikor a téres hullámok szőkék, mosolygók és jók, mint Isten szelíd juhai. Irtózatoss viharokról, mikor a szelíd juhok vad oroszlánokká bősülnenek s bögnének, hogy reszketnek a világ sarkai. A tenger döngeti a jó Isten kiterjesztett boltzatját, az emberfia körül lobogó hajjal táncol a halál és villámhajtút tűz fekete fűrtjei közé. Csodálatos nagy erdőkről, melyeknek éneke beharsog a távoli vizekre, ragyogó madarokról és furcsa szigetekről és az ezerarcú, ezerféle csodálatos emberről. Pista hallgatta, hallgatta s már nem is hallgatta. Megmozdult alatta az ágy, mint különös hajó, a föld fagyott hullámai megelevenedtek, nagy evezők csapását hallotta és széles vitorla suhogott a szélben. Ő a kormányt tartotta s a zengő ég alatt végtelen vizén evezett csodálatos szigetek felé.

3.

Pista tarisznyájába tette a lekváros kenyeret, köszönt az édesanyjának meg a Bodor Benedeknek és elindult az iskolába. Mert a Bo-

dor Benedek már mindig náluk volt és Pista olyan apjafélének érezte. A jázmin, az akác már nyílottak s a júniusi levegőben daloltak a méhek. Pista feldobta a kalapját a levegőbe és kurjantott egyet:

— Timafalvi szegelet.

S feltúrták a bivalyok!

Ettől aztán magában érezte az egész tavaszt. Amikor közel volt az iskolához, látja, hogy a nagy árok mellett egy csomó gyermek hancúrozik, Odakiáltott nekik:

— Hé, elkéstek, puják!

— Gyere ide, gyere ide gyorsan! — kiáltott az egyik fiú.

Pista odaszaladt, hát az árokban a rektor úr feküdt. Nem is feküdt, inkább se nem állt, se nem ült, se nem feküdt, hanem mind a hármat próbálta s mindig az sikerült neki, amelyekre éppen nem volt elkészülve, az is csak egy percig. A Bagaméri Jani lekiáltott neki:

— Rektor úr, rektor úr, instálom, jöjjön ki onnan, mert mindjárt csengetnek és megest elkésik az iskolából.

A rektor félig álló helyzetben ingadozott, a kalapját próbálta a fejére tenni, de úgy került a sor, hogy ráült. Akkor megadta magát a végzetnek, úgy érezte, hogy a katedrán ül s nagy ünnepélyes kenettel mondta:

— Mennék én fiam, de nem enged a Noé apánk következménye. Lássátok, gyermekek, igaza van a feleségemnek: nem jó, ha az em-

ber disznó. A feleségem, az áldott asszony, de én disznó vagyok. Rektor vagyok és disznó vagyok, de nem lehetek mindig rektor, mert sokszor disznó vagyok. Gyermekek, kerüljétek a szeszt, tanuljatok a példámon. Aki iszik, az ide kerül mellém az árokba, már pedig az árkot a disznónak teremtette az Isten.

Megint két lábra próbálkozott s akkor a jobblábjával belépett a kalapjába. Felkiáltott:

— Te Szabó Pista, te ügyes gyerek vagy. Gyere le, majd ketten többre megyünk.

Pista lekerült, alátámasztotta vállát a tanítónak s nagy nehezen kievickéltek az árokból. Pista egyik kezében a rektor kalapját hozta, a rektor úr pedig oszladozó zavarában levette a Ropogós Misi sapkáját s azt tette a feje búbjára, úgy hogy olyan volt, mint egy nagyocska gyűszű egy óriás tökön. A gyermekek nagy győzelemmel vitték a rektort az iskolába. Füstös Dani, az egyházfi, aki iskola-szolga is volt, meg halottkém is, amint meglátta a rektort, nekiesett a csengőnek és rázni kezdte, mint egy gonosz lelket.

Az iskola a nagy árok mellett volt egy kis magaslaton. Előtte négy virágos akácfa mutogatta a tavaszi ruháját. Az iskolaépület olyan pirinyó kis házikó volt, hogy a rektor úr mindig példának hozta fél a gyermekeknek, hogy lám milyen nagy tudomány megfér egy ilyen kis helyen. Az ajtó nyílásánál egy előszobaféle volt, gerendái közt egy fecs-

kefészekkel s négy kis fiókával. A levegő sze-
 lid vándorai megszokták a gyermekzajt, a rek-
 tor úr kiáltását, az elcsattanó pofonokat, ők
 sok földet bejártak és tudták, hogy nagyon
 tökéletlen és háborús dolog ember lenni. A
 gyermekek pedig szerették és nem bántották
 ezeket a bátor állatokat, akik még a rektor úr
 magyarázatába is bele mertek fecsegni. Az
 öreg fecskék néha a tantermen is áteveztek s
 megfrissítették az összeadásra hajló gyermek-
 szemeket. Egyszer a rektor úr éktelenül szidta a
 gyermekeket. Az apafecske megszánta a meg-
 riadt arcokat, berepült a tanterembe. A rektor
 úr éppen üvöltötte: — Gazemberek vagytok, so-
 hasem voltak ilyen hitvány tanítványaim, ezt
 én mondom, én Benedek Márton, pedig az
 egész világ tudja, ki az a Benedek Márton. —
 Ebben a percben a fecskék apja leadta a vé-
 lelményét a rektor úr feje búbjára s a gyer-
 mekek három napig voltak boldogok tőle.

Maga az iskolaszoba alázatos szegény kis
 szobácska volt. Két ablaka az akácokra nyílt
 s kettő velük szemben az udvarra. A szeglet-
 ben volt egy nagy pohos sárga kályha, mintha
 egy meggyilkolt óriás hasát felejtették volna
 ott. Közül, a fal előtt egy asztal, rajta kala-
 máris, egy tintafoltos éktelen nagy könyv, meg
 egy összerágott nyelvű toll. Az asztal előtt egy
 megontott belű nádszék. Ez a nádszék és ez
 az asztal a forrás, ahonnan száz év óta folyik
 a tudomány a faluba s a földben nyugvók és
 föld felett bajlódók mind innen tanulták meg,

hogy hatszor hét az negyvenkettő, hogy a rizskása Kínában terem s hogy Kálmán király megtiltotta a boszorkányok üldözését. A katedrával szemben hét sor festetlen fapad, egészen a falig húzódva. Egy vén bűnös lelkiismeret fodortalan tószín ezekhez a padokhoz, hol betű betűt rág s a mértani síkidomok egész mitológiája hemzseg. A padok közt a fal kétfelől vastag könyökzsíroktól fekete s itt ér össze a dédunoka könyöke földben nyugvó üke könyökével. A katedrával szemben a falon a feszület, rajta Krisztus, szemrehányó félénk arca mintha mondaná: — Bektor úr, kegyed ma megint nem volt mértékletes. — Az utca felőli falon, a két ablak közt, két lenge tündér tartja a szegény szépséges magyar címert a négy folyóval és a három hegygel. A kályha mellett a falon van egy öreg zsíros térkép, ahol már nem lehet tudni, melyik folyó, melyik út, melyik országhatár. Mellette egy falra erősített tartóban egy nád-pálca s a rektor úr pipája.

Kicsiny az iskolaszoba, de az udvar tágas és nagyon sok tavasz fér belé. Furcsaalakú girbe-görbe alma- és körtefák, dúslombú eper-fák, a diófák nagyapja s egy pár rózsabokor. Azután tyúkólak, istálló, egy öl fa, veteményes kert s az udvar egyik oldalán a rektor úr lakása, ahol a rektorné mindennap bölcsen beleegyezik a Gondviselés intézkedésébe. Az udvaron csirkék, kacsák, libák, két bárány,

három házinyúl és egy öreg kutya. Az állatok nagyon jól érzik itt magukat, néha-néha benéznek a nyílt ablakokon a gyermekekhez s lopnak maguknak egy-egy csücsköt a rektor úr tudományából. Ha egy szellő betáncol az udvarra, megtépi a fák virágfürtjeit s beszórja a szirmokat a silabizáló gyermekek szemei közé.

A rektor urat a gyermekek elhelyezték a székén s mindenki elfoglalta helyét. A Fejes Gyuszi odaszólt a szomszédjához:

— Látod, megnyertem a fogadást, a rektor úr ma megint részeg. Ha délután meg nem adod az almát, ellazsnakollak.

A rektor úr egy darabig rábámult a gyermekekre, mintha nagy ködön át veteményes kertet látna. Aztán kinyitotta a nagy könyvet, ráfektette a fejét és halkán dúdolni kezdte:

Gyere haza, feküdj le,
Rálépek a füledre
S rálépek a füledre.

A gyermekek nagy kacagásba zuhogtak, a rektor magához ébredt, nagyot ordított:

— Te Fejes, te mersz röhögni, te fuzsitus fejú. Hát ha olyan jól kacagsz, mondd meg, hogy mi csípi az embert Bácsbodrog vármelegében?

Fejes Gyuszi felállott, orrát úgy feldugta a levegőbe, hogy a feje majd kijött a nyakából. Hegyes vékony túhangon kiáltotta:

— Tetű...

A gyermekek összekocogtatták a fejüket a nagy kacagástól, a bíróék Boriskája bele-
rázta szőke fürtjeit a Pista szemeibe. A rek-
tor úr félkarjára könyökölt és elérzékenyült:

— Hitványak vagytok, valósággal hitvá-
nyak. Bajtatok kopott el az életem. Szétkiál-
tottam a tudómet, csakhogy ti ne legyetek tu-
datlanok, mint az idei birkák. Igaza van a fe-
leségemnek, a lelkem jó feleségemnek, nem
embernek való tanítónak lenni. Gyerekek, so-
hasem lesz olyan feleségetek, mint az enyim.
Szabó Pista, gyere ide, vedd kezedbe a nád-
pálcát és kérdezd ki a leckét. Amelyik nem
tud, annak hintsd meg a fenekét. Én, én nem
veszödöm többet veletek. Én kitagadlak tite-
ket, nem vagytok tanítványaim.

Odament az ablakhoz, félretolt két gyer-
meket, leült a pad szélére s fejét kilógatta az
akácfák hűvösségébe. Nemsokára beleszende-
redett az igazak boldogságába, Pista egy pár
perc alatt rendbeszedte a népséget s koma-
lyan, egyszerre tagolva mondták a verset:

Egyszer a nagy szénagyűjtők
Kis egerret fogtak,
Hová tegyék, mint büntessék,
Azon tanakodtak.

Tíz órakor Füstös Dani berázta az abla-
kokon a csengőt. A gyermekeik felzendültek s
ki az ajtón, ki az ablakon ugrott ki. A rektor

egy percre felhorkant, aztán két karjára fektette a fejét és tovább aludt.

A gyermekek boldog eláradással ömöltek szót az udvaron. Egy kis lány uzsonnáját felezte meg a csirkékkel, egy kis szőke fiú a bárány nyakát ölelte át. Szép fényes szőre volt báránynak, a kis fiú fürtjei összereszkettek vele s olyan volt az eperfa dús boldogsága alatt, mint a gyermek Jézus. Vagy hatan a kerek kútba kapaszkodtak s roppant erőlködéssel húztak fel egy vödör vizet. Többen körbe fogózva keringtek s tejfriss hangon énekelték:

Kis kacsá fűrdik
Fekete tóba,
Anyjához készül
Lengyelországba.

És hogy a nagy sugárzó udvarról a Sátán se hiányozzék, Fejes Gyuszi felmászott az istálló tetejére s a tanító úr elsinkófált kalapját akasztotta fel a tető egyik csücskére.

Pista az egész boldog udvaron s a roppant tavasz minden dicsősége közt csak a bíróék Boriskáját látta. Érezte tenyerén szőke fürtjeinek lágyságát, ajkánál duzzadt kis arca zsenge húsát, mint elfutó forrás frissességét. A Kis Márta megszólította Pistát:

— Pista, édes Pista!

Pista nem hallotta. Kis Márta megfogta a fiú kabátját s meleg, szép fájdalmas szeméit rányelte Pistára:

— Pistuka, no!

— Mit akarsz? — riadt fel Pista.

— Hoztam túróslapényt, felét neked adom.

— Hagyj békét, edd meg a lapényedet!

— és otthagya a kislányt.

Márta szemeibe nagy könnycsepp telt. Elkezdte enni a túróslapényt s könnye lassan rákeveredett. Márta az özvegy Kis Ferencnének volt a lánya. Szegény volt az öregasszony és jó volt a kis leány, mint a falás kenyér. De csúf volt az ártatlan, mint egy verébfióka. Nagy, furcsán mosolygó szája volt, kócos, egérszínű haja s két akkora szeme, mint két ablak. Pista odament a Boriskához:

— Boriska, ha káplár leszek, leszel-é a feleségem?

A Boriska kék szemei egyszerre zöldek lettek, arca még jobban felduzzadt, mondta:

— Te leszel káplár, te gyáva. Mondta Mali. hogy megfutottál a Péter Janitól.

Pistában elborult a tavasz s csak ennyi jött ki elszorult torkából:

— Én, én!

Azután odakurjantott a Péter Janinak:

— Jani te!

A Jani egy nyulat etetett zöld lapival. Felegyenesedett és feléje figyelt:

— Mi a, te?

Pista odament s úgy vágta pofon Janit, hogy az az eperfa minden kis ágára egy égő

gyertyát látott s a lapi kihullt a kezéből. Elöntötte Janit a nemjó és felordított:

— Az istenit a pofádnak!

Aztán felugrott a levegőbe, átkapta a Pista nyakát, egész testével ránehezedett és úgy húzta lefelé. A gyermekek odasereglettek, biztatták őket. Azok meg tépték, rúgták egymást, míg Pista a Jani hasára került, kétszer-háromszor jól földbe gyömösölte a fejét és mondta:

— Most mehetsz a fenébe s így futok én el tőled.

Jani dühében még nem sírt, de úgy lihegett, mint a megkergetett bivaly. Nagy, kárvallott haraggal behúzódott az istállóba s onnan kiáltotta ki:

— Majd ad neked az apám!

Pista megint odament a Boriskához. Félvállát felvonta és szörnyen férfi volt. Kérdezte:

— Most már leszel a feleségem, ha káp-lár leszek?

A kis leány olyan arcot csinált, mint a macska, ha gombolyaggal játszik:

— Menj, üsd meg a Kis Mártát is.

A Kis Márta a kúthoz támaszkodva elrévült szemmel nézte ezt a munkás világot. Az ozsonnája már elfogyott, morzsáit a földön egy csúf kis kacska szedegette. Pista odament hozzá:

— Mit mondtál te az előbb?

A kis leány megijedt a hangtól:

— Én semmit. Kérdeztem, hogy nem eszel-e túróslepényt.

— Hát én koldus vagyok, vagy mi! — kiáltott fel Pista és jól ráütött a kis leány kezére.

— Pista, Pista! — szisszent fel a kis lány és nedves lett a szeme.

Félrement az udvar sarkába, az ölfá mellé, ott leült egy tuskóra és csendesen sírdogált. Pista harmadszor is a Boriska elé állt. Megint csak mondta:

— Most már csak feleségem leszel, ha káplár leszek!

Boriska felbiggyesztette az ajkát:

— Ha káplár leszel is, azért harangozó fia vagy. Jó lesz majd neked a cőfalvi cigány leánya.

Pistának a szívéből egyszerre kiesett az egész virágzó tavasz. Nagyon hitványnak, nyomorultnak érezte magát. Valami végtelen düh s egy sajnó megbánás töltötte el a lelke alját. Ugy kullogott félre, mint egy megpirongatott kutya. Megállott a veteményes kert mellett, hátat fordított az udvarnak s bódult fejét belógatta a kertbe. Nézte a nővé babot, káposztát, ugorkát, de nem látott semmit, nagy zivatar toporzékolt benne.

Egyszerre csak visszafordult az udvar felé, kiabálni kezdte:

— Magyar Peti, Magyar Peti!

Egy hórihorgas, tizenegy-tizenkét éves istenteremténye futott elő lihegve, készségesen. Kerek feje, kerek szemei és kerek szája s félénkség és ajánlkozó jóság volt az arcán. A ruhája egymást mardosó foltok bakalódása volt, az egyik nadrágszára egy arasznyival kevésbé engedett a föld vonzóerejének, mint a másik. Sovány, de csontos gyermek volt s a válla tartásában azért volt valami eldugott legénykedés. Két éktelen nagy ócska cipő volt a lábán, miknek orrai a térdéig kanyarodtak vissza. Szegény Peti valahonnan Magyarországról került ide Székelyországba, az anyja napszámosné volt. Aztán egyszer az anyja azt mondta: — Nekem elég volt a napszámból — és meghalt. Pedig volt még egy vasárnapi szoknyája meg két inge. A fősvény Sóra Mihályék elhasználták a szoknyát és a két inget, magukhoz vették Petit s dolgoztatták, mint a marhát. Ha a pityóka nem kapott elég esőt, Pista kapott pofont, ha aratáskor sok eső volt, Pista kapott pofont, ha Séra Mihály összezőkkent a feleségével, az asszony jobbfelül, az ember balfelül ütötte ki rajta a haragját. És mindig mindenki minden ütésnél azt mondta neki: — Te háládatlan! — És minden ütésre ráadásul koplalással büntették.

Peti nagyon szerette Pistát. Mert Petinek kellett valaki, akit szeressen, akihez jó fiú, akinek cirógatott kutyája legyen. Eleinte a

Kónyáék vén lovát szerette, de az a levegőbe dugta a négy lábát és megdőglött. Most testtől, lelkestől Pista mellé szegődött. Pista sötéten lobogott fel:

— Te Peti, tudd meg, hogy a Boriska égetni való boszorkány és Kálmán királynak sz—m az orrára.

Peti tisztelte a földi hatalmasságokat, de Pistát még jobban szerette s még egy kisujját sem nyújtotta ki Kálmán király védelmére. Pista újból felzúdult:

— Leszek én még úr, olyan nagy úr leszek, mint a pinty!

Peti egyetlen duzzadt helyeslés volt. Pista megjuhászodva mondta:

— Peti, te vagy az egyetlen barátom a világon. Este vacsora után légy a templom előtt. Kimegyünk a Feketeügyre vidrát lesni.

Pista alatt egész nap földrengés volt. Ebéd után lefeküdt a kertbe a friss szénacso-móra. Egy percre elaludt, de álmában a Kis Márta jött eléje két nagy könnyes szemével és felriadt. Lelke, mint egy undorodott száj, érezte rosszasága ízét s szerette volna kihányni. Egy-két éretlen szilvát tett szájába, összerágta, kiköpte. Még a Benedek bá meséi sem érdekelték ma. Szeretett volna nyargalni, berohanni végtelen mezőket, kiabálni, csúf állatokat kergetni s aztán holtra fáradva eldúlni a fűvön. Vacsora után még egy pár percet az anyja szoknyája mellett ténfergett, de

mikor a Benedek bá rágyújtott, kiosont a holdvilágos éjszakába.

Mert a hold lobogott, mint egy felgyújtott szénakazal. A csendes uccákat átlehelték a mezők. Erdő, hegy és bújt virágok küldték ide csókjaikat, hogy a fáradt ember nyűg vasa frissítő legyen. A telkeken még égett a vacsora tüze s még csendes beszélgetés hallszott ki az udvarokról. A templom fehér volt a holdvilágban, mint a kiterített vászon.

Pista a templom elé érkezett és halkan súgta:

— Peti, Peti te.

Senki sem felelt. Pista körüljárta a templomot, Peti nem volt sehol.

— Megnézem, mit csinál — mondta és a Sέραék felé vette útját.

Amint közel ért a házhoz, megállott és hármat nagyot füttyentett. Egy sötét árnyék jelent meg a kapuban.

— Peti, Peti te, gyere, siess már.

— Majd megpetizlek én, csúnya varangybékája. A Petidet jól elvertem és bezártam az ólba. Csak eszik a disznó, hogy lyukassza ki a bendőjét a féreg és nem dolgozik. Hát akkor üljön a disznóólban. Te pedig hordd el innen a vékonyodat, ne csábítsd naplopásra, mert bizisten elnyújtalak.

Az öreg Séra kárpált, mint egy megrúgott vén kutya, Pista elinalt. A templom előtt egy percre megállott és felnézett a pléhtetőre,

melyből kiragyogtak a belehullott csillagok. Már hazafelé vette léptét, de újból megállott. Szembenézett a hallgató faluval, mely csendesen úszott a hold fényes vizében. Bemenni most a sötét konyhába, bebújni a kis szűk ágyba, leereszteni a szemek szemfödélét, aludni, mint édesapja a koporsóban, mikor künn ez a nagy ragyogású végtelen éjszaka van!

— Kimegyek magam — mondta és nagy bátorság melegedett a testébe.

A Bartalitsék élete mellett került ki a mezőknek. Egy nagy zabföldön vitt az út a Feketeügy felé. A zabszálak olyan vidáman lubickoltak a holdban s fürtös fejük úgy dugták be az éjszakába, mint egy kíváncsi leány. Mikor a zabföld végére ért, előtte volt a folyó, túl a háromszéki síkság s az elszórt falvak fehér foltjai. Még tovább a szórtalan hegyek. Pista megállott. És akkor előtte állott az egész nagy éjszaka s millió szemével csak a kis fiút nézte. Fényes volt a világ, de azért egy nagy döbbenet feszült a beszédnélküli dolgokban. Pistának megállott a szíve.

Ebben a percben meleg nedvességet érzett a kezén. Megrándult. Hát a Gyöngyös két meleg szeme nézett fel rája. Atölelte a kutya nyakát s most már megindult a folyó felé.

Felment a fahídra, mely fekete volt a fényes folyó fölött. A Feketeügy halkán, egyetlen fényes lapban csúszott tovább, csak a híd

körül vert fényes gyűrűiket a víz. A fűzek lombja mint ezüst eső hullott a víz felé. A föld nedves mélyedéseiben kis fehér ködgyermek szundikáltak s göndör fejüket odaszorították a füvek lágy melléhez, A síkságon ragyogtak Barátos, Borosmyó, Pákó, Zabola, Zágón, Telek tornyai. Még a cófalvi kis templom torinyocsíkája is idekukucskált, mint egy vizet ivó rigó csőre.

Minden fényes volt, hallgatag és szomorú Pista egyszerre látta a Kis Márta fájdalmas arcát és felriadt szemeit. Látta a Magyar Peti nyurga alakját, amint begömbülve a disznóólba, sírva tapogatja a kapott korbács nyomait. Milyen rossz ő és milyen rosszak az emberek és hogy sajog a rosszaság. A jó szomorúság, mint egy jó öreg mosóné odament a szívéhez, megsulykolta, jól megfaosarta. Pista megint átölelte Gyöngyöst és keservesen zokogott.

Azután felvetette fejét és most már nyugodtan nézte a hallgatag dolgok világát. És kis szíve kitágult az egész nagy éjszakává. Az ő zsenge húsában fakadt a kalász, az ő izmai voltak a hegyek s szeme nagy bősége a lobogó hold. Oh, ha felszállhatna a fényes tágasságba: átrohanni a levegő határtalan téréit, kiszabadulni az elhatároló dolgok közül, végtelenül lenni végtelen világok hullásában. Homályos volt a végtelen vágy a kis gyermekien, nem tudta szavakba öltöztetni, de egész

kis testében mohó feszülés volt, mint a húrba idegzett nyílban.

Gyöngyös egyszerre felriadt s ugatni kezdett a víz felé. Vagy száz lépésnyire a vízen, pompás farkát hátul lebegtetve, mint élő kormányt, egy róka úszott át a vízen. Rozsdás szőre mint friss bronz ragyogott a holdban. Ahogy partra ért, Gyöngyös utána eredt s nagy kanyarodásban hallszott vissza az éjszakából az űző csaholás. Mikor visszatért, lihegett, mint egy vallatott bűnös.

Mikor hazamenet, a Szűcs Mózesné telke mellett mentek el, Gyöngyös megint nyugtalan lett s dühösen ugatott. Hát valaki csak átugrott a kerítésen, kezében egy nagy zsákkal. Az alak nekirugott Gyöngyösnek s elrohant a kertek felé. — Ki lehetett? — kérdezte magában Pista.

Azon éjjel mélyen aludt s nagy forgó csillogos egeket és fényes vizeket csodált álmában. Hát reggel nagy zakatára ébredt. Az udvaron áll a hájas Szűcs Mózesné, az öregbíró, a kisbíró, meg két zsandár. A Szűcs Mózesné csak kiabálja:

— Hát libahúst akart enni a szentem, a drágalátos, imádságos özvegy! Bizonyára a Bodor Benedek szereti a libahúst, azért tette ide az ágyát. Nem elég, hogy alig hal meg a becsületes jó ura és máshoz feni a farát, hanem ellopja éjnek idején a szegény ember li-

báit. Add elő a libáim, add elő a libáim, mert elemésztelek!

A két zsandár állott mereven, sötéten, mint két árnyékos jegenye. A kisbíró szól:

— Ne tagadjon, Áronné asszony, a tollak nyomán idáig jöttünk. Magának jobb, ha szépen megmond mindent.

Szegény Áronné torkát úgy megszorította a szégyenkezés, hogy szó alig tudott kijönni rajta. Befelé nyelte a könnyeit és mondta:

— De Mózesné asszony, az Istenért, én rám mondani ilyesmit, én rám ...

— Keressék, keressék a libáim! — sivített Mózesné a két zsandár felé s hájas testében lobogott, mint egy begyújtott sütőkemence. — Bíró úr, kutassa fel egy szegény kirabolt özvegyasszony libáit!

A kisbíró meg a zsandárok kutatni kezdtek az udvaron. Hát a sütőházban, bedugva a pestbe, megtalálták az ellopott libák véres szárnyait és levágott lábait.

Közben falusiak is gyűltek be az udvarra. Szűcs Mózesné megnőtt, mint a kovászos tészta s megsokasodott, mint Krisztus kezében az öt kenyér:

— Hát nézzék, nézzék ezt a fehérszemélyt. Na, Bodor Benedek, ehetsz libahúst. Hogy a szegény Szabó Áron meg nem fordul a sírjában! Hát libahús kellett neked, te strózsák, sült libahús kellett neked, te bulándra, te cula, te debella!

Az öregbíró szomorúan mondta:

— Áronné, most már adja elő a libákat. Pista kirohant az udvarra. Égett az arca és lobogtak a szemei. Üvöltötte:

— Nem igaz! nem igaz! nem igaz!

Azután elmesélt mindent, egy lélegzetre, szavai, mint lejtőről lerohanó birkák, lökték egymást. A végén a kisbíró gúnyosan mondta Áronnénak:

— Jól kitanította a fiát. Nyolc éves és úgy hazudik, mint a folyó víz. Majd hasznát veszi az akasztófán.

— Adja elő a libákat — mondta megint az Öregbíró.

De honnan adjam? Az Isten látja a lelket — zokogott Szabó Áronné.

— Hozzák be ezt az asszonyt — mondta az öregbíró a csendőröknek.

— De nem viszitek, előbb visznek titeket a temetőbe!

Bodor Benedek, aki most jött meg, állott az asszony elé. Roppant melle előre zilált, összeszorított öklében recsegték a halál álkapcái, haragos fürtéi alól villámlottak a szemei. Mindenki egy nagyot lépett hátrafelé.

Szabó Áronné szelíden tolta félre ezt a meggyűlt zimankót és most már majdnem nyugodtan beszélt:

— Vedd elő a jobbik eszedet. Ki fogja megmenteni a becsületed, ha te is összeakasztod velük a tengelyt? Maradj itt a háznál, vi-

gyázz Pistára és Keress addig, amíg megtalá-
lod a becsületemet. Van Isten, van Isten.

Az utolsó szavaknál már előbuggyant be-
lőle a sírás. A Bodor Benedek kezei lehulltak,
mint lemetszett fenyőgalyak. Pista üvöltve
vetette magát a földre, tépte, harapta ezt a
könyörtelen vén bestiát, hogy nem rázza le
ezt a sok rossz embert a hátáról. Közben fel-
felordított:

— Jaj, az anyám! Jaj, az édesanyám!

Szűcs Mózesané boldogan terjedt szét, mint
egy eső utáni gomba. Rég haragudott erre az
asszonyra, aki elhalászta Bodor Benedeket az
ő éhes özvegysége előtt. Mert a Szűcs Mózesné
özvegysége még mindig éhes volt, pedig már
ötven éves volt a pelenkája. Szabó Áronmét el-
vezették. Az emberek elszéledtek. Mondatokat
hullattak:

— Hát az asszony gyenge állat. Ha meg-
hal a gazda mellőle, eltévelyedik.

— Most nagyra lehet a Bodor Benedek
vele, úgyis égnek állott a szarva.

— Most ehetik libahúst az áristómban.

Csak a Kónya Mária jóságában volt erős
hit a megcsúfolt asszony mellett:

— Mán én azt mondom, hogy Áronné nem
tette azt s maguk is meglátják.

Bodor Benedeknek az egész világ fejébe
dagadt s úgy zúgott, mintha ezer harangot
verték volna félre benne. Odament a kúthoz,
felhúzott egy vedert vizet és majd mind ki-

itta. Akkor nyugodt lett, elkezdett a ház dolga után nézni. Közben megcirógatta Pistát:

— Ne sírj, Pista, lesz még máskép is.

Pistában szörnyű nagy zivatar volt. Bement a kertbe, levágta magát a jegenye alá, beharapta az öklét és hátat fordított az Istennek. Hát ezek azok az emberek, akiket a rektor úr szerint Isten a saját képére teremtett! A rektor urat is a képére teremtette, aki mindig részeg, mint a disznó, a Séra Mihályt is, aki olyan fősvény, hogy az egeret is megfeji és halálra marcangolja a szegény Magyar Petit s ezeket az embereket, akik az ő drága, tiszta jó édesanyját megcsúfolják, áris-tomba hurcolják. Majd ad ő ezeknek az Isten képére teremtett embereknek, csak nőjjön meg! Nagy, pusztító terveket csinált. Felmegy az erdőkkebe, összetereli a medvéket s lehajtja a falura, hogy böggve, vicsorogva egyék meg az egész falut. Látta a fertelmes állatok kezében és szörnyű szájában a kisbíró véres karjait, a Szűcs Mózesné széttépett testét, a Séra Mihály vékony nyakát. Vagy felmegy a roppant hegyek tetejére egy óriási seprűvel, összeseper minden felhőt a falu fölé, hogy negyven napig és negyven éjjel zuhogjon a vízőzön és ha valaki bárkát csinál, berúgja a bárka oldalát. Érezte testén a bosszúálló hullámok megfrissítő rohanását, látta az irtózatoss piszkos tengert, amint hullákat és házakat gördít a hegyek tetején, felül úszik a Szűcs

Mózesné megpuffadt teste. Vagy felgyújtja lobogó szélben a kazlakat, hogy vad recsegéssel égjen el az egész falu. Izzott arca a visszavert tüztől és úgy lobogott, hogy felszáradtak szemein a könnyek.

Bodor Benedek egyszerű ebédet ütött össze. Egymással szembe ült a két árva. A gyermek hallgatott, Benedek is ritkán szólt, akkor is csak azt mondta:

— Majd máskép lesz, Pista, majd máskép lesz.

Pista egész délután a mezőkön barangolt Gyöngyössel. Napmeghajlásával hazafelé tartott. A Festők hídjánál összetalálkozott a disznókondával. Az öreg disznópásztor oda szólt Pistának:

— Szervusz, Pista fiam, hol kódorogtál?

Pistának eszébe jutott, hogyan beszélt az öreg haldokló apjával. Megrángott az arca, nedves szemmel nézett az öregre, de nem felelt. Az öreg hozzáment, rátette rücskös kezét szőke fürtjeire s jó széles öreg szavakat hullatott:

— Ne félj Pista fiam s bizony van Isten és van igazság. Én ismerem anyád, mióta kibújt a pelenkájából, nem tette ő azt a csúnyságot. Te csak légy jó s majd fordul a világ sorja. Nézd meg azt a csekát, azt a nyírott fülűt, aki most riszálja a farát a hídfához. Látod, az ezelőtt olyan volt, hogy majd megholt. Nem kellett annak sem lapi, sem málé-

liszt, már elígértem a földi kutyáknak Hát látod, most meg olyan, mint az élet s eszik, mint a veszekedett fene. A fösvény Séra Mihály tavalyi mangalicája pedig olyan egészséges és kövér volt, mint az öreg bíró. Hát egy reggel nem felfordulva találja, még annyit sem mondott, hogy röf. Mi nem tudunk semmit Pista, csak a Gondviselés tud. mindent, Csak várni kell, türelmesen várni.

A Pista fürtjei közt jó meleg lett az Öreg érdes kezeitől s szívében jó meleg lett az öreg szavaktól. Jóéjszakát kívánt és haza indult. A kürt utána sírt hosszú kanyargással s Pista lelkében, mint esti országúton beárnyékoló arcú vándorok, mentek át az élet, a halál, a bűn és az igazság.

4.

Már a harmadikat harangozták s Bodor Benedek és Pista megindultak a templomba. Tisztára mosdva s illendőséges vasárnapi gúnyában voltak mind a ketten. De a szép ruhában s a csodálatos reggelben szomorúak voltak.

A faluból mindenünnen jöttek össze az emberek. Holnap kezdődik az aratás. Az új kenyér vidámsága ott ült a lelkeken. A leányok nagy csokor rózsát, rezedát és csodálkozó szemű margarétákat vittek az Isten anyjának.

A sok virág bevitte a kis templomba a fal nélküli mezők végtelenségét.

A rektor úr már ékes szép cakkkenekbe cifrázta az Isten nagy dicsőségét, úgy síri, úgy panaszt a hangja, mintha mondaná: — Én Istenem, én csak egy részeg rektor vagyok, sokszor az árokban fekszem, mint a disznó. De te teremtettél s én azért szeretlek, hát ne haragudj te se nagyon reám. — A falusiakból úgy dült az ének, mint a friss víz az Áron sziklájából. S amint az ének nagy szárnyaival verdeste a levegőt, lenn a fényes szemek gyökerénél a megelégtelt szívek boldogan kodácsolták, mint cirógatott tyúk ócskák: holnap aratunk, holnap jön az új kenyér!

Bodor Benedek beült egy padba. Pista pedig odahúzódott egy szegletbe, hol ékes kék palástban Mária tartotta kis fiát és mosolygott rá. A Pista gyermek szíve vak tapogatással megérezte, hogy ez az édesanya nem lehet könnyörtelen a másik édesanya iránt. Nagy forró kérdésben nyúlt fel hozzá s amint az orgona zengett és a hívek szíve énekbe csordult, úgy hallotta szívében, mintha a tiszta asszony odasúgná:

— Ne félj Pista.

Mise után az öreg pap felment a szószékre s egyszerű jó szavakkal szántotta fel a földbeli emberek szívét. Mondta, hogy lehet inni, mert Isten azért teremti a drága szőlőt, de mértékkel és gyakori káromlások nélkül. Sze-

retni is lehet, mert Isten akarata, hogy az emberi nem sokasodjék s az elmúlás kietleaságében nagy vigasztalás a meleg csók, de nem szabad megfélemleni a pap áldásáról. Izs ha már muszáj, hát botlani is lehet, mert a botlás benne születik az ember lábában, de azután jó megbánással kell tisztára mosni a szívet. És az emberek megfényesedett szemmel néztek egymásra, hogy ez az összevisszaságos élet voltaképpen milyen egyszerű s a nagy bajok közt milyen könnyű az eligazodás.

Istentisztelet után Pista, meg a Bodor Benedek a faluháza felé vették útjukat. Ott volt már hat napja elzárva a Szabó Áronné. A szomszéd kamarában egy csavargó volt zárva, aki nem tudta megmondani a nevét, sem azt, hogy honnan való. Úgy csavargott a mezőkön, mint a légy a terített asztal körül.

Pista odaszaladt az anyjához s úgy belecsimpszkodott, mintha bele akarna szakadni, mint patak a folyóba. Szabó Áronné összevisszacsókolta a fiát, azután kezet adott Bodor Benedeknek:

— Eszik jól a disznó?

— Eszik. Minden rendben van. Holnap a tisztelendő úr tagján aratunk.

— A bíró úr azt mondta, hogy ha még három napig nem vallok, bevisznek Vásárhelyre. De hát mit vallják, mikor ártatlan vagyok, mint a szopós bárány!

— Majd másképp lesz — ismételte sötéten Bodor Benedek.

— Másnap még a lenső világban volt a nap, mikor Bodor Benedek odakurjantott Pistának:

— Hé! te Pista, hé!

Pista felugrott, megdörzsölte a szemeit, szétnézett. Azután kilökte két karját a hajnali levegőbe s nagyot kiáltott:

— Aratás! aratás!

Kiment a kútra, mert egy veder vizet, bemártotta fejét a vízbe. Aztán úgy köpte szét a vizet, mint egy játékos macska. Nagy ugrásokkal a konyhába ment s durva, meleg vászonba dörzsölte magát. Akkor meztelen mellett kidomborította a levegőbe s megint kurjantott:

— Aratás! aratás!

Mert nyár volt, reggel volt, aratás volt és ő gyermek volt: szegény Pista nem tehetett róla, hogy mégis nagy, tágas boldogságot érzett magában. A nap már marta az ég alját s gyenge kékes zöldjét felvérezte. Bodor Benedekkel leültek a konyhában, szalonnát és kenyeret ettek. És milyen jó, mikor a jó szalonna bekopogtat az emberfiába: hipp, hopp, én csak disznó vagyok, de emberi izom, emberi munka, emberi jóság akarok lenni. Aztán ellátták az állatokat s megindultak a tisztelendő úr tagja felé.

Mindenünnen jöttek össze az emberek

Mindenki vidám volt, tréfált vagy énekeli, inert mindenkiben benne volt az új kenyér jósága. Még a fősvény Séra Mihály is gajdolt, pedig máskor a szavát is úgy spórolta, mint más emberfia a körmöci aranyakat. A Fekete-ügyről szállt fel a pára s a fűzek nedvesek voltak. Nagy meghatottság volt a megterített mezőn. Darkó Dávid szétnézett a háromszéki síkságon és nagy fennszóval mondta:

— Mégis csak szép ország ez a Székely-országi

— Hát aztán tudod-e, hogy lett Háromszék a székelyeké? — kérdezte Füstös Dani, aki amiért halottkém is volt, mókás ember volt s több szava volt, mint pelyhe a téli hónap.

— Hát mondd el magad, ha tudod — mondta Gyárfás Ignác.

Füstös Daniból megindult a szó:

— Volt az öregistennek egy szép nagy kondája, meg egy öreg kondása. Bölcs ember volt az öreg kondás, de már öreg volt, megkérte hát az idő anyját, hogy szokotáljon neki három legényt. Szokotált is az hármat, egy székelyt, egy szászt, meg egy oláhot. Őrzi a szász egy hétig a kondát, meg az oláh s a székely is őrzi egy-egy hétig. Akkor az Isten kondása kiválasztja a kondából a legszebb kövér kocát tizenkét malacával. Éktelen nagy disznó volt, mint a várhegyi kilátás, mert hát az Isteti csekája. volt. Mondja az öreg kondás: —

Na, fiaim, most megadom a béreteket. Aki ebből a rusnya csekából elvesz valamit úgy, hogy azért az egész koca megmaradjon, azé lesz az egész eseka s mind a tizenkét malaca.

Hát az első napon a szász ellop egy szál szőrt a koca farkából s elrejtí a Hargita alá. Jön este az öreg kondás, ránéz a kocára, mondja a szásznak: — Hova tetted, fiam, egy farka szőrét ennek a tisztos kocának? Ez nem az egész disznó. De azért, hogy ne legyen hiába a szolgálatod, nesze egy koszorú hagyma.

Veszi a hagymát a szász s olyan képet vág, mint a kárvallott cigány. Hát másnap az oláh kilopja a cseka legbelső fogát és eldugja a Pokolsár fenekén. Jön este az Isten kondása: — Hol van a bölcsességfoga az én híres kocámnak? — kérí — ez nem az egész disznó. De hogy te se szolgálj hiában, nesze egy fazék puliszka.

Mondja a székely az Isten kondásának:

— Öreg apám, aztán hozzon holnap este egy zsákot, mert olyan sokat visz el a csekából s mégis meglesz az egész koca.

Hát a székely egész éjjel fuszulykát öröl lisztté. Reggel elkeveri lapival s odaadja a kocának. A cseka csak eszik, csak eszik egész nap. Este jön az öreg a zsákkal.

Előhizza a kocát a székely s mondja az Isten kondásának:

— Tartsa kend a zsák száját a koca farka

alá. Aztán mikor mondom, húzza meg a madzagot, hát húzza.

Odatartja az öreg. A székely megvakarja a cseka hasát, hát a koca akkorát fingik a zsákba, hogy Brassóig elhallik. — Húzza ked azt a spárgát! — mondja a székely.

Meghúzza a spárgát az öreg, a székely pedig így szól:

— Na öregapám, ami a zsákban van, az a disznóból van s vigye el kend. A koca pedig megvan egészen s az az enyém.

Az aratók nagyot kacagtak. Füstös Dani folytatta.

— Hát volt már a székelynek kocája, meg tizenkét malaca, de nem volt földje. Elmegy az öregistenhez:

— Felséges öregisten, van már nekem kocám, meg tizenkét malacom, de nincs földem hozzá. Föld nélkül pedig az ember se nem él, se nem hal.

Felel neki az öregisten:

— Jaj, fiam, magam is szűken vagyok föld dolgában. Rengeteget emészt ez a sok mennyei állat, sok föld kell ahhoz. Csak a fiastyúk a kölykeivel pucérra eszik ezer hold földet. Kérj valami egyebet, édes fiam.

— Mert aztán nekem csak föld kell — rimánkodott a székely. — Csak annyi földet adjál, amennyit három székkal bekerítek, elég lesz az nekem.

Kacagott az öregisten és mondja:

— Na, annyit már csakugyan adok, fiam s magad lásd, mire mész vele.

Megyén a székely, vesz három idomtalan nagy széket s megőrli apró fűrészporrá. Azután nézi a földeket, kiválasztja a szép háromszéki tartományt s addig megy, addig megy, amíg körülhinti a fűrész-porral. Akkor megyén az öregistenhez:

— Na, felséges öregisten, körülkerítettem a magam földjét három székkal.

Lenéz az öregisten, látja a dolgot. Bucslódik is egy kicsit, meg nevet is. Megvakarja a fejét és mondja:

— Na, te furfangos ember, te még az én eszemen is túljártál. Legyen tied a föld, de mert székkal csaltál meg, mindig székely lesz a neved s a földedet hívják úgy, hogy Háromszék. S azóta a székelyé a háromszéki tartomány s nem is veszi el azt senki.

A tisztelendő úr már várta őket a tagon s jó fenyővízzel vidámította meg a reggeli testet. És feljött a nap is, fehér világossága vóigömlött a föld orcáján. A nyár harsonája kizendült a pacsirta, fűrj, rigó torkából s a virágokból habosán terjengett a tömjén az emberi munka felemeltetésének. A jóakarató dolgok hallgató mosolygással örvendtek az ember diadalának. A drága kalász hullott a sarló alatt, az emberekből énekbe és tréfás szavakba virágzott a jókedv. A lányok énekeltek:

A várhegyi nagy hegy alatt
 Van egy forrás titok alatt
 S aki abból vizet iszik
 Babájától elvátozik.

Én es abból vizet ittam
 S a babámtól elvátaztam,
 Úgy elvátoztam szegénytől,
 Mint a fa a levelétől.

A lányok hangja megcsiklandozta a többiek szívót is és nemsokára zengett az egész síkság. Az asszony nép feltúrta a szoknyáját, hogy el ne rusnyítsa az a sok nedvesség. Nagy szép meleg fehérségek villantak a férfinép szemeibe és azokból huncut szavaikban szikrázott ki a test édes kívánczósága. Szűcs Mózesné a nyakáig féltette a ruháját, a kisbíró meg is csiklandozta egy kalással. Visított, mint a megfogott malac.

Délben a tisztelendő úr házi népe hozta az ebédet s kijött megint maga a tisztelendő úr is. Az aratók nagy körben letelepedtek egy nagy eperfa alá, közbül ült a tisztelendő úr, mellette a Bodor Benedek, meg a kisbíró. Keresztet vetettek s dicsérték annak nevét, aki vállaira vette a botladozó ember minden adóságát, hogy a kalásznak jó íze, a munkás szívnek vigassága lehessen. Azután előkerült a salátás, benne jól megfőtt zsenge disznóbőrrel, hozzá jó búzakenyér. Az áldott anyag úgy terjedt szét testükben, mint az öreg föld csendes kacagása és kiragyogott arcuk, szájuk, orruk

csücskein. Közben bölcskődtek, tréfálkoztak, kötődtek. Csak Bodor Benedek volt sötét, mint a meggyült felhő. Az öreg tisztelendő mosolygott mindenre, még a huncut szavakra is. Mert a tisztelendő úr sokat élt és megtanulta szeretni az apró emberi tökéletlenségeket, mint szoktatott kezes bárányokat.

Egyszerre csak a kisbíró lecsapja a tálat a kezéből, féloldalra fordul, egy nagyot kalimpál a lábával és felnyög:

— Jaj Istenem!

Azután mozdulatlan lett. Az arca duzzadt vörös volt, a szemei kifordulva, féhéren meredtek az élő mező nagy tágasságába. Az aratók meg a tisztelendő úr döbbenve ugráltak fel és körülállták a mozdulatlan embert. És a ropant nyári mezőn, az új élet aranyzuhataga s a dolgok ujjongó éneke mellett: ennél a két kifordult üres szemnél mégis hideget éreztek a szívek s mintha nagy kasza suhanását hallották volna az éles száron. Oh, a föld visszaveszi az adott kenyeret s a rögből lett kenyérért röggé omló embert követel. Friss vizet hoztak, ráfektették a kisbíró egy kepére a drága kalászkok közé, locsolták. Az emberbe lassan visszajött a régi szeme, de ijedtséggel volt tele. Egyik karját a szívére szorította és mondta:

— A templomba, a templomba!

Vízbe mártott kendőt tettek a homlokára e hideg vízzel dörzsölték meg a szíve táját. Ágakból egy hordágyat tákoltak össze, arra

tették és úgy vitték be a faluba. Mindenki vele ment, mert olyan csodálatos volt ennek az egészséges, erős embernek a baja. A beteg csak a szívét szorította s fel-felpanaszzkodott:

— Jaj Istenem, jaj Istenem! — Szemeibe nagy rettegés sötétedett s mint nagy menekülési vágyat ismételtette:

— A templomba, a templomba.

Pista valami csodálatosat érzett. Mintha kalászon, izzó mezőn, felduzzadt begyeken túl két ős szem nézné. Átnézne bőrén, húsán, vénén át lelke legaljára s ott kutatna valamit. Úgy húzta ez a haldokló ember, mint teljes hold az alvajárót.

Elértek a templomhoz, feltárták az ajtót, bevitték a beteget. Elül ment a tisztelendő úr, utána mind a többi. A beteget odavitték az oltár elé, letették a hűvös földre. A pap keresztet vetett, imádkozni kezdett. Mindenki keresztet vetett s fennhangon utána mondták az imát. A beteg, amint az ima szavait hallotta, verdeste szívői karjaival, mint a meglőtt madár s könyörögve lihegte:

— Jézus, Jézus!

Pista ebben a pereben a szegletbe nézett a mosolygó Mária felé. És most újból átcsendűU szívén: — Ne félj, Pista! — És ebben a percben látta a lobogó holdas éjszakát, a fehér házakat és Gyöngyös két meleg szemét. És látta élesen a Szűcs Mózesné telkéről kiugrott alakot: és most látta, lattá, hogy az a kis-

bíró volt. Odarohant a haldoklóhoz s nagy fennszóval kiáltotta:

— András bá, András bá, kend lopta el a libákat! Az Isten szerelmére kérem, vallja meg! Úgy-e, ártatlan az édesanyám'?

Úgy állt ott a kis fiú, mint egy fellobogó tűz és nagy harsona volt a szemeiben. Mindenki tág szemmel döbbsent a jelenetre.

És íme a beteg felemelkedett, szemei rémülten tapadtak a gyermekre és látták az örök ítéletet. Hörögte:

— Én loptam el... én loptam ... Áronné ártatlan.

Visszahullott a földre s az összehullott emberből újra kijött a sóhajtás:

— Jézus, Jézus!

Meghalt. És az emberek szíve felzendült, mint a megfűjt szálerdő: van igazság, van igazság! És istenölelő forró ének csordult ki belőlük. A rektor, ki közben betévedt, felfutott az orgonához, rákezdet egy szíve ügyébe eső énekre s mindenki teljes szívét énekelte belé. Bodor Benedek egy pár asszonnyal elfutott a falu házához, elhozták diadalmas nagy örömmel Szabó Áronnét a templomba. És mindenki kiáltotta: ártatlan, ártatlan! Körülömörték, akik hozzáfértek, csókolták, a többi meg egymást csókolta és csurgott a könnyük. Azután megint énekeltek a Jézusnak, aki nem hiába halt meg. És az ének diadalmas szárnyal csattogta be a végtelen világ fényes tágassá-

gába: van igazság, van igazság, érdemes ember lenni! Mikor az ének elhallgatott, Bodor Benedek odarohant a halott mellé, hangjából dült a sírás és a boldog nevetés, mikor mondta:

— FigyeljeteK ide, emberek, mert nevezetes dolgot mondok. Én a szívemben tudtam, hogy honnan, nem tudom, de nagy biztosan tudtam, hogy ez a szerencsétlen volt a bűnös. És úgy fáj nekem az Áronné ártatlan szenvedése, hogy megesküdtem, hogy elemészttem a kisbíró-t. Éppen ma este akartam véghezvinni a nehéz szándékot. De íme, Isten megmutatta az ő igazságát s megmentette az én lelkem üdvösségét. Köszönöm ezt neked, édes Jézusom s téged, Pista, áldjon meg az Isten.

Mindenki sírt és ez a sírás olyan jó volt, mint a friss kenyér, mint a jó ima. Aztán Pistát adták kézről-kézre s nagy, lapos csókokat ragasztottak rá. Azután megint énekeltek. A Füstös Dani hangja úgy kunkorodott ki a többi közül, mint felfutó bab a kukoricából. Most az öreg tisztelendő szólt:

— Hálát adok a jó Istennek, hogy megengedte érnem e csodálatos napot. Oh emberek, emberek, ma fakad a kenyér a földből számatokra s Isten jósága folyik felétek a megteremtett világból. Legyetek jók, legyetek jók: ez a törvény, amelyben minden törvény benne van. Lássátok, íme gyenge az ember s minden út szélén ott lesked rá a bűn és a halál. De a jóság legyőzi a bűnt, legyőzi a halált, a jóság az él-

tető kenyér, a tiszta levegő, az örök élet nagy vigassága. Emberek, emberek, legyetek jók, dicsérjétek a Jézust, aki diadalmas igazságot adott az emberi jósnak.

És megint felzendültek a szívek égbe nyújtózkodó nagy harsogással. Azután a halott köré álltak. Ott feküdt az ember, megdermedt hulláma a végtelen emberzuhatagnak. És nem volt rossz és nem volt jó és nem volt benne kívánság a föld javai iránt. De már senki sem haragudott rá, senki sem gyűlölte. Minek néhez indulattal terhelni a sötét vizekre menő csónokot? Áronné feléje hajolt és mondta:

— Szegény ember, adjon az Isten nyugalmat neked, mintahogy én megbocsátok.

Bodor Benedek is előlépett és mondta:

— Bocsáss meg nekem, holt testvérem, hogy rossz gondolattal voltam irántad s az Isten mérjen neked az ő irgalmának mértéke szerint.

Ebben az összehullott, bűnös, sötét emberben mindenki megérezte a testvér testet, a közös kenyeret, az ősi emberi adósságot és minden szírben volt egy könny az elbukott katona számára. A holtteste elvitték.

Az emberek visszamentek a mezőre és oh, hogy neki álltak a munkának, hogy fogyott a kalász kezük alatt! A melegség olyan volt, mint egy kimondott barátság. Most már Áronné is köztük dolgozott. Hát egyszerre csak va-

laki húzogatja a köntösét. Odanéz s látja, hogy Szűcs Mózesné.

— Áronná, Áronné lelkem, ne haragudjék. Én tudtam a szívemben, hogy maga ártatlan, de rossz indalattal voltam maga iránt.

— Hogy haragudnék, mikor olyan jó az isten — mondta Áronné.

Mikor a lehulló estében hazatértek, az aratók hazáig kísérték Áronnét, mert az ártatlanság olyan, mint a királyi palást és megtisztelt az emberfia. Aztán az emberek csendes jóéjszakát kívántak s kitárt karral várta őket a pihenés.

És íme, ezen az estén nagy mozdulás történt. Mikor már a vacsora tüzei behunyták szemeiket s a falu hangjai lehervadtak, mint déli napnak hajló pipacsok, mikor az emberekre ráhullott az álom, mint hímzett szemfedő a boldog nyugovóra s a kovásznál sötét hegyek fölött felrengett a hold roppant csodálkozása: íme megmozdultak a dolgok. A nagy háromszéki síkságon, az elszórt falvakban, a kiterített mezőkön, sáppadt temetőkön és nagy orgonája erdőkben megmozdultak a dolgok. A mezőn a meghajlott kalászból s az ételt adó jó növényekből, a virágokból, a falvakból, a nyugvó tehenekből, az édes jó tejből, a pala okba börtönölt borból, az alvó baromfiból, a horkoló disznóból, a temetőn a sírok tarka hajából, fenn a hegyeken a hangtalan dermedt sziklákból, a zúgó fákból: minden te-

remtetből halvány lelkek szálltak ki. A hold már nagy ezüst vitorlájával az erdőkön evezett s befolyta a síkságot. És a nyúlánk lelkek egy óriási körbe fogóztak, megúszva csendes vizeit a zuhogó holdnak és halkan-halkan énekelni kezdtek és táncba indultak.

Az ének nőtt, nőtt és lassan szétfolyt, mint kiterjedt tenger szélessége. A holdfényben ázó faluk, a hallgató házacskák, templomok, temetők, az erdő fái: mind felmozdultak s követték a ritmust. Egy óriási daloló körtánc volt az egész bevilágított horizont. És szólt az ének:

— Mi vagyunk a kenyér, szelid kalászhai a fakadó földnek. Hálót vet a bűn és vár a halál, de eke van a szegény ember kezében és a barázda erős vár. Nehezek a mák, kétes a holnap. Ezer baj veri vad nótáját a szegény ember szívéen: mi halkan nővünk a ránk boruló földben, mi vagyunk a remény.

— Mi vagyunk a kenyér, bő hálája a megápolat földnek. Mi visszük az emberbe a föld mély hullámainak nyugodtságát. A föld ős rokonságát visszük az emberbe, ahol kenyér a csíra és csíra a holt. Mi vagyunk az egység.

— Mi vagyunk a kenyér, minden népek azonos útja, minden földrehajló nép megértett beszéde. Bennünk testvér, aki öl s akit öl. Mi visszük az emberbe a föld nagy értelmét: emberek legyetek kinyújtott kéz és megtárt szív. Mi vagyunk a jóság és a szánalom.

— Mi vagyunk a hús, föld felé hajló hall-

gatag álla fok, vagy szökdécselők és fecsegők, jók és tűrők, irigyek és gonoszak. Mi vagyunk az ember izma, ereje az építő karnak, hogy tartsa a kapát és sújtson a kalapáccsal. Mi vagyunk a hazai rögök hősi szerelme s vad vágyai a vérnek. Mi vagyunk a megvetett láb, a védő mell, a halálos szeretet, vérrel lobogó eposzok és zuhanó tragédiád vagyunk mi. Bennünk dermed a hős és a gyilkos. Mi vagyunk a csatátér, a börtön és a gyár. Mi vagyunk a gyűlölet s az örök folytatás végtelen szereima és minden örület.

— Mi vagyunk az erdő, lobogó üstöke a földnek, zengő orgonája a kiterjesztett templomnak ős részegei a bőven töltő napnak. Nehéz munkában terít le az ember, hogy haza vigyen az otthoni didergőknek. És barna, testünkéből kibegnek az ősi napok, mint májusi eső szöke lobogása. Mi vagyunk az összefogott kéz, az egymáshoz hajló édes kacagás, az egymásnak ragyogó szemek. A szülői szó halk orgonája, gyermekgyügyögás friss rózsái: mi vagyunk a szelíd szeretet, mi vagyunk a szent, szent, százszorszent család.

— Mi vagyunk a mező füvei s szelíd növényei a hálálkodó kertnek. Hallgatjuk a föld mély titkait, puha esőknek halk simulását s mindent, ami szavakba öltözhetetlen és beviszszük az emberbe, Mi vagyunk az apró dolgok végtelensége, megbújt hangulatok csendes muzsikája, mi vagyunk a mélységes sejtelem.

— Mi vagyunk a bor, megfogant csókja a nap és föld ős szerelmének. Mi vagyunk a ki-pótló valótlan-ság, a végtelent nyitó dal, széles szárnyai a láncait tördelő rabnak. Mi vagyunk az örök dac és halhatatlan mámor.

Most egyszerre énekeltek, egyetlen harsogó ének volt az egész éjszaka:

— Hulló cseppjei az anyag örök záporának: mi vagyunk az ember bűne és erénye, döbbenete és ujjongása, mi adjuk őt össze, mint hangok a dalt. Végtelen téren át zuhog az anyag, fán, köven, kalászon át rohanunk emberi sírássá, emberi nevetéssé. Mi vagyunk az ember lelke.

Az ének fellobogott az égig, mintha az úszó föld egyetlen vitorlája volna. A körtánc alatt nem hajoltak meg füvek. Egyszerre a nagy árnyékok felől egy vándor jött. Hórihorgas vézna alak volt, kis pörge kalapja alul kiragyogott tar koponyája. Mentéje csak úgy lógott s kopott volt rajta a zsinór. Ványolt csizmáján rozsdás sarkantyúk csikorogtak. Vállára kasza volt vetve, pengéje meg-megcsillogott. Hátán pötyögős tarisznya volt, kezében kampós vándorbot. Úgy mosolygott, mint aki tudja, hogy hiában való minden szomorkodás. Odaszólt a táncolókhöz:

— Kis fiaim, ti nagyon komolyak vagytok, mintha megette volna a macska a kenyereteket. Ma aratás napja van, ez az én születésnapom,

ma vígabb nóta kell és gyorsabb tánc. Majd muzsikálok én nektek, ti csak járjátok.

Leült a folyó mellé, kaszáját letette a nedves fűre, tarisznyájából elővett egy vén harmonikát. Elkezdte:

Minden kapa nekem kapál,
Én vagyok az öreg halál.
Minden asszony feleségem
S mindig tart az özvegyiségem.

Minden mozgó az én népem,
Minden élet az én képem.
Mindenik lánc az én láncom,
Mindenik tánc az én táncain.

Az én barom forr a hegyben,
Az én nótám a szívekben,
Az én táncom a bokákba;))
S az én csókom minden ágyban,

A gazdagok nekem szednek,
Minden evők nekem esznek,
Nekem koldul minden szegény,
Én vagyok a híres legény!

Keshedt melléből úgy tudta fűjni, mintha a szelők apja lett volna. És mind vadabb volt a nóta s szilajabb tánc. Cifrázták a fák, csuhajoztak a sziklák, kis házak és templomok veszettül ropták a táncot, bokáztak a temetők. A vén muzsikás csak harmonikázott s a hold ütötte fejével a taktust.

Reggel így szólt Pista anyjához:

— Édesanyám, olyan furcsát álmodtam az éjszaka.

— Álom s esős idő — mondta Áronné.

Már régen tarlóba fújt a szél, a virágok haltaik, haltak s a szeptemberi égen nagy gyászlobogók vitorláztak. Az erdő mélye nedvességet lehelt. Minden lehulló levél egy kis halál volt. Ezek hulltak, hulltak, millió és millió s összeverődött a halál roppant zuhataga és befolyta a felhős hátú hegyeket.

A falusiak az irtáson dolgoztak. A férfiak a nagy szálfákat verték le, az asszonyok a legyőzött óriásokat tisztították meg a lombtól. A lezuhanó szálfa olyant zúgott, hogy belejajdult az erdő szívébe s utána olyan volt az erdő csendje, mint a feldöbbsent lelkiismeret. A levegőbe nagy fekete madarak csapata riadt fel, mintha az elégett nyár szétszálló perjéi volnának és elsírták a ledöntött óriások s a haldokló erdő fölött: kár, kár! A bozót sűrűjében pedig felvisított a bagoly, mintha a tántorgó halál taposna le egy-egy emberi szívet.

Bodor Benedek is ott dolgozott az Áronnéval, meg a Pista gyerekekkel. A Bodor Benedek roppant baltacsapásaira fel-felkiáltott az erdő, mint a megriasztott gyermek. A többi fák féltek, hogy rájuk kerül és visszhang ózták: jaj, jaj! Áronné szelíd meghajlással tisztította az ágakat. Néha felegyenesedett s nézte a Benedek hatalmas alakját.

Pista elvegyült az erdőbe. Úgy vonzotta a homályos mély, mintha ismeretlen mese hívása suttozna a csendben. A nedves földön, a csörgő

avarból néha előmászott egy különös fekete bogár, lomhán, mint egy fekete bárka, melyen sok a halott. Néha különös nesz jött az ágak sötét összefutásából s Pista szíve vert, mint a tűzre megrázott harang. De ez a félelem olyan jól esett neki, mint egy kezdődő mese. Távol egy őz ment el, feléje fordult. Nagy lányszemeivel nézte a kis fiút, aztán szelíd iramodással tűnt el az erdő kékségébe.

Egy tisztásra ért. Két ismeretlen ember kaszált, ős szakállú volt az egyik, fiatal a másik. Szépen, ritmusban hajoltak meg, egyszerre suhintottak. A kasza sírt az őszi fűvön. Pista elég kaszálást látott életében s most mégis mondta magában:

— Milyen szép, mikor az emberek kaszálnak.

Felmászott egy dombra és ott elállott a lélekzete. Hegy hegyre torlódva, mint egy lázadt tenger dermedt hullámai, rajtuk végtelen erdő s a végtelen ősz. A szerelmes halál kedvesét, az erdőt, millió színbe öltöztette.

—Be szép, be szép! — kiáltott fel Pista.

A sűrűben zörgés támadt. Egy kissé megdöbbsent. Három öregasszony meggömbülve, rőzsével a hátukon, éviékét át a dombon. Ősz volt a hajuk és ezer ránc volt az arcukon. Pista felé néztek, de nem szóltak. Betűntek a fák közé. A Pista szívéen hideg futott át, úgy didergett benne az egész erdő. Hogy felmozdítsa véré,

szájához tette kezeit s bekiáltott a horizontba:
— Hó, hahó! hó, hahó!

A hang után még mélyebb volt a csend. Úgy állott a hallgatás az erdőben, mint fegy vak óriás, ki feléje nyújtja tapogató hideg kezeit, hogy megfojtsa. Pistán úgy átrándult a rémület, hogy futva tért vissza az övéihez. Oda-dörzsiöldött az édesanyja meleg szoknyájához és nagy bátorság forrósodott benne. Füttyüreszni kezdett.

Dél idején az irtok nagy tüzet raktak és főzték az ebédjüket. Benedek egy kissé külön fogta a tüzüket, az irtás szélére, hogy maguk lehessenek. Pisia apró hajszálgallyat szedett. Felhalmozták, száraz levelet tettek alája, felül pedig vastagabb ágakait. Bodor Benedek alággyújtott s a füst kéken és bánatosan terjedt szét. Pistát úgy birizgette a füst, mintha valamire félig emlékeznék, mintha valakitől búcsúznék. Innen is, onnan, is szállt a füst és körülragadta a nedves bokrokat, mint egy finom selyem szoknya.

A tűz már lángra kapott. Bodor Benedek egy nagy ágvillát faragott, beütötte a földbe a tűz mellé, ráakasztották az üstöt, melyben pár darab szalonna volt. Áronné pityókát hámozott, Bodor Benedek pedig egy darab húst vágott szét s beledobálták az üstbe. Közben a fuvaros szekerek kifogott tehenei harapták a füvet. Közben-közben felemelték fejüket s nagy szemmel nézték az emberek dolgait. Pista

oda-odalkurjantott nekik: — Riska nye! Kondor nye!

— Ma még eső lesz — mondta Áronná.

— Ha lesz, lesz, majd megázunk egy kicsit — mondta Benedek.

A többi tűz felől ének s tréfás beszéd lobogott erre. Benedek újból szólt:

— Az éjjel a tenger felől álmodtam. Egy parthoz közeledtünk, a parton nagy jegenyék voltak, meg egy templom. A harang csak szólt, csak szólt s mikor közelebb mentünk a hajóval, láttam, hogy a toronyban a boldogult urad húzza a larangot. Pista hozz még galyat a tűzre.

Mikor ettek, Bodor Benedek csak felne-szelt:

— Te Zsuzsa, nem hallasz te valamit?

— Nem én — felelt Áronná.

— Valami harkály kopogtatja a fákat — mondta Benedek.

Pista is fülelt, de ő sem hallott semmit.

— Hát ez már csoda, hogy ti nem halljátok. Most még erősebben szól: kipp, kopp. Hát nem halljátok?

Áronné és Pista nem hallottak semmit. Benedek letette a tálat, felugrott, összetapsolt háromszor s bekiáltott az erdőbe: hess, hess!

— Most sem hallottátok? — kérdezte türelmetlenül.

— Nincs ott semmi madár s te csak magadban hallod — mondta Áronné.

— Hát ittam én, vagy bolond vagyok? — kérdezte Benedek s azután nagyon hallgatólag lett.

Pihenés után megint sújtott a szekerce és jajgatott az erdő. Az asszonyok énekelték:

A Szűcs Kelemenné meghót,
Pedig nagyon jó asszony vót.
Egyet botlott még a lába
S úgy dült bele a sírjába.

Édes fiam, ne sirassál,
Vágj egy fejfát napnyugatnál
S úgy írjad a tetejébe:
Nyugodjék kend békességbe.

Borosnyói nagy begy alatt,
Nyugszom én egy bús hant alatt
Rosszul van a fejem alja,
A fiam nem igazgatja.

Édes fiam, én szültelek:,
Bajjal fel is neveltelek,
S még ki sem jössz megkönnyezni
S hej, nem jó anyának lenni.

S ne vádoljon, édes anyám,
Setét börtön borul reám,
Más örül a kedvesemnek
S jaj fiatal szép fejemnek!

Egyszerre egy óriási ordítás hallatszott. Odafutottak. Bodor Benedeket egy lezuhant fa letiporta. A bosszúálló óriás a földhöz verte az erős székelyt, karjaival odaszorította. A rengeteg ember vergődött a szörnyű súly alatt, de a fa erősebb volt.

Az asszonyok rikoltoztak, mint a libák a jégveréskor. A férfiak alátámasztották a fát s

kihúzták alóla szegény Benedeket. Meg volt csúfolva a mellkasa s a bordái közül is folyt a vér. De szavánál volt és csitítva mondta a jajgató Áronnének: — Nincs baj, nincs semmi baj.

Vízzel megmosták a sebeit, bekötözték. Az egyik szekérbe friss szénaágyat vetettek és rátették óvatosan a letiport erdőirtót. A szél bekapott az erdő fürtjei közé, a levelek szálltak s az avar végigcsörgött az erdő mélyén, mint a győző erdő csúfondáros roppant kacagása:

— Látod, ember, az erdő győzött.

Dávid Mihály hajtotta a szekeret s Áronné és Pista is felkaptak rá. Áronné magához vitette Benedeket, úgy sincs más senkije az árvának. Az eső megindult és lassan verte őket. öreg este volt, mire az óvatos menéssel hazaértek. A sebesültet a boldogult Áron bá' ágyába fektették.

Áronné gyertyát gyújtott s rátette a kasztenre. A kis gyertya félrehajtotta szomorú fejét s a homályosság is szomorú volt a szobában. A beteg nehezen lélegzett.

— Reggel megy Füstös Dani a városba, majd beszélhet az orvoshoz is s holnapután már itt is lehet — mondta Áronné.

— Sohase küldj orvosért, Zsuzsa. Ez az év a halál éve a faluban s íme én is elmegyek. Küldj át a tisztelendő úrhoz, mert nagy beszédem van vele.

Áronné csendesen sírni kezdett, Pista átfu-

tott a tisztelendőhöz. A pap megjött és leült a beteg ágya mellé. Benedek szólt:

— Tisztelendő úr, engem megütött az erdő. A tenger megkímélt, a vadállatok s máshová való emberek nem bántottak. Most az erdő megütött s nekem is el kell mennem. Legénykoromtól szerettem a Zsuzsát, de én könnyűvérű legény voltam, hívott a világ s Zsuzsa másé lett. Most aztán megint egybe keveredtünk és úgy gondoltuk, hogy ha az Áron halálának betelik egy esztendeje, egybekelünk. Tisztelendő úr, a szándék jó, de az ember gyenge. A Zsuzsának gyereke lesz tőlem a télen s nem akarom, hogy az árvának még csak becsületes neve se legyen. Az Isten áldja meg a tisztelendő urat, adjon egybe bennünket még holnap.

A tisztelendő megnyugtatta a beteget, tanácsokat adott Áronnénak és hazament. Pista kiment az udvarra, óriási düh rázta kis testét s belerázta öklét a fekete éjszakába: — Ha a Benedek bá' is meghal... — Nem tudta szóval bevégezni, de szíve duzzadt fenyegetés volt, nem tudta ki ellen.

Égész éjjel gyertyavilág volt a kis házban s a kutyák szörnyen ugattak kívül. Másnap Áronné vasárnapi gúnyát vett magára s a betegre is tiszta inget adott. A tisztelendő úr eljött, ott volt Molnár bá', a rektor úr, Füstös Dani, meg a Szűcs Mózesné is, aki most már nagyon húzott Áronnéhoz. A pap összeadta a

két jó lelket és megáldotta őket. Áronné zokogott, mint a földalatti patak. Künn nehéz sűrű eső verte a falut. A füst szomorúan terjedt szét a földön, mint egy visszautasított áldozat.

Az éjszaka nyugodtan aludt a beteg s Áronné is elbóbiskolt egy feicsit. Béggel Benedek ágyához húzta az asszonyt és mondta:

— Vigyázz, Zsuzsa Pistára, mert nagy dolgok várnak rá. Az éjszaka a tengere a voltam, úgy zúgtak a hullámok és fújta a szél. Hát egyszerre csak veresedik az ég alja s csupa világos lesz az ég. És fenn a levegőben ment egy hajó és úgy énekelték, hogy zengett a tenger. Gyönyörű szép arany hajó volt s két széles szárnyal verte a levegőt. A kormánynál a Pista állott, nem úgy, mint gyermek, hanem mint hatalmas szép legény, szép katonaruhába öltözve. Én felkiáltottam neki nagy ijedtemben: Pista fiam, leesel! ő visszafelelte: — Ne féljen, Benedek bá', enyim a levegő. Úgy zengett a hangja, mint a trombita. Pista fiam, te még sokat fogsz megérni s ne felejtsd el szegény Benedek bá'-t, aiki apád helyett apád volt.

Pista sírva borult az ágyra, sírt Áronné is. A beteg folytatta:

— Pista fiam, én nagyon szerettelek s csak egy kérésem van hozzád halálos ágyamon. Ha szegény anyádnak megint egy kis púját hoz a gólya, szeresd az árvát, mint testvéred és vigyázz rá.

Kimerülve dűlt hátra. Aznap alig szólott valamit. Éjjel csak felriad:

— Mássz fel az árbocra, mássz fel az árbocra — kiáltotta.

Áronné és Pista kiugrottak az ágyból, csitították a beteget. A Bodor Benedek szemei lángoltak s mintha a tenger végtelenségébe néznének:

— Kibontani minden vitorlát, mindeniket! A szél irányában! — kiáltotta és verdesett karjával, mint a felrepülő sas.

— Benedek, édes Benedek — csitította Aronné.

— Benedek bá', Benedek bá' — zokogott Pista.

— Vigyázz a sziklára, vigyázz, te marha! — üvöltötte Benedek.

Áronné szelíden átkarolta, mert ki akart ugrani az ágyból. Bodor Benedek rámeredt az asszony arcára s a sötét út szélén visszacsillant ez az arc tudatába s nehéz zokogású, kérő hangon mondta:

— A gyermek, a gyermek...

Künn nehéz őszi zimankó fekete szárnya verte a kis házat és sötét circumdederuntot zúgtak a jegenyék. Egyszerre csak Bodor Benedek felemelkedett egyenesre s ujjongó hangon kiáltotta:

— Föld, föld!

Azután hátravágódott, mint a golyótól talált katona. A vándor madár nagy szárnyalás-

sal tért vissza az örökkévaló fészekbe. Egy pár röggel megint nagyobb lesz a föld.

Áronné reggelig sírt a halott fölött. Pista sötétben, szótlánul nézett ki a jajgató őszbe. Reggel jött Füstös Dani és a tisztelendő úr. Füstös Dani igyekezett vigyorgó száját s mozgó orrát valami szörnyen gyászos és fontos ábrázattá zordítani. Nagy hivatalos léptekkel odament a halotthoz, benézett a jobb szemébe, azután a balba. Azután a bal markába nézett, azután a jobba. Megérintette a halott orra hegyét s szívére tette a kezét. Végre a halott szája elé tartott egy tükröt. Odavitte a tükröt az ablakhoz, először a fényes felét nézte meg, azután a feketét. És akkor ünnepélyesen mondta:

— Meghótt a' s én mondom.

És mert látta, hogy Áronné nagy zokogásában semmit sem hall, Pistához fordult:

— Te Pista gyerek, nem volna egy pohár szilvapálinka, mert hát már a Benedek bá' úgy sem támad fel.

Szabó Áronné a férjével egy sírba temette Benedeket. Legyenek együtt, akik jók voltak hozzá s akiket szeretett. Mikor a nyílt sírba eresztették a koporsót, Pistát megint végtelen düh öntötte el. Szeretett volna valami nagy erős lenni, veszett bivaly, éhes medve, éjjeli tűz, kiáradt folyó: valami nagyon ártalmas, rázuhogni erre a világra, tépni, harapni,

tiporni. Megrúgta a földet, a bestiát, mely mindent elvesz.

Mikor elföldelték a koporsót, már megint hullott az eső, végtelen omlású szürke őszi eső és hideg vad szél jött a kovásznai hegyek felől. A kis domb kész volt, a keresztet földbe ütötték, kilátszó árbocát a fekete hajónak, mely viszi a fáradt hajóst a végtelen fekete tengerben. Hazafelé indultak. Pista síró anyja karjába kapaszkodott. Mégegyszer visszánézett a temetőbe. A sápadt sírkövek s a didergő fejfák áztak a zuhogó esőben. A füzek, a furcsa alakú fák, a gonosz burjánok rángtak, táncoltak, vágtak, hadonáztak. A kápolnánál üvöltött a szél, mint az elkárhozott lélek. És a távoli síkságon, a ködbe borult hegyeken, a fázó falu fölött egy láthatatlan madár mérhetetlen árnyéka lebegett

II. MEGINT HALÁL.

1.

A két ökör megállott s Pista nem mondta, hogy menjenek tovább. Félkezével rátámaszkodott az eke szarvára s belebámult a levegőbe.

Szép göndör szőke haján ragyogott a nap, széles vállán s hatalmas termete domborúlataiban ragyogott az ifjúság. De arca zord volt, homloka borús, nagy kék szemeiben s dacos duzzadt ajakán végtelen unalom ült. Gsak bámult, bámult, mintha várná, hogy feltörik a horizont kapuja s új világ rohan át a szokott dolgok umottságán.

— Te Pista, te megint az angyalodra merjted a szemedet.

Az öreg Simon Józsi bá kiáltott át a szomszéd tagról. Pista oda sem nézett neki.

— Pista te, te Pista, nézd milyen helyre fejjérnép emelgeti ott a szoknyáját.

Pista odanézett. Az öreg elkacagta magát:

— Most látom csak, hogy nem fejjérnép, hanem csak a Séra Mihály tehene. Hát mi bánt téged, Pista!

— Nem bánt engem semmi.

— Már az sem igaz. Ha józan vagy, szomorú vagy, ha iszol, szomorú vagy, ha szép lányt ölelsz, akkor is az maradsz. Ki a fene látott ilyen fiatal legényt! Pedig örvendhetnél, van hozzá testi formád olyan, hogy még száz forintért is megvennék.

Az öreg Simon bá megcsóválta a fejét, rosszaló arcot is szeretett volna hozzá vágni, de örökös mosolygását nem tudta elküldeni az ajkáról, a szemeiről, az orrahegyéről. Mert ha valahol a világon egy mákszem jókedv volt, az öregbe kvártélyozta be magát. Ő volt hazai dúca a jókedv összes galambjának. Hatvanhárom év óta szedi a lélegzetet, de még szomorúnak nem látta senki fia. Feltűnően hosszas, lopótök feje állandóan derült és fényes volt. Nagy görbe orra huncut kurucodással kanyarodott be a világba, okos kék szemei csordultig voltak ravaszsággal. Orra alatt csenevész őszes bajuszka törte magát, hogy még kackiás és fiatal legyen. Felsőtete még egyenes volt, mint a fiatal jegenye, de egyik lábszára már kacskaringósra görbült, mint a vásárhelyi kifli. Simon bá mindig vászonruhában járt és ünnepnapokon nyakendőt is szokott tenni. Simon bának valaha sok földje volt, de elment a tavalyi hóval. Virágzó szép legény fia volt, meghalt a kaszárnyában. Ékes szép hajadon lánya volt, férjhez ment s meghalt gyermekágyban. Éktelen csúf,

vén hárpia felesége volt. Ez már a hatvanötödik évet taposta, két évvel vénebb volt az uránál, mégis élt, sőt mindennap élőbb volt. És Simon bá mégis megmaradt fiatalnak és jókedvűnek, menyecskevadásznak, poháremelgetőnek s örökvirágú nótafának. Mert Simon bá tudott minden nótát: a dajkanótát, mivel Árpád apánkat ringatták, a bujdosónótákat, miket a tatárok idejében énekeltek s minden szerelmes régi nótát. Vagyona rá is ment a jókedvére és kakasi nagy virtusára. Most már régen okos volt és nem költött, ő tréfált, énekelte, mulattatott, de úgy intézte, hogy más nyúljon a bugyellárisába. Mert az a kis pénz, amit az élő penitenciája elől még félre tudott sinkófálni, az kellett menyecskére meg kikapós lányra.

Pista szomorúan felelt:

— Nem tudom én, mi bajom van, Simon bá. Mást leütnék, ha sokat firtatná, de magát szeretem s tudom, hogy nem csúfságból teszi. Nem megy nekem sem a dolog, sem az evés, még az ivást is unom. Egész éjszakákat hanykolódok, mint akinek rossz a lelkiismerete. Néha pedig kedvem volna, hogy egy nyújtózkodással szétlökjem az egész falut. Hát ez az élet, Simon bá? Akkor jobb volna ma lemenni a pujákhhoz.

— Hát látod, ez a sok fiatalságtól van. Bennem is volt valaha efféle nemjó, de addig ölelkeztem, amíg kiment minden szomorúság

belőlem. Csak a fejét ne törje az ember, nem embernek való munka a. Látod, ha nekem az én égedelmes oldalbordám prézsmítál, megyek, amíg egy menyecskét találok, akivel kedvem tölhetem. Pedig nekem már csak pénzért bajlódnak. Jó adománya az Istennek a menyecske s mikor már az sem kell, mehetsz a temető felé.

— A fene megette ezt a világot — felelte Pista.

Az öreg szemei köré ráncosította az egész arcát s minden ránc megtelt a szemek ravasz-ságával:

— Te Pista, ma ott leszünk a Flórján Bogdánál. A feleségem ma elmegy a katolnai búcsúra s csak holnapután tér meg. Amikor ő imádkozni megy, az az én üdvösségem. Kijössz-e te is?

— Lehet igen s lehet nem — felelt Pista és odafütyentett az ökröknek.

Tíz éve múlt már, hogy az öreg harangozó és Bodor Benedek lennebb tették a lakásukat s Pista nőtt, mint a nyári áldás. De ha Áron-nénak sok öröme is volt látni, hogy telik ki testi szépségében ez a hatalmas gyermek, megvolt a mindennapi bánata is. Pista napról-napra különösebb, makacsabb, szertelenebb lett. Most jó volt, mint egy fiatal lány, azután tombolt, mint a vad csikó. Ahogy a bajusza kiserkedt, lányra, menyecskére égő veszedelem lett. Hullottak feléje, mint éjjeli bogár a gyer-

tya felé. És mikor ő feléjük hajolt, ha csókolta, ha ölelte őket, ha égő szavak virágoztak ki belőle, elfelejtették azok a tíz parancsolatot s az egész isteni kijelentést. De egy pár ölelés után otthagytá őket, maga sem tudta, miért. Sok szívet tett sebessé, sok szemet tett könnyessé és nem egy legény hátát tette kékké. Mert erős volt, mint három mézszáros. A korcsma is nem egyszer dübörgött felmozdult indulatától.

— Pista fiam, nem ismerek rád, ha szegény jó apád látná ezt, — sóhajtotta sokszor Áronné.

— Már megint el akar ölni anyám a háztól! Csak kárpáljon, csak prézsmítáljon, aztán öntözheti sós vízzel a hűlt helyemet — felelte ilyenkor.

Mert Pista már sokszor durva is volt a szegény asszonyhoz. De mikor néha szélcsend volt benne s a régi gyermek visszajött a felrázott lélekbe, mint tavalyi galamb a földrázott városba, odaült az anyja szoknyája mellé s kiszepegett a panasz belőle:

— Édes anyám, ön nem tudom, mi bajom van. Talán a Benedek bá lelke szállt belém. Nem tudok én megnyugodni ebben a faluban. Ha éjjel behunyom a szemem, tenger vizet látok és messzi országokat. Szép nagy erdős szigeteket óriási fákkal és gyönyörű hercegisasszonyokkal. Oh, édesanyám, milyen ruhájuk van azoknak, nem járnak meztéláb, nem

sáros a térdük s olyan szép szavuk van. Itt mindennap azt a piszkos határt túrni s mindig ugyanazokkal beszélni.

— Majd hozol, fiacskám, egy ügyes szép menyecskét, majd az meggyógyít téged.

— Édesanyám csak beszél, beszél, de a szó szó marad s az ember nem tudja, hová legyen.

Tovább szántott Pista s úgy megnyomta az ekeszarvát, hogy az háromszor olyan mélyen ment a föld mellébe, mint ahogy a módja. És amint a nagy barázdák nyitlak s kifordultak fekete hullámai az örök táplálónak, Pista úgy érezte, hogy nagy hajó kormányát tartja és sötét tenger hullámain megy előre. Körötte a kezdő tavasz szilaj fiatalsága bomlott. Itt-ott a mélyedésekben még vadvizek futottak össze, a Fekete-ügy megnőtt hullámokkal tépte az öreg füzek szakállát és zúgott, mint a zágoni rengeteg. A füzek nehézmézű barkákba öltöztek, zsendült a föld s az erdő megkondította a tavasz nagy harangját. A nap fiatal szerelemmel ostromolta a levetkezett földet. Még a kis temetőn is átvonaglott a tavasz s nagy kék szemekkel csodálkoztak fel a sírok. De Pistába nem ment be a tavasz. Sötét maradt, mint az útszéli ház, melybe kísértetek járnak.

Déli harangozáskor két lány tartott feléje, mind a kettő kosarat tartott kezében s mindketten mezítláb voltak. Az egyik kis hirtelenszőke kilencéves volt, félénk kék szemekkel, fehér orcával, nagy kéréssel az arcán: halál

után fakadt virága a Bodor Benedeknek. A másik jól megtermett tizenhét-tizennyolcéves lány, gazdag medencével, tápláló mellel, erős csontos arccal, nagy fekete szemekkel. Pista rögtön megismerte Kis Mártát:

— Hát te mit keresel itt? — kérdezte kedvetlenül.

Márta egy nagyot lélegzett:

— Összetalálkoztunk a Sáríkával. Én a Kónya Dénes ebédjét viszem s gondoltam, hogy útban megnézek téged is. Meg a Sárika is hívott.

Pista végignézte a leányt, mondta:

— Milyen rusnya sáros a lábad, mint egy kósza tehénnek. Megmoshatnád.

— Miért mondasz effélét? Tudod, hogy aki dolgozik, az nem járhat selyempipőben.

Sárika ezalatt kipakolta az ebédet bátyjának. Pista leült s igyekezett olyan mohón enni, hogy ne beszéljen, ne lásson, ne halljon. Szegény Márta köszönt és tovament. Sári hallgatag, nagy ijedt szemmel nézte a bátyját, amint hatalmas állkapeái mozogtak. De ahogy Márta húsz lépésre volt, Pista nem evett többet.

— Viheted. Mit állsz ott, mint a fancsali feszület? — riadt a gyermekre.

— Még lepény is van, — mondta a gyermek s tiszta hangja félénken ment a tavaszi levegőbe.

— Nem kérdeztem, vidd, ha mondom.

A kis leány fürtös fejét nyakába húzta. Nagy sietve összeszedte az ebéd dolgait. Egy nagy kék tekintetet vetett zord bátyjára s nehéz szívvel visszaindult a falunak. Pista most már undorodott magától, szíve falán ott volt a kis leány nagy kék szeme. Már szájához tette kezét, hogy visszakurjantsa a gyermeket, fehér orcáját odaszorítsa az arcához, fényes szőke haját telecsókolja, hogy záporosan, viharosan jó legyen, mert ez is mozgás és végtelenség. De azután belelegyintett a levegőbe s odakiáltott az egyik ökröknek:

— Ne rázd annyit a buta fejedet, mert leütlek.

Bosszaságának íze keserűen gyűlte meg a lelke alját. Irtózatos harag tombolt benne. Megszabadulni magától, levetni önmagát, mint egy piszkos gúnyát. Megszabadulni attól az idegen hatalomtól, melyet mégis Szabó Pistának neveznek s mely letapossa minden nagy akaratát a jóság felé. Nem pihent és nem engedte pihenni az ökröket. Tovább szántott, tépte, sebezte ezt a mostoha vén földet, amely nem terem többé frissítő csodákat vagy új világokat.

Mikor naphulltakor a többiek hazatárodtak, ő még künn maradt. Szerette hozzádörzsölni égő homlokát az este barna melléhez, szerette belenyújtózni erejét a horizont rop-

pánt egyedül valóságába. Hús szél kelt fel. Mintha messzi tengerek lehellete csapna át a hazai rögökön. Kitárta mellét és egy hatalmasat lélegzett.

Aztán megindult hazafelé. Az ég gyertyái már kezdtek kigyúlni. Az ökrök nagyot zökentek a barna hepehupákon.

— Hazamegyek, megvacsorázom, lefekszem, — fogadta Pista.

Édesanyja már kész vacsorával fogadta: tört tejjel és főtt pityókával. A földes konyhóban a nyitott tűz körül telepedtek le. Pista evett, hallgatott. Sárrika, mint egy szép szőke cicus, egy nagy lábasból mártogatta a tört tejet. Néha a lobogó láng rávetette fényét s szőke hajának finom világossága átserkedt a homályosság széleibe. Áronné, mint egy jó kotlós tyúk, járt-kelt, talált még egy-egy falatot az övéi számára s mindegyre mondatokat mondott, hogy beszéddel verjen hidat ehhez a sötét fiúhoz:

— Az éjszakák még igen hidegek. — Vagy:

— A borosnyói mészáros megint két krajcárral emelte a marhahús fontját. Hogy nem sül ki a szeme a disznónak.

Pista tovább hallgatott. A gallyak közt nedves is volt és finom sunyi füst töltötte meg a konyhát, mely tele volt nehéz szomorúsággal. Minden olyan szűk, olyan fullasztó volt itt, hogy ha egyet igazít mozdulna a tüdeje, talán szétrepedne az egész konyha. És miért

mondja édesanyja mindennap ezeket a mondatokat? Ha nincs mondanivalója, miért nem hallgat? S ez a sápadt kis árnyékleány úgy nézi a mély kék szemeivel, olyan, mint az eleven lelkifurdalás. Az öreg Gyöngyös fiatal kölykével a lábaihoz dörzsölődött. Eltaszította őket.

Odament a fekhelyéhez, ledobta a ruháját magáról, lefeküdt. Befelé feküdt s úgy tett, mintha mindjárt elaludnék. Pedig most fülével látott mindent, anyja minden mozdulatát, minden rezzenő dolgot, a lány változó alakját. Mindent bántó élesen és akarattalan figyelemmel. Anyja az edényeket mosta fel. Azután Sárrikát fektette le. Kiment, megnézni még egyszer az állatokat s kihívta a kutyákat. Aztán ő is levetkezett, összekaparta a tüzet, lefeküdt Sárrika mellé. Még hangosan megimádkoztatta a kis leányt:

Én lefekszem kis ágyamba,
Mindennapi koporsómba,
Bezáródik két szemem,
Vigyázz reám, Istenem!

Adj nyugalmat mindenkinek,
Szüleimnek, testvéreinek
És házunkon kívül is
Minden jó lelket őrizz,
Ámen!

Ez az ima beleharapott Pistába, mint egy megtaposott kutya és felugatta gyermeknapjai minden szemrehányását. Érezte az anyai

ölelés régi melegét, az ima édes ízét az álom szélén, a régi tisztaság nagy nyugovását. Beharapta az öklét, hogy ne kezdjen bőgni, mint egy beteg barom.

Egy negyedórai szunnyadás félebe zsibadt. Felriadt. Kifelé fordult. A tűzhelyről még halk világosság jött s a vékony füstben látszottak a dolgok körvonalai. A fáradt asszony és a kis lány már aludtak s szuszogtak hosszú, lapos pihegéssel. Minden dolog: az ételszag, a régi edények, a furcsa szegény padszékek, az idom talán kemence: minden, minden a Pista mellére mászott, nyomta, fojtogatta. Itt ebben a koporsózúgban tölteni el az éjszakát, mikor odakünn végtelen éjszaka s benne végtelen fiatalság van. Felugrott, felöltözött. Eszébe jutott, hogy nincs egy krajcárja sem.

Odament az anyja ágyához. Lefojtott hangon szólt:

— Édesanyám.

Az elstrapált asszony mély álom szomorú vizein úszott s nem verte fel a rossz fiú hangja. Pista türelmetlenebb hangossággal mondta:

— Édesanyám!

Áronné felmozdult és álombódultan kérdezte:

— Mi az, mit keresel?

— Adjon édesanyám két forintot. Nincs egy krajcárom sem.

Áronné csak most látta, hogy a fia fel van öltözve. Amint a rengeteg kívánság megütötte a fülét, kijött belőle a keserűség:

— Két forintot! Hát végkép meg vagy bolondulva. Nem herdáltad el minden kis garasunkat? Két forintot! Mikor egy kiló rongy szalonnáért hat piculát vesznek el. Hogy adtam a hálát Istennek, mikor láttam, hogy rendesen lefeküdt s már megint rájött a bénája. Feküdj vissza, ha Istent ismersz és ne marcangold a szegény öreg anyádat.

A szegény asszony köhögni kezdett, öblös nemjó köhögéssel. A sok munka s a sok bánat nagyon elrongyolta szegényt. Pista dühös volt az anyja igazságáért és dühös volt a maga rosszaságáért. Felcsattant:

— Hát hiába dolgozom én itt maguknak mint egy marha, még két forintot is sajnál tőlem! Hát miért vagyok fiatal? Hogy itt emésszem el a fiatalságom egy vén asszony szoknyája mellett! Miért nem hagyja, hogy világgá menjek, ha mindent sajnál tőlem? Hát már most azt kérdem, ad két forintot vagy nem?

Sötét fenyegetés volt e szavakban és parázslott a két szeme. A kis Sári felült az ágyban, összetette kezeit, odanyújtotta anyja elé és visszafojtott sírással könyörögte:

— Adjon neki, édesanyám, édesanyám, adjon neki.

Áronné szívét végtelen keserűség töltötte

el, de nem volt lelke marcangolni ennek a kis ártatlannak a szívét. Leszállt az ágyról, felnyitott egy ládát, kibogozta egy kendő harminchárom bogját, kivett belőle két ezüst forintot:

— Nesze, nesze gyalázatos, de tudd meg, hogy az anyád koporsójából lumpolsz. Menj, menj!

Pista elvette a pénzt s valami nagyon rosszat akart mondani. De ebben a percben az alvó tűzhely felriadt, valami bújt rőzse kapott lángra Nagy piros láng borította el egy percre a konyhát. És Pista látta a remegő szőke gyermeket, amint összetett kézzel térdén állt ágyában. Látta maga előtt édesanyját, koravénon, hajában a bánatok havával, arcán a betegség mély árkaival s nagy sötét szemeiben, melyek oly melegen tudtak nézni, végtelen kitiltó fájdalommal. Nyakában a nagy ezüst kereszttel, melyet még az ő édesapjától kapott s melyet az öreg halála óta sohasem tett le. A tűz kilobbant. Nehéz sötét és csend lett a konyhában. Pista félrehúzta a reteszt és kilépett az éjszakába.

A Flórján Bogdán korcsmájában már csirázgatott a jókedv. A kerek asztalnál ültek: a rektor, akiinek a torkán minden elhaladó év tágított egyet, Simon bá és Magyar Peti, akit a rektor úr hívott meg. Az asztalnál ült maga Bogdán gazda is, kis zömök zsíros örmény. Ivott vendégeivel, neki az úgysemszerű kerül sem-

mibe. A mulatókat Csókos Mari szolgálta fel, a Bogdán úr szerencsecsillaga, akivel többet keresett, mint száz akó borral. A szó a rektoré volt:

— Szép, szép a szerelem, Simon bá, de a bor az csak bor marad. Öreg emberről lefogyad a csók, mint a vackor a fáról. Lám én már csak úgy vakargatom a feleségem, mint a felhízott kocát. Pedig az én feleségem csak áldott asszony, ha már szerelemről van szó. De a bor, az a síríg kíséri az ember fiát. Nem mondom, néha disznó lesz az ember. De a disznó is a jó Isten állatja és nem jó büszke lenni.

— Már én csak azt mondom, hogy aki a csókot már nem ambicionálja, az mehet a temető felé — mondta Simon bá és mosolygott, mint a lemenő nap.

— Szervusz Pista — mondta Magyar Peti.

Pista végigkezelt, leült, bort rendelt, egyszerre egy literrel. Az övéből töltött a többinek is, egymásután három poharat küldött le magába. Simon bá szólt:

— Azt hittük már, hogy nem jössz.

— Én nem jövök! Hát miért ne jönnék!

— Hát tudod, az anyád...

Pista az asztalra csapott:

— Az anyám! Az csak az anyám, asszony, mint a többi. Nekem még a Szűz Mária sem parancsol. Most is csak egy szót szoltam s mindjárt két forintot adott.

Kivágta a két forintot az asztalra, azután mondta:

— Te pedig, Peti, igyál, téged még úgysem láttalak korcsmában. Azt akarom, hogy ma te igyál legtöbbet, úgyis eleget szenvedsz.

Peti nagy nyurga legény lett, erős csontja volt s látszott, hogy jó koszon hatalmas legény lenne belőle. Nagyon kopott volt az istenadta. Megmaradt a Séráék kutyájának, dolgozott három marha helyett s mégis csak rossz szó és eldobott falat volt a jutalma. Sokszor jött, hogy világgá bujdosik, de elég volt, hogy egy kis gyermek egy jó szót szóljon hozzá, majd ríva fakadt és maradt. Most hálás kutyaszemmel nézett Pistára és mohón itta a ritka áldást.

A rektor nekieresztette reszkető hangját:

Marosszéki piros Párizs,
Hej piros az én babára is.

Vele énekeltek. Még a Bogdán úr is hal kan inzultálta a hangzó művészeteket. Pista hallgatott. Aztán rászólt Csókos Marira:

— Ne riszáld annyit magadat. Tégy egyszerre ide vagy két liter bort és ülj le mellém.

Mari engedelmeskedett. Ittak. Pista sokat és mohón ivott s vad tüzek gyúltak ki a szemekben. Peti kezdett nagy legénnyé kunkorodni.:

— Meglátják kendtek, ha én egyszer megharagszom, nagy baj lesz ezzel a világgal.

— Te Peti, tudod e már te, hogy mi az a menyecske? — kérdezte Simon bá.

Szegény Peti nagyon szerette volna tudni. De most bor volt benne s megpödörte a bajusz-féljét:

— Hogy én tudom-e? Ha naponta száz volna, még az is semmi. Ha a Hargita menyecske volna, még azt is úgy megnyomorítanám, hogy csak úgy nyegne.

Nagyot kacagtak. Simon bá titkos kacsintásokat küldött Marinak, aki mindenki felé vágott a szemeivel. A rektor szétterjedt, mint a napsütött köd:

— Lássátok, csak az a rusnya halál ne volna. Az ember fia bajlódik, bajlódik s alig iszik egy-két pohár bort, már fel kell kelnie az asztaltól. Én egész életem a jövő nemzedéknek szenteltem, vettem a tudományt, mint a gabonát. És mit aratok, mit fizet a világ? Ha ez a kis bor nem volna, meg a drága feleségem, már rég valamelyik akácfán lógnék. Még a halált se bánám, csak a drága feleségem ne jutna gyászos özvegységre. Utánam hal szegény, meglátjátok, hogy utánam hal.

— Ha egyszer nekem jókedvem lesz, megeszem egy sült ökröt — mondta Peti.

Ittak, énekeltek, tréfálkoztak, meséltek. Az éjszaka szaladt, mint a megpirongatott agár. Pista hallgatag volt, de nagyon sokat ivott. Peti ragyogott, mint a borosnyói torony

a holdfényben. Éjfélkor már nagyon adakozó volt:

— Ha én majd katona leszek, előbb a muszkát verem meg, azután a németet. Nem hiszi a rektor úr? Hát megverem az egész világot, az egészszet, még a kínai császárt is. Levágom a coffját, jó lesz ostornak. Pista, neked fogom adni a felekirályságomat. Eektor úr, magát a titkosommá teszem s minden nap egy hordó tokaji bor lesz a fizetése.

—Hát nekem nem adsz semmit, te varangybéka? — kötődött Simon bá.

—Kendnek adom a Séráék agg kecskéjét, azzal majd nyalhatják a sót ketten — mondta Peti.

Nagy jókedv lett rá, még a Bogdán úr is kigombolt hassal kacagott. Simon bá boldogan sugárzott:

—Megfelelt a a góbé s nem fogják már eladni a vásáron.

Pistában nagy ölelkezési kedv mozdult fel, magához rántotta Marit, mellébe temette fejét, azután csókokat nyomott rá. De ez a mély női mell most felébresztette benne az elkergett gyermeket, az anyai mell végtelenségét s minden rosszaságának a keserősége a szájába jött. Ivott hosszú, egyetlen nyeléssel. De minden cseptől sajgóbban, emlékezőbben józan lett. Már unta a bort, unta ezeknek szokott tréfáit, a Mari könnyű kaphatóságát, ezt a kis

vackot, ahol azzal csalják magukat az emberek, hogy mulatnak. Rászólt a Marira:

— Menj a Peti mellé, légy ma az övé.

A lány durcásan dörzsölődött hozzá, de Pista rázördült:

— Menj, mert megváglak.

Mari Peli mellé ült, de a jobbik felét titkon Simon bá felé dörzsölte, mert tudta, hogy Petinek üres a bugyellárisa. Peti boldogan vi-rágzott, mint a júniusi tök:

— Veszek neked egy házat kalárisból, minden ujjadra gyémántgyűrűt teszek. Arannyal veretem ki a lábad nyomát.

Simon bá, akinek kezei boldogan legeltek Mari titkos engedményein, huncutul kérdezte:

— Ejszen, ezt mind a Séra Mihály fogja kölcsönadni.

Pista egyszerre csak felugrott, odadobta a két ezüstpénzt az asztalra, mondta:

— Itt van Bogdánúr, ezt mind megihatják. Én megyek.

— Csak nem bolondultál meg. Hová a fenébe mennél most? — méltatlankodott Simon bá.

— Megyek s mulassanak jól — mondta Pista és már künn volt.

— Erre is rájött a bónája — morgott Simon bá.

— Különös egy legény, egy sincs több ilyen a faluban — fejcsóválta Bogdán úr.

— Pista az én barátom, Pistát ne bántsa

senki, — dühösködött Peti — mert levágom az egész falut.

Pista ment maga elé, gyors léptekkel. Egyszerre csak megérkezett a falu szélére. Vele szemben volt a végtelen fekete mező. Egyetlen óriási fekete pohár volt az éjszaka, tele keserűséggel s ez átfolyt a szíven. Csípős hideg volt a levegő s ez jól esett homlokának.

Ott állt egyenesen, megvetve a lábát, izmai egy láthatatlan birkózásra feszültek. Oh, ha ez a véghetetlen éjszaka megmozdulna s birkózni menne vele, hogy letiporná, hogy földhöz mázolná és akkor talán megölné mindazt, ami önmagában rossz és idegen. Vagy jó aszszony lenne ez az éjjel, puhakezű tündörleány, aki lágy kezével kikutatna minden tövist a szívéből, elsimítana minden nyugtalanságot s végtelen csókban adna végtelen megenyhülést. De hideg, mozdulatlan volt a tér és nem volt sehol szánalom és emberhez való szeretet benne.

Már lassan pirkadott, mikor hazatért. Halkan belopózott a házba. A kis Sári a fal felé görbülve aludt. Szőke haja ráfolyt kis meztelen mellére s úgy pihegett, mint egy tenyérre fogott madár. Az édesanyja nyöszörgő kínos alvással aludt és nehéz volt a lélegzete. Lehunyt szemeivel még fájdalmasabb volt az öreg arc. Néha fel-felköhögött s az ezüst kereszt megrázkódott mellén.

Pista nézte őket. Aztán vette a nagy bal-

tát és óvatosan kisuhant. Mikor a templom előtt ment el, a reggel zöldes szürkéjén át ránézett a fészület. Pista megállott, mint a megdöfött katona. A Krisztus két nagy szeme felnyílt a szívéen, mint két nagy seb. Gyertyák gyúltak fel benne és orgonasípok zendültek meg. Egy ima tülekedett ajkai felé keserves, végtelen zokogással.

Nagyot nyelt és nem vetett keresztet. Kiment az irtásra. Még nem volt fenn a nap és éles volt az idő foga. Pista nekiesett a legnagyobb szálfának és óriási csapásokkal vágta. Az erdő jajgatott, a völgyek sikoltottak és izmaiban mérhetetlen göggel érezte, hogy birkózik a világgal. Délig harcolt a faóriásokkal, akkor lefeküdt a hideg földre s étlen-szomjan mély, határtalan álomba lódult, mint egy durván ellökött csolnak.

2.

Delet már elharangozták, Szabó Áronné enni adott az állatoknak, öreges, fáradt lépésekkel csoszogott köröttük, köhécselt is közbe-közbe, de mindenikhez volt egy kedves szava: — Nesze te, bendák. — Ne verd el azt a szégyent, látod, hogy kisebb. — Gyere, gyere öreg, nesze neked is. — Sáríka leguggolva a kis csirkéket etette.

Ma egész nap eső ígérkezett s nagy tépett vitorlák lógtak az áprilisi égen. Pista ma nem

ment a mezőre, itthon dolgozott a kertben, ő is abbahagyta a munkát, leült a tornácban.

Áronné kihozta az ebédet a tornácra, ott ettek. Sáríka egy nagy fazékkal a küszöbre ült, ott vesződött az ennivalóval, kis feje majd beletünt a fazék nagy tágasságába. Áronné szemben ült a fiával, ettek, hallgattak. Azután Áronné eltakarította az ebéd maradványait, leült Sáríka mellé a küszöbre s onnan nézték az udvart. Pista helyén maradt és pipára gyújtott.

Áronné fel-felköhögött s minden köhögés futó árnyékot vetett a Pista lelkére. Az öreg asszony napról napra ment össze, tüdejében mind mérgesebb harapással ugatott a halál kutyája, néha alig tudta magát felvonszolni az ágyból. De azért csak felkelt, tett-vett, dolgozott, törte magát, aggódott, sírt, imádkozott s szerette övéit fájdalmas, halálos szeretettel.

Hallgattak. Az állatok olyan békésen ettek a csendes udvaron, az ég nehéz felhőinek olyan paplanszerű jósága volt s roppant szelídség jött ki a meghatott világból. A macska bajuszát pödörte a kút mellett s meg-megnézte magát egy tócsa tükrében. Egy szép fehér jérce csőrével a húgát bolhászta s a kakas duzzadt férfiúsággal nézte asszonyi dolgaikat. A borjú a nyitott színben anyja mellett könyökölt s csodálkozó szűzleány szemmel nézte Isten teremtett furcsaságait. Az agg Gyöngyös a kerítés mellett suvadt, öreg arcán sok szomorúság

volt, mélyült szemeiben az elmúlás árnyéka és jóságos szeretet. Kis fia, egyetlen örököse, egy éktelen csontot próbált táplálékká marcangolni. Szaglászott, harapott, csókolt, kérelt, morgott, fenyegetett, mint egy diplomata egy fogas kérdés előtt. Az öreg öblös vén hangján bele-bele vakkantott a küzködésbe: — Ne úgy fogd, te csacsi. — Most már jobban van. — Ez sikerült fogás volt.

Csend volt az udvaron s a szívek önmaguknak beszéltek. A Pista szíve nehéz lázadásal követelte: életet, életet, egész határtalan végtelen életet! A kis Sárka fehér szíve, mint kis kápolna ezüst harangja, mint gyöngyvirág fehér csilingelése, halkán mondogatta: milyen szép mese a világ. Az Áronné vén jó szíve sóhajtott, mint a koldus a templom küszöbén: én Istenem, születtem, dolgoztam, szenvedtem és nagyon szerettem és itt a halál.

Ebben a percben a kis kutyakölyök ott hagyta a csontot, felegyenesedett, apjára nézett, minden tagjában reszketett és vad rémülettel szűkölni kezdett. Az öreg Gyöngyös pedig talpra ugrott, öreg szemeiben határozatlan árnyékok úsztak és irtózatos döbbenet. Fogatlan szájával négyszer-ötször valami láthatatlan után kapott, aztán, mint a kilőtt nyíl, rohant Áronné lábaihoz. Fia egy darabig utána ment, de a kút mellett leszegzett ígézetten állt meg s mozdulatlanul, kimeredt szemmel nézte, mi történik apjával.

Az öreg kutya egy percre mozdulatlanul feküdt az öreg asszony lábainál. Áronné megcirógatta vén szolgája fejét és szólt:

— Gyöngyös, öreg Gyöngyös, mi lelt?

A vén kutya feje felmozdult az ismerős kezek alatt. Fejét nagynehezen felvonszolta az öreg asszony térdére, két nagy szemét ráemelte búcsúzkodó végtelen szeretettel, kilógó nyelvével végignyalta ráncos jó kezét. Az után visszaesett, még egyet vakkantott s elnyúlt a földön, mely embernek, kutyának anyai keblet tár. Fia odarohant, megszagolta apja testét, azután éktelen jajgatással szaladt a kerten át a mezők felé.

Csend volt az udvaron, a lefedett ég alatt, csend volt és halálos szomorúság Áronné ráhajolt a holtra: — Gyöngyös, édes Gyöngyös! — de tudta már, hogy hiába hívja bajos élete vén társát és sírni kezdett. A Sáríka karcsú, sápadt sírása is beleszakadt az édesanyja keserűségébe. És Pista előtt, mint felvert galambok elszálltak gyermeknapjai. Édesapja becsületes, visszhangzó arca és a ráhajló halál, a vén kutyával átkóborolt nagy csillagos éjszakák, a lobogó holdú síkság végtelen meséje, a Bodor Benedek hatalmas jó alakja, tarka meséi s a ledülő fák nagy zuhanása az irtáson. A nedves füvek bodor ködbaránykái, a kakukfű szaga a várhegyi dombon, az iskola nyöszörgő padjai, minden, ami végtelen alázatos, végtelen jó, végtelen tiszta

és végtelen szép volt. És látta másik önmagát, a sötét lázadót, akiben alaktalan álmok ténferegnek, mint vérre vágyó szörnyetegek, aki belé szálló idegen lelkek igézete alatt marcangolja ezt a kifizethetetlen jóságú öregasszonyt s rémítgeti ezt a fakadó finom virágot. És itt van a halál, a könyörtelen, aiki nem tűr íeleselést. Lesuhint a kasza és aztán nem lehet semmit jóvátenni! Pedig ott van Mária, akinek fáj, ha jó öregasszonyok szenvednek, ott van a nyitott szemű Jézus s jaj, mit fog ő felelni, ha azok a szemek kérdezni fognak! Végtelen megbánás vesszeje ütötte meg a szikla fiút és drága tisztító könnyek szöktek ki szemeiből. Ledobta pipáját, odarohant az öregasszony mellé, térdeire szorította szép szőke fejét s viharos nagy gyermekzokogással zokogott:

—Édesanyám, édesanyám, bocsásson meg, soha többé nem leszek rossz.

Áronnéra végtelen nagy boldogság melege szállt, mint egy jó felhő, megcirógatta a fényes szőke fürtöket s nagy boldogságú, édes sírással kérdezte:

—Mi a bajod, édes Pista fiam, mi a bajod?

— Édesanyám, rossz voltam. Komisz voltam, bántottam. Verjen meg, édesanyám, jó leszek, ezután mindig jó leszek, — tördelte ki magából Pista.

Áronné ráfektette öreg fejét a zokogó fiú fejére és csak ezt ismételte:

— Én Istenem, én édes jó Istenem.

Sárika két kis virág karját átfonta bátyja nyaka köré s édes esdekléssel csilingelte fülébe:

— Ne sírj, Pista, én nagyon szeretlek.

A három élet egybefolyt, mint három egy törül hajtott virág. Az eső csendesen megeredt s ráhullott a kisölgált kutya testére. Áronná lassan kibontakozott a nagy könnyes ölelésből és nehéz boldogsággal mondta:

— Temessük el szegény öreg Gyöngyöst — és nagy szepegve hozzátette: — Oh, Pista, ha mindig ilyen maradnál.

— Ilyen leszek ezentúl mindig, édesanyám s csak pirongasson meg, ha egy szóval is vétek.

Eltemették az öreg szolgát a kertben, a nagy jegenye tövéhez a csendesen hulló esőben. És ha van számonkérés a túlparton a kutyák számára is, szegény Gyöngyösnek sok meg fog bocsáttatni.

Áronnét a nagy boldogság, meg a benne gyűlő titkos baj leverték lábáról. Másnap próbálta kihúzni vén tagjait mindennapi korporsójából, de csak szédült vele a világ. Pista szelíden erőszakolta, hogy maradjon az ágyban, majd elvégzi ő a ház dolgát, az is ér annyit, mint a mindennapi napszám.

Három hétig nyomta az öregasszony az

ágyat és soha nem volt boldogabb. Pista takarított, állatokat ellátott, udvart rendbe hozott, kertet gondozott, főzött, mint egy jó nagy leány. És minden percben ott volt az anyja ágya szélénél, minden percben kérdezte: — Édesanyám, nem kell-e valami? Édesanyám, ne igazítsam meg a párnáját? — Azután játszott a kis Sáríkával, meséket is mondott neki, meg tréfált is vele. A kis lány felbátorodott, édes kacagások szőke fürtje s ezer szóbimbó bomlott ki belőle bátyja felé, olyan volt, mint egy virágzó vadrózsabokor. Pista néha nagy napos mezőnek érezte szívét sok virággal és sok áldott kalással. S a tizenkilenc éves vad ifjú ezer visszhanggal gyermek lett megint. Kézdivásárhelyről orvost is hivatott az anyjához, aki megvizsgálta Áronnét és azt mondta, hogy sokat kell pihennie és nem szabad búsulnia.

De néha azért nagy szomorúság és nagy unalom szállta meg. Különösen esténként, amikor kezdett leszállni a szürkület s az este a dolgok kötelékeit feloldotta: a megszokott tárgyak óriási árnyékokká nyúltak, az elsötétülő anyagból kitetszett a beléje dermedt tragédia. A mezők elnyúlása a fekete éjszakába olyan volt, mint egy roppant vívódás és különös hangok szakadtak a messziségből. Akkor Pista azt érezte, hogy meg van kötve egy nagy fekete jegenyéhez, hogy mellén gúnyos lidércek ülnek, hogy fiatal vére sűrű

kásává zsúfolódik, szíve acél kalapácsa megáll és hallgat, mint egy megfojtott harang. És félt, félt, hogy egyszer meg fog rázkódni, megroppannak a kötelek, gyökerestől kiszakad a jegenye s le fog zuhanni. Kire? Mit, kit fog lezúzni?

Kis Márta eljárt a beteg asszonyhoz, akinek régi kedvence volt, híreket hozott neki, herbateát főzött, segített Pistának az asszonyi dolgokban, még a főzésben is. Áronné mindigre hajtogatta.

— Látod, fiam, ez a feleségnek való leány. Szegény leány, de dolgos és jó, mint a harapás kenyér. Mert mit ér, ha földje van, meg mi egyebe, de rossz a szíve és nincs benne állandóság? Én ismertem a Mártát, még mikor csecsen volt, nincs ilyen áldott leány az egész faluban.

Máskor meg sunyi ravaszsággal próbálta kiölni fia szívéből a hamis bálványt:

— Hallottad, Pista, hogy ez a nyefle Boriska most már a Bartalis Ábris fejét csavargatja? Ez már a negyedik jövendőbelije s meglátjuk, meddig lesz. Mert az apja, meg az anyja is, a vén koca, úgy bántak mindig vele, mintha cukorból volna. Dolgot nem adtak neki, dorgálni sem merték, tojtatták. Aztán úgy kinnyelődött, hogy most még velük is úgy bánik, mint a cselédekkel. Ha maga a nepomuki Szent János jönne le, Isten bocsássa

meg, megkérni, még az sem volna neki elég nagy úr.

Pista nem gondolkozott azon, miért választotta anyja éppen nepomuki Szent Jánost a legkecsegtetőbb kísértésnek, de nem szerette az efféle beszédet. Hallgatott, vagy nagy buzgón tett-vett valamit. Hiszen ő maga is sejtette a vak érzésével, hogy sohasem szerette igazi szerelemmel ezt a leányt, aki voltaképen olyan, mint a többi, csak mert gazdag, fennebb hordja az orrát. De mert ez volt az egyetlen, akit mégis mindenik lány irigyelt, mert szép ruhái voltak s mert egyedül mert játszani vele, mégis nagy haragvások után újra, meg újra feléje szénázott. Pedig ha néha egy pár napig jóban voltak, észrevette, hogy már nincs mit mondania neki s hogy azt a végtelen szomjúságot, ami benne van, ez sem enyhíti egy cséppel sem.

Be azért mégsem felelt vissza anyjának. Már úgyis megint rég haragudott Boriskára, hát egye fene. A Kis Mártát is lassanként jobban kezdte túrni, már szólogatott is hozzája. Egyszer azt is mondta az anyjának:

— Rusnya leány ez a Márta, de meg kell adni, hogy szép szeme van neki.

— Nagy szépség örök vesződség — mondta Áronné, hogy belesegítse fia szemeit a világ örök rendjébe.

Már annyira is ment a dolog, hogy néhanéha, mikor nem volt tennivaló s Áronné el-

szunnyadt vagy ravaszul tette az alvást, Márta és Pista leültek a küszöbre, nézték az udvart és lassú beszélgetésbe eredtek. Hangjuk visszafogták, hogy fel ne ébresszék az alvót és ez olyan jól esett Mártának. Közömbös egyszerű dolgokat beszéltek, de a szegény lánynak piros pünkösdi szép templomi ének volt minden szó. Mert ő is rög volt, része az örök titokzatos termésnek és kitárt szívvel volt nagy zsendülő tavasz. Egy este olyan szelíd volt a világ, olyan végtelenül tavasz volt mindenben, hogy Pista belenézett a Márta mély szeméibe és mintha a hűséges öreg Gyöngyös emlékezne vissza onnan, mondta s talán nem is tudta, hogy mondta:

— Jó lány vagy te, Márta.

Ettől a perctől kezdve virágcserep lett a Márta szíve s beleültette ezt a mondatot, mint egyszer nyíló drága virágot. Pista pedig magában mondta, viszanyúlva gyermekségébe.

— Szegény Gyöngyös.

Egy szombat reggel kelt föl az ágyból Ár önné s olyan jól esett neki a májusi nap di-csősége. És még jobban estek neki a régi mozdulatok: az etető meghajlás a disznó vályújához, meg a baromfihoz, a kerekes kút mozgata-sa, a régi lépések. Mindenik visszahozta el-viselt testébe az életnek egy csücskét. Egyszerre azon vette észre magát, hogy ének van az ajakán, mint pohár virág a vén diófaasztalon.

Nem borulok, van már nekem szeretőm,
Szüret után lesz az esküvőm.

Másnap, vasárnap reggel kiöltözött az öreg asszony a tiszta gúnyájába, még szagos fűvet is vett a kezébe. A kis Sárika is vizsgái ruháját vette fel és piros rózsát tett a hajába. Ugy mentek nagy gangosán a templomba, mellettük Pista lépdelt. És amint a falusiak jöttek innen-onnan s köszöntések szálltak feléjük, az Áronné egyszerű lelke édes büszkeségtől fuvalkodott fel, mint egy begyeskedő galamb és befelé turbékolta:

— Lássátok, ilyen legény fia nincs senki-
nek a faluban. Hátha még tudátok, mi-
lyen jó!

Pista felment az orgona mellé a többi fiatalokhoz, segíteni egyet a rektor úr tüdején. Sárika a hátsó padok egyikébe ült, a hátul lógó coffosok mellé. Áronné pedig a barna és fekete keszkenősök közé.

Mikor az orgona megszólalt, a rektor úr a legjobb termékes hangján kanyargott bele az Isten dicsőítésébe. Mert a rektor úrnak több hangja volt. Ha esős volt az év és savanyú a bor: rekedt volt a hangja és fáradtabbak a kanyarodásai, ha rossz volt a termés és kevés bor volt: száraz volt a hangja és lehervadtak a cifrázásai, de ha ajándékos volt az esztendő s jó édes bor termett: a rektor úr hangjából úgy dült az Isten dicsősége, mint a melegség a déli búzatáblából és tele volt cifrával, mint

a nyári villámlás. A falusiak is nekivetették lábukat a pad lábának s mint kilökött hosszú, merev hajítófák, repült hangjuk a boltozat felé. A vörös nyakakon megfeszült a toka, amint kizengett belőlük az áhitat. Az asszonyok a kontyuk tetejéből visítottak. A jó Mária mosolygott az oltáron, mintha mondta volna:

— Jobb éneket, azt hallottam, de jobb szándékot nem láttam s nekem ez a fontosabb.

Áronné is nekicikornyázott a túlvilági üdvösségnek, énekelt, énekelt, hogy a könnyei is kicsordultak. És nagy melegség terjedt szét benne s egyszerű lelke, mint egy jó hóesés, szálldogált a régi templomocskára, a Máriára, Jézus szomorú arcára, az öreg tisztelendőre s az ismerős emberekre. Nagyon, nagyon jól esett neki valami, hogy mi, ő se volt tisztában vele.

Istentisztelet után a falusiak megálltak a templom előtt egy kicsit megszellőztetni a mondóka jukat. Ár onnét körülvették:

— Hát maga csak meggyógyult, hála az Istennek.

— Mán azt hittük, hogy a gyökerek alá költözik.

— Lám, jó, hogy nem halt meg, az idén sok pityóka lesz, ha az Isten el nem veszi.

— Jó lesz, ha még minden este iszik egy kis egérfark-kóro teát, az úgy rendbehozza aa ember mellét, hogy csuda.

A fiatalok egy hajítással tovább évődtek. Boriska, aki nagy beszélgetésben volt a Bartalis Ábrissal, egyszerre odafordult Pistához:

— Jössz ma a bálba, Pista!

— Ha megyek, igen s ha nem, az is annyi, — mondta Pista.

Ebéd után Pista végigfeküdt a tornácon s úgy tett, mint aki alszik. Vecsernye után csak mennek: mindenünnen a lányok meg a legények a bálba. Még az öregek közül is sokan, hogy visszaemlékeztek a régi fiatalság ízét. Pista csak nem mozdult.

— Pista fiam, te nem mész a bálba? — kérdezte Áronné.

Pista meg sem mozdult. És Áronné elgondolta, hogy nem jó az, hogy ez a nagy erős gyermek visszatartja mindentől magát, ami kijár a fiatalnak. Három hete mindig az 6 szoknyáját őrizte, csak nem lesz jó vége az ilyen hosszú megtartóztatásnak. Jobb, ha kiveszi részét az illendőséges mulatságból, hogy ne kivan ja az ördögök bálját. Odament, szeliden megrázta fia karját:

— Pista fiam, már rég mennek a bálba. Pista felült. Majdnem lefojtott türelmetlenség volt a hangjában:

— Azért bál az, hogy menjenek bele.

— Hát te, fiam, nem mészl Fiatalnak való a bál.

— Minek menjek? Jó árnyékos hely van ezen a tornácon. Aki nem táncol, nem izzad.

— Már csak menj, fiam, még valaki azt mondja, hogy én tartalak a szoknyám mellett. Legalább elviszed a Sárikát is, hadd táncoljon szegény a nevendéklányokkal.

— Mehetek, — mondta Pista és lassan csinosítani kezdte magát.

De azért nagyon kicsinosította magát és rózsát is tett a gomblyukába. Hatalmas szép legény volt ez a még gyermek-ember és ő is tudta ezt. Megfogta a Sárika kezét és elindultak a bálba.

A bál az üres telken volt, melyet valaha a zsandárok laktak. A nagy tágas udvart fiatal jegenyék és fényes nyírfák vették körül és jó hűvösséget terítettek a táncolókra. A tornácon egy kis bort is árult az özvegy Áron Petemé, ami állandó alkalmat adott a gutaütésnek, hogy Flóriján Bogdánt környékezze, aki a mámor egyetlen forrása akart lenni a faluban.

Már kezdődött a tánc, mikor Pistáék megjöhettek. Egy kövér cigány egy furcsa dudaszerepítést fűjt egész nagy testéből, a duda ezt nagyon zokon vette és jajveszékelt, mint a rektor úr lelkiismerete. Egy nagy ádámcsutkás ösztövé cigány, rágörbülve egy éltes cimbalomra, döfte, szúrta, ütötte, agyabugyálta az árvát, úgyhogy hol a fája szólott, hol a reze és panaszták, hogy nehéz dolog az élet innenső partján lenni. Maga a banda feje, az öreg Hurka Jani, egy ziláltkedélyű hegedű

hangjait próbálta egy irányba terelni, mint az öreg kondás fekete kutyája a szétvisító malacokat. De tavasz és ifjúság volt, a nyirfák zizegtek a májusi szellőben, a jegegyék mélyen suttoztak és az élet nagy orgonája felzúgott a szívekben és minden arc ragyogó volt.

Eleinte inkább csak a lányok táncoltak, kettesben, vagy többen körbe összefogózva. A kisebb lányok egymásközt utána csinálták a nagyok mozdulatait, hangját, de bátrabban és nagyobb zajjal. A legények még egy csoportban állottak, mérlegelve nézték a táncoló lányokat, de feszült testükben már benne volt a tánc kezdete s az arcukon a falu szeméretessége és a fiatal kakas büszke ereje volt. Azulán megkezdte a legbátrabb legény és sorra ment a többi. Nemsokára mindenki táncolt.

Pista válogatta a szebb lányokat. Kis Mártát, szegényt, meg sem látta, Boriskát pedig nem akarta látni. Hogy táncolt ez a fiú, hogy tágultak rá a leányszemek s az alvó szívekben, hogy megmozdult, hogy bontogatta szárnyait, mint ébredő madár, a vágy.

Táncoltak, kurjantottak, kacagtak, énekeltek. A szegény nyagगतott muzsika úgy iuirál^f a fiatal hangok piros zuhatagában, mint egy vesszőzött manó a rózsalevélfürdőben. A fiatalság partján az öregek áldogáltak, asszony és ember. Sötét ruhákban voltak

s nehéz rögzavakat hullattak, de sokan közülök, különösen az asszonya, halkán riszálta — tudta nélkül — csípőjét a tánc ritmusára. Öreg lelkükbe visszakopogtatott a régi elbujdosott lakó, a fiatalság s végigmosolygott rajtuk, mint fiatal sugár az óház öreg bútorain.

A tánc folyt, növekvő ritmussal, szélesedő lobogással. Minden legény királyfi volt s minden mozdulatuk a föld ősi királyságát mondta. Büszkék voltak és szerelmesek, erősek és gyöngédek, szilajak és lágyan ráborulok. Minden leány királyleány volt s minden mozdulatuk a föld titokzatos termését mondotta, örök szépségét a szent folytatásnak. Megadóak voltak és húzódók, simulok és csalogatók, egyszerűek, mint a napsugár és mélyek, mint az erdő homálya. Az emberkalász e csodálatos táncában a diadalmas kenyér énekelte szerelmes énekét: én vagyok az élet, a szépség, az erő és a fiatalság! Az örökfiatal föld szerelmes keblén fakadt rózsabokréta volt a fiatal falu.

A tánc változott, mint szilaj hullám változik szelídebb hullámmal a fiatal folyóban. Most körbe álltak s egymást derékon fogva, lassú, méltóságos andalgóba mentek át. És ének fakadt ajkukon, csodálatos földből fakadt zsoltár, mely egyszerű szavakban, mindennapiakban, mint a kenyér és finomabban,

mint a hab, mondta meg mélységes titkaid, ó halhatatlan szerelem:

Nagy az ön rózsám ereje.
Kilenc pandúr nem bír vele,
Be ha az én szavam hallja,
Sírva borul az asztalra.

Azután új ritmus vonaglott át a fiatal tagokon és új nóta szikrázott fel. Megint kettesére szakadoztak s beropták ős mámorukat a tavaszi földbe. Olyan boldog volt a levegő, még a könnyű nyírfák is kényesen illegették magukat s fenn az egek lakodalmas tágasságában, a kék kárpitok közül kikönyökölt az öreg Isten. Nézte táncoló népét, öreg fejét utánabillegette a felcsokolózó ritmusnak, azután mosolyogva, kedves legény kedéssel szólt szakálla közül az erdélyi hegyek felé: — Látod oláh, ilyen teremték én, ha jókedvem van!

Boriska sokat táncolt a Bartalis-fiúval, azután a módosabb legényekkel. Nagyon jókedvű és hangos volt, csípős szavak és lobogó kacagások fakadtak az ajakán, de titokban folyton szemmel kísérte Pistát. És fájt neki, hogy ez a szép, büszke legény birja a lázadását ellene, hogy feléje sem néz. Egyik pihenő alatt karonfogta a szeplős Kónya Birit s nagy kacagva elment Pista előtt. Pista nem látta.

Akkor visszatért s most már Birit hozzá-

lökte Pistához. Pista erre odament az Áron Peteméhez, aki körül körben álltak a legények egy-két deci borért. — Adjon nekem is két decit abból a jóból — mondta s hosszú hátrahajlással itta ki az üvegből a bort.

Boriska most már arra viháncolt a Biri-vel. Mikor melléje ért, leejtette a rózsáját és fel visított:

— Jaj, ki veszi fel a rózsámat!

Pista megint odaszólt Áron Petemének:

— Még két decit, Péter né asszony!

Megint ivott és nagyon váll volt a jobb válla. Boriska most már megszólította:

— De büszke az úrfi.

— Ha büszke, teheti.

— Ma még rám sem néztél, Pista.

— Gsak két szemem van, lány meg annyi van, mint a féreg.

— Beszéltél te máskép is.

— A bivalyborjú se szól mindig egyformán, pedig az csak állat.

A bor már kilángolt mély kék szemeiben, a dac izzott nyílt homlokán, fiatal ajkán vörös volt az ifjúság. A lány veszett hullást érzett e roppant férfi-fiú felé:

— Pista, ne tarts haragot, táncolj velem.

Pista visszafogott hangon szólt s a szemei szikráztak, mint a megvert vas:

— Aztán velem táncolsz egész este, csak velem?

— Csak veled, Pista, egészen amíg hazamegyünk. Majd te fogsz hazakísérni.

— Várj, még iszom két decit. Addig menj s ülj le a padra. Ne mondják, hogy te jöttél utánam.

Lassan itta a harmadik két decit, közben még beszélgetett is a többi legényekkel. Egyszerre csak odakerült a Kis Márta is. Fájdalom volt az arcán s szemében a kutya kérése hazatért gazdájához. Szelíden kérdezte, de eldugott könny volt a szavában:

— Hát velem egyet sem táncolsz, Pista?

— Hát nem táncoltam?

— Még kérded. Tudhatod jól, hogy nem.

— Az már baj.

— Rossz vagy hozzám, Pista. A Boriska nem verne meg, ha velem is táncolnál.

Pista felvetette a fejét, mint a támadásra torló bika. Láta, hogy Boriska erősen néz ide s a legények is figyelnek. Hát még számadóra meri vonni ez a lány, ez a csúf, ez a szegény, akivel csak irgalomból szólt egy szót! Még azt találja hinni valaki, hogy ő, ő, akinek nincs a háromszéki síkon párja, ő szerelmes ebbe a lányba. Rosszak lettek a szemei és könnyörtelen a szája:

— Tudod, Márta, te jónak jó voltál az édesanyámhoz s én is szóltam egy-két jó szót hozzád, mert csak meg nem verhettelek, mikor ápoltad az anyámat. De talán keresnél más legényt, aki hozzád jobban illik. Próbáld meg a

Hurka Janit, azt talán még a Hegedűjét is le-
teszi érted.

A közelálló legények felnevettek, Boriska
ültében megértette a jelenetet s minden házi
ördöge kiült a szeme ablakaiba. Szegény
Márta úgy tántorgott félre, mint a megmasz-
lagozott kutya. El is tűnt a táncból.

Újból kezdődött a zene s a lábakban fel-
villant a tánc. Pistából dült a góg s roppant
mellkosara még domborúbb volt, mint máskor,
mikor Boriska elé toppant és odaintett neki:

— Gyere, Boriska, s meg sem állunk
reggelig.

Félvállról kezdte és méltóságosan a tán-
cot. De a bor, mely három heti tiszta élete
után szokatlanul hevítette, a győzelme és mér-
hetetlen fiatalsága nagy tüzeket gyújtott fel
benne. Odakurjantotta kedvenc duhaj nótáját
a bandának és olyan szilaj táncot robogott,
hogy a lány veszettül sodródott utána, mint fa
virága a májusi szélvész után. ölelés, csók, a
megtermékenyítés diadalmas tornája és győ-
zedelmes férfiúság volt ez a tánc. Mindenki
nézte őket s vágyában minden lány Boriska
volt. Mikor félórai lobogó tombolás után pi-
henőt tartottak, Boriska mámorosan súgta a
fülébe:

— Gyere hátra, keressünk virágot a
kertben.

Az üres teleknek, ahol a tánc volt, hátul
nagy kertje nyúlt a folyó felé, melynek első

részében maguktól nőtt virágok és burjánok tanyáztak. Az este már havazott s itt csend és nagy árnyék volt, csak a nyírfák pletykálták a tavasz titkait. Boriska zavarba jött, fél kezével Pistát fogta, másik kezével egy szarkalábat babrált, de szeme, szája, melle, egész felgyúlt fiatalsága riadó hívás volt a csók felé. Pista átölelte s két olyan csókot nyomott a nyakára, hogy a patyolat bőrön átserkedt a vér. A lány remegett.

— Úgy-e, nem szereted a Mártát? Olyan csúnya lány.

Pistát megütötte ez a mondat, mint egy eldobott tagló. Karjai lehulltak a lányról. Óriási unalom és undorodás töltötte el önmaga s az egész világ iránt. Mit akar ő ezzel a lánnyal? Hát szereti ő ezt a lányt! hát adhat valamit ez a lány az ő mérhetetlen vágyakozásának? Meggyógyíthatja-e ennek a csókja a végtelen szomjúságot, kiégeti belőle ennek a szerelme a vágyat, hogy ismeretlen világoik felé rohanjon? És milyen komisz volt a másik iránt, tisztességes ember a jó kutyájával sem bánik így. Hát megint hitvány volt, hát mindig annak kell lennie? Hát akkor majd segít ő is a rosszaságnak s majd megmutatja, hogy mit tud.

— Pista, mi lelt? — hökkent fel a lány.

A fiú némán bámult a sötétedő kertre.

— Pista, haragszol? — esenkedett Boriska.

— Menj táncolni, Boriska! Te a bíró

lánya vagy, én meg csak a boldogult harangozó fia. Menj, keress más legényt magadnak.

— Pista, csókolj meg, csókolj meg! —
suttogta a lány.

— Csókoljon meg téged a szentléleki felesület.

Othagyta a lányt. Az udvaron megint táncoltak s ő némán ment át közöttük. Oda-
szólt Magyar Petinek, aki a tánc kezdete óta nézegette, melyik lányt merje felkérni:

— Gyere Peti, menjünk Bogdánhoz.

— Várj, csak egyet táncolok.

Pista odament Áron Péterékhez és rendelt még két decit. Peti, mintha Pista hívása lett volna a lökés, lehunyta szemeit svak méréssel ment neki a legközelebbi leánynak. Kicsordult szegényből a tavasz, mint a bőgés a borjúból:

— Gyere táncolni, az istenedet.

Molnár Kata volt, a falu legrusnyább lánya, aki már ócska is volt egy kicsit. Hálásan kapaszkodott bele Petibe s a két árva rúgta a keserves földet. Mondták is köröttük.

— Ezek ugyan összeillenek.

Pista megitta a két decit, odakiáltott a Péternek:

— Jössz-e, Peti?

Peti otthagyta párját, pedig a tánc íze majd kicsordult a szája szélén. Hallgatagon mentek vagy kétszáz lépést, akkor visszanéztek. A hold feldugta roppant arcát a kovásznál fény-

vesek fölött. A zene most hallgatott, a táncolók nagy körbe fogózva lassút jártak és énekeltek hozzá. A fiatal lányok fehérségei közt sötétek voltak a legények. Az ének szállt, szállt, szélesedő szárnyal úszta a tavaszi estét. A sötét jegenyék közt csillogtak a nyírfák, mint szökőkút visszahulló vize s fehér törzsük messze világolt. A nagy tánc partján apró gyermeklányok, kis fehér habocskái a mérhetetlen életnek, összefogózva táncoltak s szöke fejüket bele-beleütötték a hold langyos vizébe. A kertekből szállott az illat, a falu kitárta kebelét, mélyen, végtelenül tavasz volt.

—Peti, ma olyant iszunk egyet, hogy — mondta Pista és kidobta karjait az estébe.

A korcsma tele volt, Pistát többfelől hívták, hogy üljön közéjük, de ma szobába nem fórt volna s embert mást Petin kívül nem tudott túrni maga mellett. Az udvarra hozatott ki egy asztalt, egy szál gyertyát és bort tétett rája és ott ittak. A Peti szíve nagy kikeleti megnyilatkozásokra viszketett:

—Te, Pista, te nem tudod, mi az a szerelem, én tudom azt, én. Olyan szerelmes vagyok, mint a kefekötő.

Pista ivott és belenézett az elmélyült udvarba, ahol a nyitott csűr és istállón túl a kert ragyogott a holdban. Peti folytatta:

—Te nem tudod, hogy kit szeretek, el nem találnád, hogyha két éjszakát gondolkoznál

rajta. Hát fogadjunk tíz kupa borba, hogy még az első betűjét sem találod ki.

Peti ezt a mesebeli összeget azért ajánlotta fel, mert boldog lett volna, ha Pista kíváncsiszkodott volna, ha találgatta volna a dolgot, hogy azután a legvégén ő kimondja azt a nevet, ami olyan jó ízzel töltötte meg a száját, mint a friss csirkecubák. Pistáról leperegtek a szavaik, mint a víz a kövér kacsza tollairól. Peti csak nagy elevenséggel élt tovább, felkacagott:

— Na, ugyebár, hogy nem találtad ki, hiában törted a fejed. Pedig már te csak okos legény vagy. Hát megmondjam-e?

Pista töltött mindkettőjüknek. Ittak. Peti nyelvével nagy gyönyörűségben nyomta oda a bor ízét a szájpadrálásához, a bor ízét meg a kimondandó nevet. Lehalkított hangon mondta, mintha a lehunyszemű lányra csókolná a döntő csókot:

— Hát a Molnár Kata az.

Pista két kezével megszorította a halántékát, mintha valami belső dübörgést akarna lefojtani. Peti látta, hogy Pista erre a névre nem esik le a székről, a hold tovább süt s a nagy tavaszi éjszakának még a szempillája sem rezdül meg erre a névre. Egy percre félénken elhallgatott, azután nehéz nehezteléssel mondta:

— Pedig nincs több olyan lány a faluban.

Benn a Bori Jankó bakalódott a hegedű-

jével, az egyetlen cigány, akit a tánc nem vett el a korcsmától. Pista bekiáltott:

— Gyere ki, Jankó, ma sok nótám van!

— Gyere be magad, ha hallani akarod, — mondta benn tréfásan Pál István.

Pista felugrott, bement a korcsmaszobába, toppintott egyet, hogy a ház kéménye belelógott, mint egy fájdalmas fog. Kiáltott:

— Hát jössz-e, Jankó? S akinek nem tesszik, velem beszéljen!

Jankó sok mulatásban volt jó pajtása a Pistának, szerette is, meg félt is tőle. Vette poharát s kiment az udvarra. Bene János mondta:

— Be nagyra van a volt harangozó fia.

— Ha nagyra van, nagyra van. Fialat és olyan szép egy legény, hogy keresheted a párját, — mentegette Pál István.

Ezen a mulatók meg is nyugodtak. Mert Pistát minden hibája dacára is szerette a falu. Érezték, hogy ez a pompás haragos szirmú vadvirág az ő törzsükből fakadt és magukat szerették benne. Pista künn már kurjantotta:

— Hát azt a világ legszebb nótáját, Jankó!

A cigány rákezde:

Na menj rózsám a tarlóra,
Gyenge vagy még a sarlóra,
Ha megvágod piciny kezed,
Ki süt nekem lágy tenyeret.

A cigány négyszer-ötször elhúzta a nótát s Pista szélesedő árral eresztette ki hangját. Fiatal hangja zokogott mint egy fájdalmas harang, erős volt mint a nagyerdők szélvésze és kért, mint szerelmes vőlegény a nászéjszakán. Karjait ki-kilökte a levegőbe. Peti is döntött egyet a szívéen s az kifolyt a nóta széles áramába és vitte Peti szerelmét a hallgatag csillagok felé. Új, friss nóta következett, Pista felugrott és egymagában viharosan táncolni kezdett. Peti is nekilódult, felszökött, cifrázta, Közben-közben rikoltotta:

— Hej, az istenfáját ennek a világnak!

Pista egyszerre három litert rendelt. Töltögették magukba, meg a cigányba is. Az este mozdult tovább. A kertben az ég aljára lassan haragos sötétkék posztó húzódott fel s néha hűvös szellő jött a rezdülő fákról, mint intő kéz legyintése. Nem vették észre. Közel lehetett már tizenegy óra, mikor valaki félénken megfogta a Pista karját. Oda-nézett: Sáríka volt. Kis szőke feje most már kendővel volt leszorítva, de fürtjei kijöttek és nevetgéltek a holddal. Kék szemeiben félénk nagy kérdés volt.

— Mit akarsz? Minek jöttél ide? — riadt rá Pista.

— Édes Pista, gyere haza, édesanyám mondta, — kérte a kis lány.

— Hát nem eleget voltam három hétig otthon! Hát mikor mulassam ki magamat? — Kifordult a kislánytól és folytatta az éneket.

A kis leány ott maradt állva, hallgatagon, remegve, mint egy frissen ültetett nyírfapalánta. A nóta végén Pista rákiáltott:

— Menj!

Azután újra nótáztak. Mikor ittak, a pohár mellé odanyúlt a kis lány fehér keze és megint kért:

— Gyere haza, Pista, édesanyám nem tud elaludni, ha nem vagy otthon.

— Ejnye az istenedet, nem modtam, hogy menj! — hördült fel Pista és erősen ráütött a kis lány kezére.

Sárikából kiszökkent a zokogás és futva ment ki a korcsmából. Újabb szélroham jött s távol mélyen, haragosan dörgött. Pista odafordult az elsötétedő kert felé:

— Csak ugass te is, vén kutya, harapjon meg ma, akinek hozzávaló foga van. Peti, ma felborítjuk a falut és sóval hintjük meg a gyökerét, holnap pedig világgá megyünk. Bántsd, Jankó a hegedűdet, úgy is megette a fene már ezt a világot.

Most már a cigány is énekelt, a Peti szája pedig a két füléig tágult. Egy erősebb szélroham eloltotta a gyertyát, Pista felkáromkodott:

— Az istenit! ma még belerúgok ebbe a bűdös éjszakába.

Újra meggyújtották a gyertyát, ittak. Petinek már nehezek voltak a lábai, de Pista újból bokázott s nagy piros csuhajokat szúrt

az éjszaka fekete hátába. Mert most már fekete volt és nehéz az éjszaka. A roppant felhő már lefedte a holdat s az ég haragos pásztora nagy kanyargós ostorral kergette fedél alá a remegő csillagokat. A korcsmából mind hazaszóledtek. Egyszerre egy óriásit dördült, a ház összereszkedett. A világ melle felzihált, mint egy lázadó óriás. Bogdán úr kiszólt:

— Pista, most már ti se bomoljatok. Menjetez haza, mindjárt világzengés lesz.

— Hát zengjen, ha világzengés, majd meglátjuk, ki zeng jobban!

Azzal felugrott az asztalra, félkezében üveg volt, táncolt és felénekelte a villámló ég felé:

Vagyok olyan legény, mint fre.

Vágok olyan rendet, minit te.

A zsíros örmény morogva tette be az ajtót és keresztet vetett. Ha bolond, hát járja a bolondját. Talán még jó, ha van itt mellette egy nagyobb bűnös, az majd elvonja tőle a mennykövet. Peti előtt igen mozgalmas lett a világ. Odatántorgott az eresz alá, ott eldőlt valami zsákfélén, hortyogni kezdett s néha-néha igen kellemetes szavakat nyálazott ki a Molnár Kata címére. Pista leugrott az asztalról, átölelte a cigányt s most már együtt járták.

Az éjszaka megint felemelte mérhetetlen mellét s egy nagy haragos lehelletet küldött. A gyertya körülcsoválta lángfejét s ijedten

harapott saját lábába. Dörgés dörgésbe folyt s a felgyúló villámoknál a szénakazlak, a csűr, az istálló mint ellenséges leláncolt kutyák sötétlettek s mintha ezek morogtak volna. Pista mind vesztebbül kurjantott. Egyszerre egy óriásit csattant, az egész világ lángba borait, valahol leütött a villám. A szél is felmozdult s haragos tenyerével leütötte a gyertyát. Most vak sötét lett. Fenn a levegőben óriási szárnyak suhogósa s küzdő seregek nehéz megtorpanása hallszott. A remegő dolgok fel-feljajdulnak a nagy ítélet előtt, a szél dühös arkangyalai tépték a jegenyéket, a Fekete úgy úgy zokogott, mint a pokol lakodalma. Az örült világegyetem ezer hanggal és haragos titokkal támadt fel a szilaj gyermek ellen. Ő pedig tapogatva megkereste a borosüveget az asztalon, kihajtotta s harsogva kurjantott a világ nagyobb harsogásába:

— Rossz leszek, azért is rossz leszek!

3.

Peti kinyitotta szemeit, azután behunyta. Azért hunyta be megint, mert nyitott szemével a sorsába meg a lelkiismeretébe látott s az nagyon keserves látvány volt. Be lehunyta szemeivel, most, hogy már ébren volt, még ijesztebben látott mindent. Felült a keskeny fapadon, körülnézett, mondta:

— Djha

A korcsmában borzasztó nehéz levegő volt. Künn még csak most sáppadt a szeptembervégi reggel s olyan megidézően volt halvány, mint egy fájdalmas anya arca. A korcsmasztalon leégett gyertyacsutkák, feldült üvegek, kifolyt bor, felfordított sótartó közt nehéz lélekezéssel Pista aludt, kalapját az arcára szorítva. A korcsmaszobában a székek felborulva, a padlón bortócsák, a levegő bor és pipafüsttel zsúfolva. Ilyen lehetett a pokol előtornáca. Peti megborzongott. Megrázta Pistát.

— Te Pista, megint reggel van.

Pista először csak a lábaival rúgott egyet, de mert a kalapja leesett az arcáról, addig tapogatott utána a jobb kezével, míg beleébredt. Felült, megdörzsölte a szemeit, nyújtózott egyet.

— A Krisztusát a világnak!

Arca puffedt volt az italtól meg a sok éjszakázástól. Szemei rosszak voltak, mély kékjük elfakult, elment belőlük az egykori mesehallgató gyermek. Ajkai félregömbültek és keserű volt az ízük. Arcán lázadás volt, tartásában valami akart durvaság. Egy elzüllött titán kölyök volt ez a fiú, aki mert nem termett eposzokat a falu neki, a rosszban kereste a végtelenséget s a pokol csatornáin zúgatta le erőit. Azóta a viharos májusi éjszaka óta ez a jó gyermeknek született fiú egészen elsötétedett. Mert szegény beteges anyja egy kissé igen

karmos szavakkal fogadta, hát ismét lumpolt s azután ismét és megint. Olyan volt neki a rossz, mint egy roppant kinyújtózás. Fájt is, de mégis önmaga hosszára nyúlt ki benne. Adósságokat csinált, elhordta a háztól az elzálogosítható dolgokat, ivott, éjszakázott, izgágáskodott. A Petit mindenüvé magával cipelte s a szegény lélek ráfizetett a barátságra. Egyszer, jól becsípve, olyan férfiúvá kunkorodott, hogy visszafeleselt a Séra Mihály korholására s majd kiverte az egész családot. Onnan aztán végkép elkergették. Azóta úgy élt itt-ott egy kis munkából s etette lelkét a pokol vályújánál a Pista oldalán. Pista most már még a jobbfejű lányok közé sem járt, még azok sem lehelhetek egy kis szelídséget az elvadult lélekbe. Csak az ölelkező Rózsikkal mulatott, akiket csók után félredobhatott, mint egy rossz poharat. És mindennap, minden rosszasa jogán volt rosszabb. Mert ha most nagy ritkán szélcsend volt benne s kezdtek felmozdulni a nagyszemű kérdések és a sötét tettek alól felsírtak a múlt napok, olyan végtelen gyötrelmet érzett, hogy újból borba, éjszakába, rosszba ölte a lelkét, csakhogy ne nézzen szembe önmagával.

Peti Pistát nézte, Pista pedig kibámult az ablakon. A korcsma udvara szemetes volt s még csatakos a tegnapi esőtől. Az égen is nagy árnyékok kergették egymást, a dolgok még megőriztek valamit az éjjel komorságá-

ból, mintha kérdenék: — Minek új reggel? Minek új komédia? A végtelen éjszaka előtt minek ezek a kölyök éjszakák és elrohanó napok? Peti nézte Pistát és Pistán keresztül nézte a saját lelkük alját. Milyen szép fiú ez a Pista, milyen okos, milyen ereje van és így pazarolja magát, mint hirtelen öröklött vagyont. És ő sem rossz fiú, ő is néha nagy jószágokat érez magában mozogni s egy családot, ahol pufókképű, duzzadt gyermekek és egy dolgos, derék asszony van: az ő családját, mely életét kikövezett úttá tenné. És ő is hogyan él? Együtt züllik Pistával, együtt vetik az ítélet magját, együtt botránkoztatják a falut és rikkatják a jó Máriát. Gyermekkori imái felkeltek ugar lelkében, nagy szemük ránézett és kérdezte: — mi lett, szegény Peti belőled? Peti félénken, fázva mondta:

— Pista, Pista, ez nem élet.

Pista nem szólt, de sötétebb lett az arca. Peti halkán folytatta:

— Meglátod, Pista, hogy elkárhozunk. Nekem már nehezek ezek a multságok.

Pistában nagy földrengés történt. Kicsapott belőle a láva:

— Az Istenedet! Hagyj nekem békét a kárhozatoddal! Hát azt hiszed, hogy nekem élet ez, hogy nekem gyönyörűség ez a piszkos korcsma, a Bogdán fekete pofája, ezek az éjszalkák s ami utánuk jó? Eladtam, elzalogosítottam mindent, ami valamit ért otthon, az

édesanyám, a húgom dugott holmiját, hát azt hiszed, hogy jó kedvből tettem? Anyám négy hete újból nyomja az ágyat, én vagyok az oka, kis húgom, akit Benedek bá' haló perceiben rám bízott, meg-megütöm, hogy fél tőlem, mint az irtózatok Hát ez mind könnyű nekem, ez multság nekem? De megfulladok itt, megfojt ez a falu s csak akkor lélekzem egyet, ha rosszat teszek. Kárhozat! Hát tehetek én róla, hogy az Isten úgy teremtett, hogy elkárhozzam! Miért nem születhettem én is rendes, illendő legénynek, mint a Bartalis Ábris, meg a többi? Ha te tudnád, hogy miket látok néha. Néha, mintha vadállatok volnának bennem, mint egy erdőben. Hátha rossznak kell lennem, megmutatom, hogy tudok rossz lenni. Minek legyenek közben jó, mikor annál rosszabb jön utána, s ki tudja, egyszer mi nem jönne, így legalább egyszerre elfogyaszthatom a nekem kimért rosszaságot, s azután elpusztulhatok.

Peti ijedten nézte a sötét fiú háborgását, mint a kutya az éjjeli fergeget. Mindketten hallgattak. De mindkettő élete mélyén, az alaktalan homályok elsuhanásánál egy érzés volt, mint egy nagy árnyék: hogy könyörtelen az élet és nagy adósság a születés.

Sokáig hallgattak. A csűr tetején már látzott a nap fénye. Ijedt, felhői közül jött sápadt nap volt. Pista odament az ablakhoz, felfityotta: legalább levegő legyen.

A reggeli friss levegő bejött, őszi széna fojtott sírását hozta be. A kis korcsrnaszoba határtalan mély lett az ősz végtelenségével. Peti levetette fejét a két öklére s hosszú gyermeksírás buggyant ki belőle:

— Oh, ha nekem édesanyám volna!

Pistába úgy ütött ez a mondat, mint egy halálos kiáltás. Összecsikorgatta a fogait, öklét öklöbbé szorította, nehogy áttörjön rajta az a sírás, melytől olyan rég félt. Bogdán úr bejött a szobába:

— Hát ti még itt vagytok? Menjetek már a fenébe! Nem szégyellitek magatok? Még engem szólnak majd meg miattatok,

— Adjon bort, Bogdán úr! Beteg a lelkünk gyökere, meg kell öntözni — szólt Pista.

— Az ördög rágja el a ti lelketek gyökerét! Adjak bort! Hát nem csináltatok már elég kontót? Azt hiszed, hogy én lopom a bort? Mutass pénzt, kapsz bort.

— Adjon csak, ne prézsmitáljon, aztán írja fel a jégre.

— Menjetek dolgozni, mint más rendes leány. Bizonyisten nem adok, Isten engem úgy segéljen, nem adok.

A Pista szemei rosszak lettek:

— Hát így is jól van, Bogdán úr. Maga tudja, hogy mit hordtam én magához s most nem akar egy kis bort adni, mert egyszer nincs pénzem. Hát nézze, én itt ülök a Petivel ennél az asztalnál, amíg bort nem ad. Ha délig nem

ad, délig ülök itt, ha estig nem ad, estig ülök itt. De nagy baj lehet belőle.

Lekönyökölt az asztalra, elhallgatott. Bogdán úr kiment, becsapta az ajtót, de magában kiérte az örmények istenét, hogy az őszi égben kerítsen egy otffelejtett menyköt ennek a két semmirevalónak a fejbúbjára. Peti megkockáztatta:

— Talán mégis menjünk, Pista.

— Fogd be a szád s ha megmozdulsz, leváglak.

Peti nemsokára elszunnyadt. Pista sötét lobogással nézett maga elé. Nyolc óra tájt kinyílt az ajtó és Sáriba surrant be rajta. A kis lány orcája meg volt fogyva, sápadt is volt, szemei nagy könnyben úsztak. De látszott, hogy egy nagy fájdalom teszi vakmerővé.

— Ki hívott? — riadt rá Pista.

— Pista, gyere rögtön haza, édesanyám nagyon rosszul van — mondta kétségbeesett odahajlással a gyermek.

— Ezt már hallottam. Ilyennel akarsz te hazacsalni! Mondd, hogy nincs időm.

— Pista, az istenért, most igazán nagyon beteg az édesanyám. A Szűcs Mózesné azt mondja, hogy halálán van.

— Mondd meg annak a vén k ... nak, hogy ne huhogjon a más háza fedelén, te pedig takarodj.

A kis leány egy percre kiegyenesedve nézte a rossz fiút és mintha pallos villant

volna ki a szemeiből. Aztán szó nélkül kiment a szobából.

Pista valami közeledő végzetes sötétség, valami utolsó döntő párbaj előtt érezte magát. Rossz lenni a végsőig, az utolsóig, hátha összedül a világ, hátha kicsapnak a pokol lángjai, vagy lesz valami, valami nagy döntő dolog. Peti aludt, hortyogott, szájából csurgott a nyál. Pista ránézett alvó pajtására és lúdbőr futott végig a hátán. Hát ez az ember, hát ilyen hullá egy ember! Odament a sötét falnak nyitott ablaktáblához s mint egy tükör előtt igazgatta göndör fűrtjeit a kezeivel és kipödörte a bajuszát. Azután visszaült a helyére.

Bogdán úr megint bejött. Most a jobbik eszéből vette a szavait:

— Légy okos, Pista, menjetek már haza.

— Ad bort?

— Ugyan fiam, hiszen csak most végeztelek. Majd gyertek este, akkor majd meglátjuk.

— Amit mondtam, megmondtam.

Ebben a percben felpattant az ajtó és Sárrika rohant be. Fűrtjei szétcsapzottak, mint egy esővert gyöngyvirág, nagy kék szemei halálos döbbenettel meredtek valami irtózatásra. Látszott, hogy a külső dolgok nem mennek be a szemébe, mert azok tele vannak valamivel, amit a könnyek sem tudnak kimosni. A meglőtt madár halálos visítása volt a szava:

— Pista, édesanyám meghalt, édesanyám meghalt.

Peti felébredt a hangra. Rémület volt az arcán, mintha sötét pincéből kergették volna ki, tátott szemeit zavartan nyitotta a szobára, a kis lányra, szája nyitva volt. Sárika újból felkiáltott, most már omló zokogásban:

— Meghalt édesanyánk, Pista, meghalt! meghalt!

Peti felugrott. Ránézett Pistára s mintha a fiatal legényen túl egy végzetes ítéletet olvasna, halálos döbbenettel dagadtak ki a szemei. Nagyot kiáltott:

— Jaj, Pista, mi lesz, jaj, mi lesz!

Kirohant az ajtón, át az ndvaron, neki a kerteknek. Pista felállt és ment a kis lány után. Nagy hideg csend volt benne, csak mintha mélyen, legmélyén életének fekete gyásszal borított dobon dobolnának. Sárika csendes sírással zokogott.

Megérkeztek haza. Beléptek a házba. A konyhában Szűcs Mózesné végezte a nagy esemény sürgős teendőit. Nagy, perbe álló szemekkel nézett Pistára. Benn Kis Márta imádkozott a halott mellett.

Senki sem szólott. Pista megállott a szobában, elég távol a halottól. Ott feküdt a szerencsétlen asszony hátraszegzett fejjel, őszes, kétfelé fésült fekete haja alatt világított halotti fehér arca. Nagy fekete szemeit le-

hunyta, de mintha a pillák közül még kiserkedt volna valami odadermedt élet, elküldhetetlen szeretet. Nyakában ott volt a nagy ezüst kereszt. Öreg, dolgos jó kezei imára voltak kulcsolva az elhallgatott kebel fölött. Sáríka az ágyhoz ment, odafektette kis fejét az alvó anya mellé. Nehéz, csendes sírása mintha mondta volna: — Édesanyáim, hogy mehetsz el, mikor én még itt vagyok?

Pista nem hallott, nem érzékelte. Az egész roppant világ egy fekete tó volt, melynek színéről ez a fehér arc világított feléje. De a Sáríka sírása lassanként — talán nem is a fülein keresztül — mégis beléje folyt. Mintha egy mérhetetlen sötét vaskaput zártak volna be mögötte. És neki künn kell maradnia örökre, jóvátehetetlenül. Mintha nagy fekete szárnyak suhanása verné az elborult világot. Azután alaktalan, féktelen düh kezdett gomolygani benne. A hajnalban még vakon érezte, hogy közeledik valami megbánás, talán az egyetlen igazi megbánás, a végső megváltó akarat. És most az Isten rádobja ezt a hullát, hogy szörnyű súlyával örökre lenyomja. Isten, a végzet, az egész harapós, utálatos világ azért van, hogy ő rossz legyen, hogy ne legyen visszatérése.

Szűcs Mózesné belépett s úgy loccsant ki a szó belőle, mint fővő víz a forró fazékból:

— Nézd te, nézd az istentelent, még le sem Veszi a kalapját halott édesanyja mellett!

Pista odakapott fejéhez és tényleg ott volt a kalap. De Szűcs Mózesnéből most már zsiliptelen árral zúgott elő a megtorló igazság:

— Nézd, nézd, te elvetemült, nézd ezt a szerencsétlen kiszenvedett teremtest. Te ölted meg, érted, te ölted meg! Rázd meg még egyszer, kiáltsd neki, hogy keljen fel a sírjából, adjon neked pénzt, mert inni akarsz, mert fehérnépre akarsz pazarolni az anyád keserves garasait, örvendj neki, ez a te munkád. Ráírhatod a fejfájára: itt nyugszik Szabó Áronné, megölte a fia, Pista. Ha van benned egy krajcár ára becsület, vedd a ruhaspárgát és felkötöd magad az első fára, te anyagyilkos, te gazember, te utolsó, te!

Pista arca rettenetes lett. Szemeibe valami örült lobogás gyúlt, izmain egy irtózatos ütés megindulása dermedt. Fojtott, de halálos izenettől nehéz hangon mondta a két nőnek•

— Menjenek ki!

Márta kifelé indult. Szűcs Mózesné dacolni próbált, de Pista szólt s most már sötéten mozdult egész teste:

— Menjen ki, mert...

Kimentek. Akkor Sáríkáknak intett:

— Menj te is.

Sárika is kiment. Egyedül maradt a halottal. A Szűcs Mózesné szavai felgyújtották benne a pokolt, tikkasztó hőséget érzett s egy irtózatoss, egetöklöző dacot. Érezte, hogy a szemeit húzza, húzza valami. A nagy ezüst kereszt anyja nyakán úgy ütött tudatába, mint neki hajított kés.

És ekkor egy halálos ígélet megdöbbenésie fagyott rá. Érezte, hogy benne, már attól a tavaszi éjszakától fogva, mikor anyját pénzért álmából felrázta, egy idegen akarat van: lelkében egy akarat, karjában egy mozdulat, hogy azt a keresztet elvegye onnan. És hogy ennek a mozdulatnak ki kell jönnie belőle, ezt meg kell tennie, mintahogy egy lökött golyónak tovább kell mozdulnia. Ugy közeledett a kereszthez, mint az alvajáró a ház meredélyén a hold kísértése felé.

Az ágynál egy pillanatra megállott. Olyan volt a roppant csend a szobában, mint egy halálos zuhanás. Kivette bicskáját, kezei kinyúltak. A kezek elvágták a szalagot, vették a keresztet és a zsebébe tették. Egy idegen ember különös hangon mondta benne:

— Most már van, miért adjon bort Bogdán úr.

Nem nézett a halottra, sem a szobára, de benne volt a halott és a kis szoba és onnan néztek farkasszemet vele. Hátat fordított az agynak, kiment. A konyhában Szűcs Mózesné mor-

gott. mintha a pokol kapuját őrizné, de ő csak a lelke könnyökével érezte. Nehéz léptekkel ment a korcsma felé.

Egész nap, egész éjjel ivott és senkit sem engedett magához közel. Peti mégsem került elő. Reggel felé aludt, ott a korcsmában, az öklein, egy gombolyagban, mélyen egy nagy sötét álomüregben. Kilenc óra tájt felébredt. Ez a mondat jött ki belőle.

— Ma temetik az édesanyám.

Kiment a korcsma udvarára. A kútnál megmosdott. Bogdán úrtól tükröt kért, gondosan megfésülte magát s bajuszát is nyalkára gondozta. Hazafelé indult.

Nagy Ferencék kertje mellett szembe került vele Boriska, meg a Bartalis Ábris. Egy-más kezét fogták és nevetgéltek. Pistában megkondult a vészharang és vörös lett előtte a világ. Hogy mer ez a leány élni s nevetni, mikor ő elfordult tőle!

— Ereszd el annak a lánynak a kezét! — hörögte Ábris felé.

A Bartalis fiú józan, jószívű legény volt. Láta, hogy ez a böszült bika most vesztét keresi, nem akart segíteni neki. Eleresztette a lány kezét, jó mosolygással mondta:

— Hát jó, na, teljék kedved benne.

Pista zsarnoki paranccsal rontott Borisának:

— Mondd, hogy semmi közöd ehhez a legényhez, mondd, hogy engem szeretsz.

De Boriskából kicsapott a megcsúfoltak haragja:

— Téged, te részeges korsó, aki lumpolsz, mikor az anyád a ravatalon fekszik! Téged!

Pistának már kezében volt a bicskája és rettenetes csapással döfött az Ábris mellének:

— Nesze hát, itt van a vőlegényed.

A legény a levegőbe kapott karjaival, aztán hátrabukott. Szép fiatal melléből pirosan folyt az élet a csatáros földre. Pista egy percig mozdulatlanul állott. De amint Boriska elkezdett üvölteni: — Gyilkos, gyilkos! — vad ugrásokkal szaladt el.

Szaladt egyik uccából a másikba. Ember nem került eléje. A templom elé ért. Odament, megpróbálta az ajtót: a templom nyitva volt. Bement, óvatosan betette maga után az ajtót. A templomban senki sem volt.

— Elbújok az oltár mögé, majd az éjszaka továbbsegít — mondta magában.

Minisztráns gyermek korában sokszor bújtak az oltár mögötti zugba. Most nagynehezen tudott a keskeny résen átjutni. Ott levette kabátját, letette a földre és elterült rajta. Egy percre valami alakatlan meleg jólesést érzett. Aztán vak, fekete álomba hullott.

Sokáig alhatott, dermedten, mozdulatlanul, tagolatlan egy álommal. Egyszerre felébredt. A harang- jajgatott, sírt, könyörgött, mint egy didergő lélek az örök kapu előtt. A

templom felé temetés közelgett. Hallszott az öreg rektor nagy kanyargású bús éneke és asszonysírás. Pista felült. — Valakit temetnek — mondta.

Az ének közeledett, az asszonysírás mind-nagyobb hullámokban jött be a templomba. Azután hallotta a csizmák kopogását a templom padlóján, az orrfúvást, tüsszentést és a halkabb sírásokat is. A koporsó letételét s aztán az öreg tisztelendő hangját.

— Vájjon kit temethetnek! — kérdezte. Az oltárszárny egy repedésén kikukucskált. Látta a fekete koporsót, mellette egy szép szőke zokogó leánygyermeket és síró nőt. Az agg pap hangja sötéten hullott lefelé, mint egy nehéz sírás:

Circumdederuat me, genitus mortis,
Dolores kifenni, circumdederunt me.

Pista nézte, nézte a jelenetet s nagyon messziről, mint egy másik élet elsüllyedt mélységéből jött vissza az emlékezés:

— Ni, hisz ez Sárika.

És akkor élesen visszalátta a Peti alakját s hallotta, frissen tapogatva hangja szövetét:

— Oh, ha nekem édesanyám volna!

A homlokához kapott:

— Hiszen ez az én édesanyám koporsója!

Csodálkozva nézett magára, hogy ő miért nincsen ott a temetésen. — Jaj, igaz, a Bartalis Ábris! — mondta.

És akkor olyan különös, tőle egészen idegen valótlanágnak tetszett, hogy egy Szabó Pista nevű legény él, hogy gyermek volt, hogy az apja meghalt, hogy a Bodor Benedek helyébe jött, hogy Sárika van, hogy az a Szabó Pista rossz volt, sírba juttatta az édesanyját és végre gyilkolt. És most temetnek, temetnek és semmit sem lehet jóvátenni. Nagy értelmetlen szemekkel meredt előre.

A gyászmenet elhagyta a templomot. Az ének és a sírás apadt, mint lezúgott zápor haláluló vizei. Pista megint elaludt.

Arra ébredt fel, hogy oldala s jobb karja nagyon fáj, megnyomta a föld. Vak sötét volt. Felállott, felvette a kabátját, előre lépett. Valamibe beleütközött. Eszibe jutott, hogy hol van.

Nagy nehezen kimászott a zugból. Jobbra-balra ténfergett a sötétben. Lassanként hozzászoktak szemei a nagy feketeséghez. Különös alakú dolgok álltak a sötét csendben, mint alvó kísértetek. Tapogatózó léptekkel odaközelített egyhez s a sötétséget átrontotta fiatal szeme. Visszahőkölt, mintha mellbe ütötték volna. A feszület volt, rajta Jézus, a szemei átnéztek rá a sötéten. Egy másik árnyék felé közeledett. Egy asszony állott közel az egyik ablakhoz s a holdtalan éj gyöngé világa ráserkedt arcára. Fájdalmas mosolygás volt az arcán és végtelen szeretet. És akkor Pistába megint belekondult

a Peti kiáltása s odatört szívébe, mint egy jól hajított tör:

— Óh, ha nekem édesanyám volna!

És most, mint egyetemes végtelen ferge-
teg, melyben hegyek üvöltenek, erdők zokog-
nak, nagy síkok jajgatnak és városok reszket-
nek, mint fekete végítélet jött a fájdalom és
tiporta, rázta, harapta, sodorta fekete árján a
félrehullott fiút. A szívében egy szőkehajú,
tiszta szemű gyermek sírt, visszasírta élete
minden hajdani jóságát, hogy annál jobban
sajogjon az elvesztett élet. Az a mosolygó fáj-
dalmas anya az ő édesanyja volt, akit halálra
marcangolt, akinek a szívét megtaposta. Az
asszony nyakában nagy kereszt csillogott s ez
úgy belemarkolt Pistába, hogy majd felordí-
tott rá. Ledobta magát az asszony lábaihoz és
zokogott, mint a megvert folyó. Hát elvesztett
mindenkit, aki szerette, elvesztette magát, szép
erős ifjúságát, elvesztette a jövő élet minden
boldog ígéretét s az egész örökkévalóságon át
anyjától távol szörnyű lángok fogják jajgat-
tatni, mert van igazság és van ítélet. Nehéz
zokogása mintha a megdőbönt templom fel-
vert szíve lett volna.

Sokáig sírt és hogy kifacsart szívéből el-
fogytak a könnyek, imádkozni akart. De olyan
sötét és csend volt és nem mert imádkozni. Jaj,
hátha a belőle jövő szavak véresen szállnak
fel, mint hullárol felvert hollók, hátha már
neki kopogtatni sem szabad az örök irgalom-

nál! És akkor határtalan kétségbeesett vágy fogta el, hogy még egyszer lássa az otthonot, minden volt gyermek tisztasága temetőjét, anyja holmiit, a bútorokat, mindent, ami benyúlt mindennapi életébe, mint fűzek lombja a csendes folyóba. Aztán elmegy, ki tudja, hová, ki tudja merre. Valahol csak meg fogja találni a neki szabott mérhetetlen büntetést.

Kiosont a templomból, halkan ment át a fekete uccákon. A szíve vert mint egy részeg dobos. Néha, mintha léptek kongtak volna fel mögötte, néha mintha valamelyik ház szegleténél sötét árnyék leste volna. Néha a megtaposott rög furcsa hangot adott, mintha figyelmeztetően suttozta volna az ítélő éjszakának: vigyázz, gyilkos jön! Hidegek voltak a sötét égre szórt csillagok.

Végtelen időnek tetszett a pár percnyi út. Elért az otthon elé. A kapu tárva, kihullva egyik sarkából, szomorúan, mintha tudná, hogy hiában van váró megtáruulása. Az udvaron ottfelejtett tárgyak panaszkodnak, mint elhanyagolt mostoha gyermekek. A konyhajtó sincs kilincsre betéve. Pista itt a küszöbön egy percre visszadöbbsent a sötét háztól. De mégis belépett.

Üres volt a ház. Sáríkat, szegényt magához vitte Szűcs Mózesné, ne legyen egyedül a bánatával az árva. És jaj, a tűzhelyen nincs tűz, sötétség reszket felette, mint egy omló sí-

rás. Pista megállott a sötétben és megtiport szíve felszepegett: — Istenem, ó én jó Istenem! Tapogató kezei megkeresték a gyertyát és meggyújtották. Füstös lobogással gyúlt fel világa és jaj, Pista most már mindent látott. Az elhagyott tűzhely, az árva bútor, az üres ágy, a gazdalan dolgok, még a szomorú füstű gyertya is csendes síró énekbe kezdtek az eltávozott anya után és kérdezték:

— Pista, hova tetted az édesanyádat?

A rossz fiú odafektette szőke fejét az elnémult tűzhelyre, egész teste remegett, mint a vihartól zilált jegenye s belezokogta a tűzhely fekete némaságába:

— Anyám, édesanyám, jaj, édesanyám!

Összerázkódott: valami meleg nedvesség érte kezeit. A fiatal Gyöngyös jött be az udvarról s panaszos szemekkel nézett rá. Pista riadtan ugrott fel, mintha megidéző sötét bíró toppant volna eléje. Óh, ennek a kutyának a szemei mindent tudnak. Nem, nem szabad neki itt maradnia, ahol minden dologban nehéz ítélet súlyosodik feléje. Ahol rossz szava van hozzá a széknek, hol apja ült s nehéz kérdése az ágynak, hol anyja nyugtatta fáradt testét. Kitántorgott az elhagyott házból.

Egyszerre csak azt vette észre, hogy a temetőben áll, frissen hantolt sírnál. Sötét volt a temető, nagy hallgatás volt a fák mozdulatlansága s nedvesen lehelt fel a föld. Az alvó

falú végtelen álmában csak egyetlen óriási fájdalom volt ébren: a bűnös fiú.

És most egyszerre visszalátta a nagy holdas éjszakát, mikor a tisztalelkű gyermek vascsorát hozott édesapjának, mikor Temető bácsi kitárt karjaiba vetette és odasúgta fülébe: — Légy jó, Pista és szeresd az embereket, szegény, szegény szerencsétlen embereket. — Óh, hová tette szíve szelíd harangjait? — Óh, Istenem, milyen tiszta, milyen jó voltam! — zokogta csendesen.

Lassan elzúgott feltámadt zivatarra s csendes volt, mint egy fekete tó színe, mit szól és világosság nem érint. Lassú, nehéz szavakban búcsúzkodott a röggé vált édesapától, a sírba kergetett édesanyától, aki friss ágyában első álmát alussza, és a jó Bodor Benedektől. Megindult a mezők határtalan sötétsége felé.

Ment, ment és két erős kezében súlyosan vitte fekete szívét. De fenn a kálváriánál megállott és lenézett az alvó falura. A kis házak nyugodtan aludtak a csillagok nyitott szemű őrizósóben. Olyan határtalan szeretet volt a szeptemberi ég a nyugvó világ fölött. Az éjszaka orgonája hallgatott. Isten volt a levegőben és örök irgalom. A kálvárián a bűnbánó lator forró vágyakozással nézte a haldokló Krisztus arcát.

III. ÉVA.

1.

Pista megállott egy percre a keresztúton a rengeteg erdőben. Jobbra, balra, előre az út mind ismeretlenbe visz, végtelen erdőbe és végtelen őszbe. Az erdőben lassú léptekkel járt a szomorúság, szép bágyadt fejét föloldalra hajtotta, hosszú szőke fürtjei utána húzódtak az ágak között. Oda ment Pistához és rátette ernyedő kezét a szívére mint egy fáradt vállra.

— Merre menjek? — kérdezte az erdőtől Pista.

Az erdő nem felelt. A levegő lányai sötét-kék ruhában táncoltak a távoli fák közt. Innen is, onnan is integettek Pista felé, mintha néma beszéddel hívnák: — gyere, szegény megfáradt legény. — De Pista befelé, a szíve felé nézett és nem vette észre őket.

Egy szarvasünő jött elő a sűrűből. Egy pillanatra megriadt, de azután végignézett Pistán és bátran megállott. Nagy meleg szemével nézte, nézte a megkopott legényt. Azután elfordult s könnyen tovairamlott a középső úton. — Én is arra megyek, mondta Pista és megindult.

Már három hete bujdosott és öt napja, hogy beleveszett ebbe a rengetegbe. Hált fészerben és szabad ég alatt, evett vad gyümölcsöt és irgalomkenyeret. Eső megverte, szél megfújta, vad ágak megcibálták, de benn szörnyű karmok vagdosták és nem érzett semmit a külső világból.

Ment, ment s közben eszébe jutott, hogy már három napja nem evett. Az éhes test felugatott gazdájához és enni kért, de a lélek elfordította arcát: az elmúlt napokat nézte mint a horizont alá tűnő hegyeket. Olyan nagy volt a csend, olyan végtelen az egyedülvalósága és olyan jól esett volna egy nóta. Már megmozdultak ajkai, már ki is nyílt benne egy ajtó és szárnyait megrebbentette egy alvó ének. Könny facsarodott a szemébe: neki nem szabad énekelnie fiatal tiszta szívek tiszta énekét.

Már jó délután volt, mikor egy tisztáshoz ért. Ledobta botját és melléje heveredett a nedves fűre. Az erdő szélén nagy sötétkék harangvirágok konditgatták a nagy temetést.

Nagyon, nagyon egyedül volt és nehéz volt a szíve, mint a lezuhant harang. Lelke megterhelt ágairól nagy panaszos szavak kívánczoltak le és egy nagy sírás jött feléje messziről. De ki fogja felfogni zokogó fejét, ki tár jó lelket keserves panaszainak? Olyan hideg, hallgatag az egész nagy őszi rengeteg és nincsen benne anyaság.

Egy nagy sóhajtás szállt a levegőben, ne-

héz emberi sóhajtás. Pista összerázkódott. Mi-
nek van emberi szíve itt a dolgok világában,
hogy az ő bánata hangján tud sóhajtani? —
Csak képzelődöm, — mondta s visszatette szo-
morú fejét a nedves földre.

A sóhajtás megisméltődött, egészen közel
hozzá. Felugrott, hátra nézett. Közel hozzá,
egy hatalmas fa tövénél egy öreg asszony pró-
bált egy nagy rőzse köteget a hátára tenni.
De a karok öregek voltak, a csomó igen nagy.
— Megöregedtem, igen megöregedtem, — só-
hajtotta szegény az erdőnek s csüggedve nézte
a dacoló terhet.

Pista szemeiben nagy zúgó köd lett a vi-
lág, és közepén a szíve vert mint a földindu-
lásos föld. őszes fekete haja, nagy panaszos fe-
kete szemei, mélyen árkolt szomorú arca s
meghajló teste volt az öregasszonynak. Mint
a megszúrt szívből a vér, úgy szöktek ki Pis-
tából a szavak:

— Anyám! anyám!

Az öregasszony odanézett és olyan termé-
zetesnek találta ezt a megszólítást. Fáradt,
köhécselő hangon mondta:

— Bizony, fiam, segíthetnél feltenni a há-
tamra ezt a rőzsét.

Ez a jó öreg hang a valósághoz húzta Pis-
tát s megszűnt lelke nagy zúdulása. Mondta
és hangja olyan volt mint a friss kenyér:

— Elviszem én magam öreganyámnak,
ahová akarja.

— Bizony azt jól teszed, fiam. Fiatal le-
gény vagy, meg sem érzed, én meg már nem
bírok vele. Itt lakom közel a nagy patak mel-
lett.

Megindultak. Az öregasszony oda, oda-
dörzsölte Pistához a lelke gyapját:

— Sok az ökörnyal a tisztáson, hosszú ősz
lesz.

— Az idén sokkal több a gomba, mint ta-
valy.

— Nézd te, nézd azt az őzet, még meg sem
ijed, tudja, hogy nem bántjuk.

Futó víz zuhogása hallszott. Nagy zúgású
Iák és sűrű bokrok között tajtékosan folyt egy
hegyi patak. Ott volt a kunyhó, köréje fatörzs-
kerítés csinált udvart. Kicsiny volt a kunyhó,
egyetlen kis ablakszemmel nézett a nagy ren-
getegbe. — Itt volnánk, — mondta az öreg-
asszony. Pista letette a rőzsét az udvaron:

— Megengedi, édesanyám, hogy megpihen-
jek egy kicsit'?

— Ül le, fiam, honnan jössz s hová mész?

— Messze földről jövök, világgá megyek
s három napja nem ettem semmit. Ha volna
öreganyámnak egy felesleges falatja, nagyon
jót tenne velem.

— Jó embernek mindig van egy falatja
jó ember számára. Olyan vacsorát főzök fiam,
hogy megnyalod az ujjaid, utána. Te pedig
pihend ki magadat addig..

Pista leült a küszöbre s olyan volt mögötte

a kis ház, mint egy ráhajló meleg lélek. Azután befelé fordult s nézte, hogy szorgoskodik az öregasszony. Hogy gyújtja meg a tüzet, hogy tesz vizet a tűzhöz, hogy aprítja a gombát, fújja a tüzet, beszél hozzá, biztatgatja. Minden kis mozdulat egy fájdalmas jólesést vitt szívébe. Hol látta ő ezeket a mozdulatokat!

A vacsora kész lett, odaültek a tűzhelyhez, öreg este lett s a rengeteg egyetlen nagy fekete suttogássá sötétült. Ettek. A tűz lángjánál olyan jó volt az öregasszony arca. A kenyérszegés előtti keresztet vetett és kevészavú bölcs imát mondott. Pista szepegeve csinálta utána, mintha tiltott mézből lopna. Evés közben az öregasszony beszélni kezdett:

— Látod, fiam, én már itt latom a rengetegben, vagy ötven éve. Mikor az uram meghalt, a rossz emberek nekünk jöttek s mindenünket elvették. Akkor a kis fiammal felvettük a sátorfáinkat s addig jöttünk, míg ideértünk. És én akkor azt mondtam, hogyha a rossz emberek elvették utolsó falunkat és kismartaik maguk közül, majd eltartanak az erdő fái és a vadon nőtt állatok. Ezt a kunyhót itt leltük üresen, a jó Istené volt. Kivettük tőle és ima-bért fizettünk neki. Aztán dolgoztam, a fiam szép, derék legény lett, olyan szép szőke, zöldszemű legény, mint te. És akkor ketten dolgoztunk.

— És hol van a fia?

Az öreg asszony nem felelt. Benézett a lobogó tűzbe, mintha öreg fájdalmas szemei ott keresnének valamit. Künn a rengetegben egy hang szakadt fel mint egy megütött szív. Piéta megismételtje a kérdést:

— Hol van a fia, öreg anyám?

Az öregasszony hallgatott, hallgatott, nézte a tüzet. Addig hallgatott, míg szeméből kiserkedt egy könny s lehullott a lobogó láng előtt a tűzhely hamujába. Bíbor volt az öreg könny lehullóban. Két öreg karját kétségbeesett idézéssel lökte ki a levegőbe és mondta:

— Nincs már nekem fiam, nincs fiam többé.

Pista szívét végtelen szánalom s nagy ijedtség facsarta. Visszanyelt lélegzettel kérdezte:

— Szegény öreganyám, hova lett a fia?

Az öregasszony kifordult a rengeteg felé.

A hangja zokogó átok volt:

— Megölték, mert szép volt, mert jó volt, mert őt szerette mindenki.

— És ki ölte meg? — hörögte Pista.

— Egy legény, aki a babáját féltette tőle. Pedig semmi sem volt köztük. Az én fiam becsületes, tisztalelkű legény volt, nem kívánta a másét. És mégis meg kellett halnia.

— Mikor történt?

— Régen, nagyon régen, talán harminc évnél is régebben.

Az öregasszony elhallgatott. Felkaparta a

tüzet és nézte a táncoló lángokat. Az ajkai reszkettek, mint aki átkoz, vagy imádkozik. A Pista szíve nagyobb sötétség lett a künn hallgató sötét rengetegnél. És ebben a hideg homályban egy mérhetetlen vörös alak egyenesedett fel, pallós villant meg a kezében és azt mondta: A te faludban is így tépi magát egy öregasszony. A másik öregasszonyt pedig a nagy száunádon most vallatják, mert te a fia vagy.

Az öregasszony bement a tiszta szobába és szép világító fehér ágyat vetett. Nagy pihentető jósággal szólt a bujdosó fiúnak:

— Ma már csak nem mész neki ennek az éktelen nagy feketeségnek. Úgy hasonlítasz a szegény boldogult fiamhoz és látom, hogy derek legény vagy. A jó Isten küldött hozzám, hogy vén szívemnek megmutassa még egyszer ezen a földi világon a fiam arcát. Ez az ágy az ő ágya volt, harminc év óta nem hált senki benne. Feküdj te bele, édes fiam, találd meg az ő tiszta álmát, mert tiszta volt a lelke, mint a liliom a Mária kezében.

Egy kis mécsest gyújtott és az ágy mellé tette. A mécses lángjánál látszott az egész szoba. Nagyon kicsiny szoba volt, de minden jóakarató volt benne. A falon volt egy kép, rajta egy szép legény, ékes katonaruhában és Pista szónélkül tudta, hogy ki az a fiú. A kasztenen volt egy csákó, egy hervadt rózsabokréta s egy kis pipa és Pista tudta, kié vol-

tak ezek a dolgok. Nem kérdezett, nem beszélt többet.

Megállott az ágy előtt és mereven, oda-sodrón nézte a holt fiú képét, mint beteg álmodó a holdat. Olyan halálos fáradt volt, tagjai ólmos súllyal hulltak az ágy felé és az öreg kezektől vetett ágy hívott, mint egy meleg anyamell. Már kezei ki is nyúltak, hogy a kabátját levesse, de a halott fiú nézte és ő visszakapta a kezeit. Mert a halott fiú most már a másik volt, a Bartalis Ábris, akinek ékes fiatalságát ő verte véres porba. Hogy tudna ő ezek előtt a szemek előtt nyugodni, az ő ágyában aludni, az otthagytott, eltört fiatal álmodni folytatni. Óh, az elkövetett bűn egy külön élő bestia, utána jön az embernek, mint egy gonosz kutya és mardossa a sarkát. És mindig a nyomában lesz és sohasem futhat el előle. Egyetlen egy bűn elég, hogy fekete vízzel megtöltse az egész világot és nem lehet kiúszni belőle. Végtelen, kétségbeesett zokogás rázta mellét. Vette kalapját és kifelé indult.

— Hová mész, édes fiam¹? — kérdezte az öregasszony és csodálkozó nagy szemeket meresztett.

— Sietnem kell, nem maradhatok, nem pihenhetek. Az Isten áldja meg, öreganyám, — mondta Pista és könnyeiktől csordultak a szaviai.

Mikor az öregasszony szóhoz jutott a nagy csodálkozástól, Pista már künn volt az erdőben.

Sietve ment, mintha óriási öklök lökték volna, meg-megbotlott s beleütközött a fádba. És az éjszaka felmozdult, a sötétség tömegei meg-elevenedtek. A szél belekapott az erdő fekete orgonájába s nagy halálos énekeket jajgattatott ki belőle. A fák rángatták, marcangolták egymást, gyötrött ágaikkal meg-megtépték a tántorgó legényt. A levegőben nagy széles suhanások hallszottak s irtózatos széles szájak lehettek a Pista fürtjei közé. A gyökerek nyögtek, az odú hörgött, hosszú sóhajtások és patkzó zokogások ömlöttek az éj végtelen fekete vizébe. Az erdő fel-felbögött, mint az eltalált bika. Mintha minden fának gyökere egy ember szíve lett volna, az emberi fájdalom minden hangját jajgatta az erdő és minden jajgatás beletört a Pista szívébe. Jobbra-balra roppant zuhanások hallszottak s a szől mint lakodalmas vérese visított az omlott tetemek fölött. Mintha a nagy igazságtétel órája volna, s az Ür sötét szolgálói vernék a végső megidézés fekete dobjait. Pista véres homlokkal, megzúzott mellel, lihegve állott meg egy mélyedésben, egy sötét tömeg mellett, hogy nem megy tovább, hogy ott várja be halálát.

Várt, várt órákat, sötét szemeket tátva a dolgok sötét lázadásának. A vihar fekete bivalya veszett haraggal gázolta az erdőt. Pista nem érzett, nem gondolkozott, a fájdalom egy óriási tompa ütés volt benne. Az orkán fekete lányai hajnalig ropták a táncot. Akkor a szél

fiaival távoli titkos szeretkezésre vonultak. A megrázott erdő elhallgatott. A reggel lassan, dideregve mászott fel a világ árbocán, mint egy félénk lámpagyújtogató.

A zöldes homályon át nagy temető volt az erdő. Mindenütt meggyilkolt fák, letépett ágak, felkarmolt földdarabok. Pista halálos fáradtan nézett szét s szemei még tele voltak az éjszaka rémeivel. És ime a reggel minden eddigi rémnél szörnyebbet hozott eléje. Előtte, a völgy feletti domb tetején, a még fátyolos pitymallatban egy ember himbálózott a levegőben. Egy félrehajtott fejű, lelógó hajú, nagyon szárnalmas ember. Mintha összerogyott vállain volna minden elítélt ember terhe, mintha lelógó lábai panaszolnák minden emberi járás nagy hiábavalóságát. Eleinte úgy látszott, mintha nagy csodaképen csak úgy illanna a levegő könnyű deszkáján. De amint Pista meredten, odaszegzett lélekkel nézte, lassanként fölsejtődött mögötte a gyalázatos fa és az irtózatos kötél. Mintha a fergeteges éjszaka megírt ítélete volna ez a szörnyű látvány, mintha ez készült volna az éjszaka fekete háta mögött, mintha az elrohant vihar szolgálói állították volna a világ kapujába ezt a rettenetes emlékeztetést: neked nem szabad belépni azok közé, akik tiszták és dolgoznak.

Pista nézte, nézte a kitagadott embert, mint felriadt alvó az éjszakából kisápadó gyilkos arcát. Szemeit nem tudta elvenni e döbbe-

netes tapadástól s igézett léptekkel indult a látvány felé. Ment, ment felfelé a domboldalon, egyszerre előtte volt a kikergetett ember. A haja szőke volt, mint az övé. Oh, lány anyai kezek simogatták ezt a haját is. Kimeredt, halálos kérésbe fagyott szemei kékek voltak, mint az övéi. Óh, meleg anyaszemek mély kútjába merültek valaha ezek a szemek is. Egyik lelógó keze éhes madár csőrétől volt véres. Ajkai félrevonaglottak egy irtózatosszerű zokogó mosolygásba. És mintha ebben a mosolyban oda-fagyott volna a megcsúfolt testhez az elillanó lélek. Mert lélek vonaglott, zokogott az elítélt testen, mintha nagy panasszal sírta volna földi társának, a testnek: — Miért veszítettél el, mikor tisztának születtem, az örvendő Isten fehér bárányának! — Most volt csak fergeteg Pistában, amihez képest halk muzsika volt a megkorbácsolt éjszaka. Irtózatosszerű harsonáktól reszkettek a világ sarkai, a nagy bíró megidéző szava kifakadt a dolgokból, mint szörnyű ömlés a felpattant kelevény bője: — Hol vagy, gyilkos! Előlem nem lehet elfutni! — S az elfeketedett világon, a pokol felütköző zokogásán és minden dobon keresztül valahol egy szív sírt a világegyetemben. És ez a sírás az édesanyja szelid bugása volt. A kihajított fiú ledobta magát a földre. Könny már nem jött a szeméből, de rettenetes kalapácsok verték kebelét és élete minden karját kitárta a halál felé.

Egyszerre tiszta, friss emberi ének szállt fel közel hozzája. Gyermekhangok friss bodor hullámai, egy női hang ezüst szökőkútja s egy mély zúgó férfihang sötét jegenyéje. Lélek áradt belőlük s a szánakozó Isten szelid hívása:

Ommi die dic Mariae
 Mea laudes anima;
 Ejus festa, ejus gesta
 Cole devoitissima.
 Contemplare et mirare
 Ejus celsitudinem:
 Dic felicem genitricem,
 Dic beataim virginem.
 Ipsam cole! ut de mola
 Criminum te liberet;
 Hanc apella, ine procella
 Vitiorum superet.

Az ének buzgott, mint rejtett szikla szökő forrása. Tiszta habocskái behulltak a Pista megöklözött lelkébe. Hulltak, hulltak mélyen le, ahol szavakon s a formás világ minden torzulásain túl csak könnyek vannak, mindent lemosó irgalmas nagy könnyek. És kimentek a könnyek útjából a sötétséget, a kétségbeesést s az ijedelmes világ rángó képeit. És Pista sírni kezdett határokat oldó végtelen sírással. Azután az ének széttűnt, mint napsütés szőke zápora s ugyanazok a hangok imát mondtak:

Hála neked, édes Atyám,
 Hogy megvédtél az éjszakán.
 Új napoddal is légy velünk,
 Hogy Júdásokká ne legyünk.

A gyermekhangok kilüktettek a sorok végén, mint fecskefiókák szárnyai a fészekből. És az ima, mint egy kékszemű gyermeklány, odament a Pista megsziiretelt szívéhez, rábonította szőke haja meleg puhaságát, két zsenge tenyerére vette, mint az éjszaka lehullott madarát, megcirógatta és mondta neki: — Ne félj hullott madár, még vannak szárnyaid, csak fáradt vagy. Majd én megpihentetlek s újra repülni fogsz az egek nagy vigassága felé. — Pista felszökött, most minden fiatalsága feljött, mint egy jó íz. És ott az elbukott ember, a megcsúfolt test mellett kitérte két karját a reggeli világra felé.

Közel oda, vagy ötven lépésnyire egy házikót látott. A házikó küszöbén egy asszony, egy ember és négy gyermek, két kis fiú és két lányka, imádkozott. Amint Pistát meglátták, elhallgattak. Az ember felugrott, Pista felé jött, félelem és harag nélkül s szelid hangon kérdezte:

— Mit keresel itt, szegény legény?

— Fáradt vagyok, hetek óta bujdosom, napok óta alig ettem valamit — panaszkolt Pista.

Az ember végignézett rajta. Nézett, mint aki mélyét olvassa egy nehéz könyvnek. Nagy, sötét szemei szájalommal teltek meg és ebbe a szóba csordult a szíve:

— Szegény!

Azután szelíden megfogta a meghajszolt legény karját, a ház felé vont:

— Gyere, nálunk megenyhülhetsz. Addig lesz otthonod a házunk, amíg akarsz.

A házhoz értek. A házikó szép zöldre volt festve. Ablakaiban muskátli, őszirózsa és szegfű mosolyogtak. Előtte is kis kert volt, tele a hajlott ősz hervadó leányaival. Az asszony, gazdag mellű, okos arú szőke fehérszínű, a küszöbön ült s egyik kis lánya fényes haját fonta egy kis macskafarok cofába. A másik kis leány, egy kétéves szőke emberbabocska, óriási nagy kék szemeket tátott a formás világ csodáinak. Egy hatéves fiúcska a mellénykékét gombolgatta, öccse pedig, egy hároméves duzzadt vitézjankó, egy nagy fekete kutyának beszélt valami titkos nyelven. Mind jó szánlommal néztek Jánosra. A kutya morgott, mint egy helyeslő nagypapa.

— Anikó, adj reggelit ennek a szegény legénynek. Régóta bujdosik, fáradt és éhes szegény — mondta a gazda.

Az asszony ránézett Pistára szívet megnyitó tiszta tekintettel. Széket tett eléje:

— Ül le minálunk, szegény fiatal legény.

Pista leült. A gyermekek körülállták.

Nagy tiszta szemük, mint friss csókok tapadtak a legény fáradt, szomorú arcára. Az asszony tejet hozott, őserős fehér tejet és jó barna kenyeret. Pista kezébe vette a csuprot, fogta a kenyeret, de reszkettek a kezei. Aztán szájához tette a csuprot, itta, itta a tejet, mint a feljutott lélek az üdvösséget. Valami

alaktalan melegség borulta körül. A kenyérbe akart harapni, de már nem volt a mozdulathoz akarata és már nem volt ő. Életének korlátai szétoldódtak, végtelen jóleső homályba szélesült el. A kenyér és a csupor kihullottak kezeiből s ő lefordult a székről.

Jó délután volt, mikor felébredt. Friss mosásszagú fehér ágyban volt. Egy csodálkozó nagyott nézett, mintha két élet küszöbére tettek volna ki. Eendes, tiszta szoba volt körötte s valahol nem messze lefojtott emberi hangokat érzett. Az ablak virágai közt a nap hosszú húrjain pengetett az ősz. Olyan jó volt a világ, mint az örök elmúlás. És két virág között bejátszott valami, valami borzasztó, amitől egyszerre felült ágyában és nagyott kiáltott.

Az asszony jött be. Feléje hajolt és megnyugtató falusi orgona volt a hangja:

— Mi bánt, szegény fiatal legény?

— Az akasztófa! az akasztófa! — didegte Pista és feltámadt árnyékok rohantak át a szemein.

Az asszony kifelé fordult s csengő fiatal hangon kiáltotta:

— Gyere be, Misi, nyugtasd meg a szegény idegent.

A férfi bejött. Utána tódultak a gyermekek is. Egyszerű volt a férfi: tisztaság volt a szemében, akarat a homlokán és becsület az arcán. Leült az ágy mellé s a riadt legényt szé-

pen visszafektette, mint egy lázas gyermeket. Azután beszélt:

— Tudom, hogy mi rémít, szegény megfáradt ember. De ha meghallgatsz, nyugodt leszel és több erőd lesz az élet számára. Innen két mérföldnyire van a nagy város s ez itt az akasztófa dombja. Legközelebbi szomszédunk a hóhér, de az is messze lakik innen. Mi lakunk csak itt az akasztófa szomszédságában és elmesélem, hogy miért.

— Családunk messze, messze lakott innen egy nagy városban, ahol sok volt a pénz, a bűn és a nyomorúság. A mi családunk gazdag és hatalmas volt. De minden őszám szörnyű igazet hajtotta a bűn felé és nehéz ítélet volt a mi vérünk. Ha szerettek, féltésből gyilkoltak, ha gyűöltek, indulatból öltek. Asszony szívüket tapostak s nehéz kereszt voltak a szegényen. Egyik őszám vérpadra került, mert három fiatal lányt gyilkolt meg. Ükapám öngyilkossággal menekült meg az ítélet elől, hogy egy megtutált barátját halálra korbácsolta. Dédapám cselédjei verték agyon, mert dühében saját kezével akasztotta fel egyiknek tizenöt éves fiát valami csínytetért. Nagyapám, aki akkor huszonnégy éves fiatal ember volt, látta ezt az irtózatos népítéletet és megtáruult előtte az élet könyve. Látta, hogy valami ősbűn miatt nagy ítélet van a családon s hogy a tettes élet az emberek között mindig örvény lesz és nemzedékek nemzedékek után fognak hullani az

örök elkárhozásba. Akkor egy nagy akarat állt fel benne, hogy bármi történjék is, de megváltja családját a rája tapadt végzettől. És tudta, hogy ehhez sok lemondás kell és nagy megalázkodás. Eldobta hát rangját, eladta mindenét és szétosztotta a szegények és betegek közt. Azután, hogy az örök ítélettől megszabaduljon, idejött lakni a földi ítélet mellé, az akasztófadombra, a nagy intés tövébe. Itt építette ezt a házikót s keze munkájával kereste kenyerét. Szép ember és még inkább jó ember volt, egy egyszerű falusi leány úgy megszerette, hogy még ide is eljött hozzá feleségnek. Egyetlen egy gyermekük lett, az én apám. A nagyapám vérében néha még itt is feltámadtak az ősök, de belekapaszkodott az imába és intett az akasztófa. Kedvenc kutyáját így is agyonverte egyszer dühében, de hónapokig nehéz penitenciát tartott utána. Mikor nagyapám, megbékélve az örök akaráttal, elment a nagy számadásra, apámra hagyta ezt a házikót, családunk történetét és élete nagy tanítását. Apám is itt élte le életét, erdőt irtott, vadat fogott és erdei növényeket szedett. Benne is néha nagy felindulások voltak. Eljöttek néha szemeihez a világ meztelen kísértései és zengő hegedűvel hívták vigadni az ördög szánkájára. Ilyenkor napokig bezárkózott ebbe a szobába, nem evett, nem ivott, csak ült, ült az ablaknál, nézte az akasztófát és perelt fellázadt őseivel. Ahogy haját hóval

hullatta be az idő, lelke csendes lett, mint az esti ima és mosolygva halt meg. Halála előtt magához szólított és mondta: — Kedves fiam, két életet mutatok eléd s te válassz a te fiatal-ságod és rendeltetésed szerint. Itt a szégyenfa tövében van ez a kis házikó, körötte az erdő embertelen nagy némasága. Messze innen a zúgó város van s a millió emberarccal rettene-tes élet. Mint kőben a nehézség, úgy van ben-nünk a bűn és kárhozat volt fajunknak az em-berek között élni. Ott az élet millió ígérettel, ezer csodával megfog, megkarmol, megpiszkol és megöl örökre, jóvátehetetlenül. Itt a bitófán szörnyű áldozatok ránganak, de beszél róluk a nagy tanítás: hogy égő veszedelem és nehéz mártíromság ember lenni s hogy szemeink e földi életben egy percre sem szabad elvenni a megmutatott úttól. És az erdő hűvös kezét ráteszi szívedre és elalusznak benne a lázadás lángjai. Válassz, válassz, édes fiam, belőlem szakadt drága magzatom. De tudd meg, hogy a választásod nemcsak a te dolgod. Fiaid, unokáid mind hordani fogják a te akaratod súlyát és attól nehezebb lesz bűnös őseid kár-hozata is. Világosítson meg a jó Isten.

— Fiatal voltam és csodálatos énekek hív-tak az élet felé. Elföldeltem apámat kunyhónk mellé, a nagyapám poraihoz és csak a fiatal-ságom számára voltak füleim. Az pedig hívott, hívott, mint a vízi leány, az emberek élete felé. Bezártam a kunyhót, elástam kulcsát a kü-

szöb elé és elmentem a nagy városba. Tanultam és rengeteg vágyak piros lobogói lengtek bennem s hívott a hódítás kürtje. Minden sikerült, amihez fogtam és nemsokára ezer irigység és ezer szeretet tett nagyon élővé. Halálisan megszerettem egy dúsgazdag úr lányát, aki szép volt, mint a csillagos ég és gonosz, mint az ördög szeretője. Nekem is jó szívet mutatott, megkötött az ölelésével, elbirtokolt a csókjával és egyetlen barátomnak is. Végre mégis a barátomnak adta a kezét. A világ felgyúlt akkor köröttem, minden volt őszöm felébredt és zúgta vérembe az örök csata énekét. Elhatároztam, hogy elemésztmem ezt az embert. Egy vasárnap este mentem hozzá, hogy elcsaljam mulatni és megöljem. A lakása küszöbén a cselédje fogadott nagy sírással: fiatal ura azon a délutánon hirtelen meghalt. Én beléptem akkor a házba és ott a holt ellenség mellett belém ütött egy kiáltás, mint a tűzre meghúzott vészharang: — Fuss, fuss az életből, az ítéletből, az elrendeltetésből, mentsd meg az életedet, ne légy te is nehéz adósság apáid számláján. És akkor úgy tűnt fel ez a kis ház az akasztói adombon, mint egy boldog sziget, egy biztos menekvés. Ide jöttem, kiástam a kulcsot a földből, kiástam apám imáit a ház csendjéből, dolgoztam, megházasodtam, gyermekeim lettek. És most Isten vidám sátrat lobogtat felettünk, az életünk tiszta, mint a reggeli nap, gonosz vágyak nem

jönnek eddig. S ha mégis felhő árnyékol lel-
künkre, itt a nagy tanítás, a mártírember a
bűn kálváriáján és beszélnek az ősök. Óh sze-
gény fiatalember, hidd meg, hogy van meg-
váltás, van jövő, csak akarni, csak imádkozni
kell

Pista a szemével, két kitágult lázas sze-
mével hallgatta a történetet és mélyen, mé-
lyen, élete ismeretlen mezőin, amerre még nem
járt az élet, új csodálatos barázdák fakadtak
fel. És nézte az egészséges tiszta anyát, a nyu-
godt szemű erős apát, a duzzadó gyermekeket,
fakadó rózsáit a szent folytatásnak s mint
téli hó meleg áldása, mint estére mondott ima:
végtelen nyugalom szállt rája. Nagy szüzes-
séggel friss életnek érezte a testét, új vérnek
a vérét s mintha az örök rend tiszta hullámai-
ból most merült volna ki kezdődő áldott em-
beri életnek. Szemei nagy könnyel teltek el és
mondta:

— Jó emberek, íme én meggyónok nektek.
Nagy bűnöst fogadtatok a ti tiszta hajlék-
tokba. Én megcsúfoltam fiatal életemet, sírba
juttattam szegény édesanyámat és megöltem
egy falumbeli ártatlan derék legényt. Kerges-
etek el engem.

A gazdának nagy árnyék szállt az arcára,
ráhajolt a gyónó legényre és mondta:

— Szegény, szegény testvérem!

Akkor Pista a tiszta emberpár s a négy
gyermek nagy szemei előtt elmondta élete tör-

ténetét. Elmondta töredelmesen, igazán. A végén sírássá szélesedtek a szavai:

— Mondjátok, hogy mit kell tennem és én engedelmeskedni fogok a tiszta szíveteknek. Ha akarjátok, megyek a börtönbe, a bírák elé, ha akarjátok, eleméSZtem magam. Van-e még jóvátétel számomra?

A hatéves kisfiú nagy kék szemei rányíltak a zokogó legényre. A gyermek odamenti hozzá, megfogta a karját s édes gyermek apáskodással mondta:

— Ne sírjon, bácsi, szegény bácsi, ne sírjon. Maradjon itt, mi meg fogjuk gyógyítani a bácsit.

Pista két kézre fogta a kis szőke fejet és viharosan sírta rá meg tisztított szívét. Az ember szólt:

— Munkánk, kenyerünk nyugvóhelyünk bőven van a te számodra is. Adunk neked az imánkból is, kacagásunkból és apró gondjainkból. Amíg jól érzed magiad, ittmaradsz, ha tovább akarsz menni, senki sem fog erővel tartóztatni. A mi egészségünk meg fogja gyógyítani a te beteg lelkedet.

Pista ottmaradt és új családja lett a család. Az első napokban úgy érezte magát, mint a gyermek, aki most tanulja látni, hallani, szagolni, tapintani a világot s lépni az első lépéseit. Olyan furcsa volt, hogy reggel jön a nap és este leszáll az éjszaka, mint valami nagy fekete hó. Hogy erdő van és jó emberek.

Testének minden mozdulata olyan volt, mint egy különös, először hallott muzsika. És olyan jó, olyan szelíd volt mindéin, mint egy álom partján hallott mese s a sötét múlt és az irtózatossá tett kidült lelkéből, mint tó omlós partjából a sötét lombú fa. Megjött az étvágya, néha faluja dalai is felfakadtak az ajkán. Úgy jött vissza belé az ifjúság, mint egy felgyógyult menyasszony.

Fát vágott a gazdával, szemet égetett, Az asszonynak a házi dologban segített. És sokat játszott a gyermekekkel, mesélt nekik s mikor a négy szőke kacagó fejet ölébe szorította, úgy érezte magát, mintha egy erős várban volna, ahol semmi rossz nem érheti.

De lassanként mind nagyobb üresség tángott fel benne s ez az üresség mind sötétebb lett. A nóták lefonnyadtak ajakáról, a meséknek is mind nehezebb lábuk lett s nagy hallgatások fogták le ajkait. Néha órákat elült és bámulta a bitófát. Vagy úgy nekivetette magát a munkának, mint az elkárhozott lélek a tűzszításnak. Megtörtént, hogy holdvilágos éjjeleken felriadt, felkelt s kiment fákat dönteni. Baltája csapásai messzehangzottak az erdőben és felverték az éjszaka szívét.

Néha megállt az akasztófadombon, arra fordult, amerre a nagy várost mutatták s belökte karjait a horizontba. Enni is alig evett már s az élet elment belőle, mint vidám lakó a penészes házból. Csak a szemeiben volt valami

bolygó, lázas fény, mintha átmenő lelkek gyöngé mécsessel keresnének valamit.

Egyszer a gazda egész éjjel elhallgatta lakója lázas forgolódásait. Azon a héten nem lehetett a Pista szavát hallani. Reggel az ima után a gazda feléje fordult és szólt s szavában úgy zúgott a szánalom és a szeretet, mint orgona mélyebb hangjai:

— Kedves testvérem, nagy furcsaság az ember és mindenik külön betűje Isten mondanivalójának. Ami az egyiknek orvosság, méreg a másiknak s elkárhozik az egyik attól, ami megmenti a másikat. A te nagy fiatal-ságod nem fér be ebbe a kicsi házba s a te zúgó véred nem elégíti meg az erdő csendje. Isten látja lelkünk, hogy mi szerettünk, mert sokat szenvedtél s nagy akarat van benned a tisztaság felé. De fiatal vagy, hív az élet és nem volna mentség neked az ittmaradás. Menj, fusd az élet utalt, próbáld ki magad az emberek között, találd meg a magadnak való életet a sok millió élet között. Mi mindig fogunk rád gondolni s mindennap lesz egy érted való imánk. És ha az élet megharap, ha megszűrnak az emberek, mint irtózatoss tövisek, vagy a bűn kutyái fognak nyomodban üvöltetni, gondoldj e kis szigetre, ahol az akasztófadombon egy boldog és tiszta család él, melynek mindig tiszta ágya, puha kenyere és jó imája lesz számodra.

Nagy zokogással borult Pista a gazda

nyakába. Azután nagy sírásos elbúcsúzkodás következett. A négy kis síró gyermek úgy fúrta csókos száját Pista szomorú arcába, mint torkos őzikek a beárnyalt patakba. Pista vette régi vándorbotját. Az asszony jó elemózsiából egy kis batyut csinált neki. És a nyugtalan legény nekiment a mérhetetlen világinak.

Ment, ment lefelé a dombon. Ment egy keresves nagy szívdobogásnyit és akkor visszanezett. A késő őszi erdő fosztott aranya világolt a levetkezett fák alul. Az őszi sugár olyan volt, mint éjjel félálomban hallott hosszú, hosszú kakaskukorékolás. Tele volt emlékeztetéssel s a sírontúli világ nagy szélességével. A kis házikó guggolt a domb szélén, mint egy otffelejtett zöld kalap. Valaki mintha fehér kendőt lobogtatott volna. A szél kisebbik húga szelídem hintáztatta az akasztófa lerongyolt csontvázát. És a négy gyermek nagy kék szemei felmerültek Pistában, mint figyelmes csendes csillagok.

2.

A térség még pusztá volt, a horizontban még nem volt semmi kiötlő és mégis érezni lehetett, hogy nem messze, egy új horizont tágulásában a világ melle, az óriási város lélegzik. Különös emberek ólálkodtak az utak szólein furcsa ruhában és sötét szándékkal a sze-

mükben. De Pistára úgy néztek, mintha mondanák: — ez is közénk tartozik.

Déli időn egy kidúlt fa törzsén pihent meg a nagy út mellett. Evett, mint a fiatal farkas s fiatalsága meg-megrázta alvó szárnyait. Mert szomorú volt még a lélek, de a testben már roppant erők álltak fel, mint ki-
pihent óriások s az életcsata harsogó indulóját énekelték. Izmai mint nekiugrasztott fiatal kutyák ágaskodtak a tett, az élet után. A múlt messze Tohant a feltámadó fiatalságból, mint egy megvert kalózhajó s csak nagy fekete lobogója látszott még.

Továbbfolytatta útját. Egy dülőút kanyarulatánál hosszú, panaszos vonítás szúrt fülébe. Pista szótnézett. Az egyik tarlón a szürke ég alatt egy kutya futkosott körbe, meg-megszagolt valamit, azután megállt s átszúrta jajgatását a horizonton. Amint Pistát meglátta, nekirohant, ráncigálta kabátja szélét, panaszolt, kért, sürgetett s két szeme végtelen fájdalommal volt tele. Azután hívó hátranézésekkel, esdő szüköléssel ment a tarlón előbbi helye felé. Pista követte a kutyát.

Odaértek. Az óriási pusztá tarlón, a szürke ég végtelen szomorúsága alatt egy holttest feküdt. Szép, fiatal, alig tizenhétéves lány holtteste volt. A test egy finom, díszes férfikabáton volt s valaki nagy, gondos szeretettel féktette rá, mint egy alvó nagy gyermeket. A hátán feküdt, nyitva maradt mély kék sze-

meit az égnek táva, mozdulatlan örök nézésben. Csodálatos haja gondos simításban folyt el testén s ez a haj még most is mozduló élet volt, mint egy besugárzott patak. Mintha csilánásaiban már megmozdult volna, hogy ott hagyja holt királynéját s befolyjon a földbe alvó arany testvérei mellé. Két fehér keze, mint két összehullott szírom, utolsó imára volt egymásra téve. Ruhája finom volt és kisujján egy drágaköves kígyóformájú gyűrű volt. Vér, seb, ütés sehol, csak a nyakán volt egy vörös vonal. Irtózatossá csend volt a mérhetetlen síkságon s az egész csend súlya itt a hulla fölött nehezedett le.

Pista szemei rátapadtak a nyitottszemű alvóra. Milyen, frissek még a fiatal ajkak s mintha még csókméhek zsonganak körül. Az összehullt fehér karokban még mintha ölelés indulna s a fehér mellben mintha még pihegne a fiatalság, mint éjre hunyó madár. Lehajolt a halotthoz, vizsgálni kezdte. De hallgatott a szív fagyott malma, de hideg volt a terem és meredt a csodálatos arc. Mit beszélhet az a vörös vonal a nyakon?

Pista nézte ezt a fiatal hunyt királyleányt, ki mielőtt idéttlen röggé omlana szét, még fel-emeli szépséges dacos tiltakozását az infámis halál ellen. Oh, milyenné tapossa majd egy pár nap alatt ezt az örökkévalónak formált szépséget az ádáz kaszás. Nagy fájdalmat s valami messziről jövő hívást érzett lelke burkolt

mélyiségeiben. Keresztet vetett a holtra, imádkozott. Tovább indult.

Egy óra múlva új horizont nyílt meg előtte s a távolban nagy füstös homályosságban zúgott, lihegett a világ kohója. Az úton mindegyre, mint kergetett lelkek, gyors szekerek rohantak el. A föld néha feldöngött, mintha óriási lábak rugdosták volna. A hűvös síkság szélességén valami titkos láz vonaglott.

Egy kis domb mellett egy fiatal ember túrta botjával a földet. Úriruhájú, szép, formás fiatal ember volt. Olyan lázasan kaparta botjával a földet, mintha rejtett arany szagát érezné. Amint a Pista léptei bedöngtek a fölébe, abbahagyta a munkát és Pista felé fordult. A szemei könnyektől voltak kimarva s fényes homályosságban úsztak.

— Jaj, jaj, jaj, — kiáltotta beteg síránkozással, mint egy megvert lány.

— Mi a baja a tekintetes úrfinak? — kérdezte Pista.

— Jaj, jaj, jaj! — ismételte még hangosabban a szerencsétlen.

— Ne féljen semmit a tekintetes úrfi. Mondja meg, hogy mi baja van, én szívesen segítségére leszek.

A fiatal ember szemeiből most már kilobogott az örület, arcán halálos rémület rángott át, karjaival eltaszító mozdulatokat tett Pista felé s veszett sivítással kiáltotta a mezőkbe:

— Jaj, jaj, jaj, jaj!

Pista látta, hogy nem segíthet rajta és tovább ment. A jajgatás sokáig szállt utána. Mikor visszanezett, az örült megint botjával túrta a földet. Olyan szép volt a szerencsétlen s Pistánál alig két-három évvel idősebb.

A horizont mélye már felmozdult. A homályosságban égbe ötlő határozatlanságok voltak és megvillant valami. A zúgás is mind erősebb lett s mind több szekér rohant el Pista mellett. Gyalog utas is sok volt, mind siettek és ügyet sem vetettek Pistára. Egy útszéli keresztnél egy kis halvány tízéves fiú, arcán a nyomorúság súlyos vénségével, könyörögve nyújtotta feléje kezét. Szája is szólt, de két éhes szemének még borzasztóbb volt a beszéde:

— Éhes vagyok! — és szomorú tagjai összedideregtek, mint kopasz fűzfa ágai.

— Hol vannak a szüleid? — kérdezte nagy szájalommal Pista.

— Nekem nincsenek szüleim, — mondta a gyermek.

— Megháltak? — kérdezte Pista.

A gyermek nagy hülye szemeket meresztett rá. Pista megismételte a kérdést:

— Megháltak a szüleid?

— Mi az, hogy megháltak? — kérdezte a gyermek.

Pistába belefázott ez a nyomorult kis élet. Odaadta neki minden maradék elemózsiáját és folytatta útját. Az este fekete füstje már párolgott felfelé, mintha az egész világ egy

roppant halottégető kemence volna. Valami nagy vívódás volt a besötétedett mezőkön. Egyszerre csak millió láng rándult át a homályon, a roppant város felnyitotta millió égő szemét s haragosan, fenyegetve nézte a közeledő legényt, mint mesesárkány a megszabadító királyfit.

Beért egy óriási uccába. Hát az ucca két szélén akkora házak állanak, hogy a faluja temploma mindenestől elférne egyben. És minden ablakból nagy fényességek lyuggatják át az éjszakát, nagy lángok vannak az uccában, a levegőben, mindenütt. Az uccában ezer és ezer különféle alakú kocsik rohan és nem ütköznek egymásba. De ökröt vagy tehenet sehol sem látni. Aztán voltak furcsa kocsik, melyek nagy üvöltésekkel szaladtak, de semmi sem húzta őket. Az ucca két felén tengernyi nép rohant egymásbatorlódva, mint hegyről egymásnak kergetett nyájak. És az emberek kacagnak, visítanak, sírnak, a kocsik zúgnak, titokzatos dübörgések hallszanak s nagy toronynak épített kémények éles rikoltásokkal hasítják az éjszakát. Mert itt az éjszaka nem az a csendes, békés fekete tehén, mely lassú kérözéssel nyugszik el a háromszéki síkságon. Itt egy végsőig hajszolt megtorpant fekete bölény, mely szétmarcangolva, összeharapott fekete bőrében liheg, meg-megrázza magát és felbóg, mint az utolsó ítélet. Pista először nagyon elbódult ettől a

világcsodától s úgy érezte, hogy a feje vízzel telt dézsa, melyben millió bal motoszkál és szemei hetvenezer táncoló gyertyát láttak. De csakhamar csatornákat vájt benne a belé torlott élet s ő mindjobban és többet kezdett látni. És ahogy az élet millió patakja belerohant, tengerré dagadt az élete, végtelen erőt és uralkodó gögöt érzett magában. Egy nagy-szerű négyfogatos kocsí rohant el mellette, benne egy büszke úrral. És a Pista lelke világtalan mélységében felállott a vágy, hogy úr lesz, meghódítja ezt a behemót várost és uralkodni fog rajta. Egy csodálatos barna lány ment el mellette s egyszerre éhsége jött, hogy óriási karokkal kékbe fogja a város minden lányát s háromszáz nap és háromszáz éjjel ölelkezze ki felgyúlt fiatalságát. Egy fényes boltnak a kivilágított ablakában villogó aranyak és drága szép bankók voltak kitéve, hogy csurogjon a szegények nyála. És ő vágyában egyszerre nagykereskedő lett, száz és száz mező gabonát s barmok rengetegét adta el, dűlt hozzá az arany és a nagy bankó s meleg, fényes aranyok garmadáján érezte a világ urának magát. A roppant város belelobogott, mint egy pusztai tűz és Pista égte, zúgta az egész város életét.

Addig kódorgott a nagy uccákon, míg a sok csoda, a rengeteg ember meg a sok gyaloglás kifárasztotta. Betért a mellékuccákba. Itt már csend volt és nagyobb homályosság,

de néha különös kiáltás szakadt fel, mintha megtaposott szív jajdulna s a homályosságon át ift-ott szörnyű szemek meredtek. Egyházból női jajveszékelés hallszott ki. A ház előtt emberek üldögéltek s mielőtt éji odúikba bebújtak volna, szívták a kis ucea sűrű levegőjét. Csendesen beszélgettek és oda se néztek a zenebonának. Pista benézett a nyitott ablakon. Egy férfi éktelen dühvel verte a feleségét. Körülöttük négy rémült gyermek hangos sírással tördelte a kezét. Pista odakiáltott a beszélgető embereknek:

— Az istenért, ez az ember agyonüti a feleségét!

Az emberek feléje sem hederítettek. Egy kékzubonyos férfi, aki a ház küszöbén ült, kivette kis kurta pipáját a szájából, köpött egyet, mondta:

— Az ő felesége.

Aztán tovább diskuráltak. Egyik világosabb uccában úgy hemzsegték a nők a lámpák körül, mint a bogarak. Cifra fehérnépek voltak, de a mellük meztelenül lógatták, mint a szoptatós koca. Ha egy-egy úrfi arra ment, felemelték a szoknyájuk és olyan cigányságot csaptak, hogy csoda. Egy kócosabb kinézésű még Pistának is odaszólt:

— Na, te condrás, ha van pénz a bugyel-lárisodban, bejöhetsz velem.

Pistát bántotta ez a fitymálás, meg nem állhatta ezt a példa nagy szemérmertlenséget:

— Hát nem sül le az arcbőre az ifjúaszszonynak, hogy így fut a legények után?

A lányok kacagtak s Pista tovább szégyelte magát. Sok kanyargás után egy hatalmas folyóhoz érkezett, mely a várost közepén kettéosztotta. A folyóra roppant hidak ívei borultak és a nagy házak, a sok fény s a tépett felhőjű csillagos ég visszarezkettek a rengeteg folyóban. A vízről hűvös szél fújta a Pista levette a kalapját.

Ott állott a nagy éjszakában, nézte a csillagavart a vizek nehéz lombja alatt. Mögötte fojtott zúgással duruzsolt a nagyváros. Nem gondolkozott és szó nem volt a lelkében. Egy nagy kitárt mohó ölelés volt, s benne volt az ég, az éjszaka s a föld minden csodája. A múlt teljesen elsülyedt benne. Nagy szárnyak rezdültek meg élete mélyén, új, szélesebb repülésre. Egyszerre csak valami csodálatos ének jön feléje s a folyón világosság támad. Lassan, lassan, mint egy felékített menyasszony, egy kivilágított fényes hajó jött lefelé a vízén. A hajón halk zene kíséirt egy fiatal női hangot. És Pista elől egyszerre elveszett minden, ez a hang volt a világ, a tér, az idő és az ő lelke. Fiatal volt ez a hang, végtelen szárnyú tavasz volt benne s mégis sírta mindenki szívét. A hajó Pista elé ért. A ragyogó fedélzeten dúsan terített virágos asztal volt, ékes dámák és urak ültek körülötte. A hajó orrán a víz felé hajolva egy fiatal leány éne-

kelt. Alig tizenhatéves gyermekleány és Pista úgy érezte, mintha ez az arc mindig ott hívott volna a lelke mélyén. A hajó lassú, boldog libegéssel ment tovább. Beletűnt az alsó vizek homályosságába, de mintha az ének ott állt volna az éjszakában, mint egy meghajló vigasztaló angyal.

Pista elkáprázva, bódultan állott a parton. Újabb szőlő jött s hűvös tenyerével megsimította homlokát. És benne is egy hűvös kérdés állott fel:

— Hol fogok hálni?

Most már nagyon fáradt volt. Odahúzódott az egyik híd alá, begombolkozott, kalapját feje alá tette, féloldalra görbült és behunyta a szemeit, de azért látta a csillagokat a habok tovasiklásában és egy lassan távozó, csodálatos arcot. Aztán egy nagy fényességbe sülyedett, sülyedett és már nem tudta, hogy vajjon nem álmodta-e a hajót, a várost, az egész életét. A folyó szelíden duruzsolt a megpihent fiú mély álma felett.

3.

Mély álomtalan álommal aludt. De reggel felé az álom sötét üregeiből apró kutyák szaladtak elő s éles csaholással harapdosták testét. Felébredt. Csípős hideg reggel sajgatta bőrét, a fogai összevacogtak. Felállott, megrázta magát, belenyújtózkodott a leve-

gőbe. Az *éjszaka* nemrég ment el, a dolgok még nem öltöztek fel nappali formájukat. Határozatlan, homályos és szomorú volt minden. A folyóról úszó köd-lángok lassú kereséssel szálltak szét a levegőbe. A víz hideg ólomszínű volt, mintha úszó halottak arcából állottak volna össze lapos hullámai. A parton nagy társzekerek vitték a város szemetét. A zöld homályban az uccában didergő rongy emberek sepertek s a felszálló por és szemét szagával volt tele a levegő. Szomorú és hiábavaló volt minden és Pistán átment a halál hidege. Ez a lelkevesztett alvó város olyan volt, mint egy undorodott száj nagy ásítása. Mintha mondta volna az életbe induló fiainak: — Nézd, a millió csók, pénz, szépség, mely rohan uccáimon, csak egy felrázott pillanat látomása volt, a végén mindennek szemét, szomorúság és hidegrázás van. — Pista egy lépést tett a folyó felé, az acélszürke víz húzta, mint delej a vasat. De nagy fénylap esett a folyóra, a keleti hegyek felől felszúrt egy sugár. A köd leányai, mint májálisozó nők hirtelen záporban, felkapott szoknyákkal iramodtak tova és bíbor lett a folyó. Az élet csókjai felragyogtak a dolgokon és Pistában is felmozdult a vér. Nekiindult a városnak.

Sokat kódorgott az uccákon és nézte a lassan felébredő életet. Mikor már rendes mindennapjától zúgott az egész város, észrevette, hogy az éhség veszett lóbálással veri félre

benne a harangot. Mit csináljon? Nincs egy garasa, nincs senkije az éktelen sokadalomban. — Majd csak találok valamit, — mondta az éhségének.

A nagy piacra ért, ahol ezer és ezer ember árulta a világ mindenféle portékáját. Nagy tátott szemekkel nézte a szörnyű nyüzsgést s mindegyre majd eltiporta egy-egy szekér vagy kocsi. Meg-megállt, hogy felajánlja szolgálatát és minden szó szájában volt már, csak az első szó hiányzott hozzá. Ezt sehogyszem tudta előhúzni magából, hiába cibálta az éhség s ő szégyenkezve tovább kullogott.

Egy roppant csarnok elé érkezett, ahol az óriási város ennivalóját árulták. Bement a csarnokba. Nagy hús, kenyér, zöldséghegyek voltak itt, még borsból és paprikából is olyan halmok voltak, mint a háromszéki várhegy. Nézte Pista a sok gyomorbavalót, éhsége ugatott, mint a heccelt kutya a rácsos kerítés mögött. Egy helyt úgy megcsapta a jó kenyérszag az orrát, hogy kicsordultak a könnyei. Hosszú sorban fehérnépek duzzadt jó kenyeret árultak, olyan ismerős képük volt, mintha székely kenyerek lettek volna. Pista, anélkül, hogy tudta volna, odagyökerezett egy helybe s nézett, nézett egy szép ducos kenyeret.

— Te, megeszed a szemeddel a kenyereimet! — mondta valaki s egy jó meleg kacagás zuhogott utána.

Pista felnézett és elpirult. Egy jól megtermett, pirospozsgás, férfira nézős, csemcsegő Szemű harminchat-harminchét éves nő állott a kenyerek mellett. Pista zavartan dadogta:

— Adjon Isten jó napot.

A fehérnépnek éktelenül tetszett ennek a hatalmas szép legénynek az elpirulása és zavara. Nagy vidámsággal mondta:

— Hát te honnan a világvégéről való vagy? Mert szent igaz, hogy nem ebben a városban szült az anyád.

Olyan nyílt volt a fehérnép arca, olyan jó volt a vidámsága meg a kenyér szaga, hogy Pistában megkerült az első szó is:

— Nagyon, nagyon messziről jövök, Szókelyország túlsó végéről. Nincs egy garasom, munkát szeretnék találni, meg aztán éhes is volnék egy kicsit.

A kofa mégegyszer végignézett a legényen, mint ahogy a feltálat ebédet nézi az ember. Azután csettintett egyet nyelvével, széles tenyerével lecsapott a Pista vállára és mondta:

— Hát csak szegődj be hozzám, majd megélünk ketten valahogy. Te fogod a székre tenni, meg levenni a kenyereket, aztán a sütésnél és eladásnál is segíthetsz. Csapd le magad oda a pudli mellé és falj.

Egy kis széket tett a legény elé, szalonát és friss kenyeret adott neki. Pista akkorákat falt, hogy a szemei is kidudorodtak

belé. Falt, falt s a melegség, ami a beléje hulló falatokra támadt, már hála volt ez iránt a jó fehérnép iránt. A kofa nagy nevető szemekkel nézte a legényt. Kérdezte:

— Aztán hogy hívnak!

— Pista vagyok, a boldogult Szabó Áron fia.

— Én meg Zsuzsa vagyok, a kenyeres Zsuzsa. Lány vagyok, már ezt úgy értsed, hogy nincs férjem. Nem mintha nem akadt volna, próbálkozott három is, mert híres a kenyérem s egy kis félretett pénzem is van. De minek kössek a nyakamra koloncot, hogy mikor nehéz lesz, ne tudjam lerázni. Ami kevés jó adódik a földön, azt így is megkóstolhatja az ember és aztán jó penitenciát tart utána. A jó Isten nem veszi olyan szigorúan a dolgot, mert tudja, hogy az ember gyenge. Aztán miért mentél világgá, csak nem csináltál valami istentelenséget?

Pista szomorúan felelt:

— Ne kérdezze tőlem, mi voltam, mi nem voltam, mit tettem, mit nem tettem. Ha nem bízik bennem, akkor most tovább állhatok. Ha jó szíve van hozzám, meglátja, hogy meg fogom érdemelni a betevő falatot. Szomorú história az ön életem, nem elmondani való az.

Szomorú lett a Pista arca s egy könnycsepp serkedt ki a szeme szögletébe. Amint Zsuzsa látta ennek a szép legénynek a szomorúságát, egyszerre elérékenyedett és a jobb szeméből egy nagy gömbölyűhasú könny-

csepp gurult ki és megállott az orra hegyén. Mert a Zsuzsa jó lelkének csak két lakója volt: a sírás és a nevetés és ezek olyan szoros szomszédságban voltak, hogy néha karonfogva ültök ki a szeme ablakába. Sírást nyelő hangon mondta:

— Szegény fiú. — Azután egyszerre felriakodott:

— De az istenit a culájának, kikaparom azt a két csipás szemedet. Ne vigyorogj, mikor rám nézel, mert ráülök a szádra, te köpőcsésze!

A szomszédban áruló fiatal, elég takaros kofa felé zúdította hangját, aki mosolyogva nézett errefelé. Zsuzsa sokáig jó barátságban volt egy húsvágó legénnyel, de a szomszéd elhódította tőle. Azóta ennek minden mozdulát hadüzenetnek vette s mindegyre kitört a háború közöttük. Az még szélesebb mosolygással felelt:

— Csak jártasd, jártasd a tehenek hátulját, a Misi azért nem fog visszatérni a pohos hasadhoz. Engem szeret, érted, engem szeret, ha megpukkadsz is.

— Téged szeret, te csontos Kata, te rozoga gereblye, a te dökögős oldalbordáidat szereti! Szeret, mert fizeted, de ha elfogy a pénzed, úgy elrúg, mint egy rothadt tököt.

— Rothadt tök vagy magad s már érzik is a szagod, azért futnak tőled a legények, pedig kőrishogárpokkal eteted őket.

— Mi vagyok én? Mi vagyok én! Én rothadt tök! Na már hallják, hogy én rothadt tök vagyok! Adok én neked rothadt tököt, te város szalmazsákja, te utolsó!

Azzal odaugrott és olyan pofont mért le a kis vékony fehérnépnek, hogy az megtántorodott bele. De nem hagyta magát, felugrott a Zsuzsa hatalmas termetére, felmászott rajta, mint egy viharos árbocon, belekapaszkodott a hajába s úgy lógott le róla. Közben harapta, rúgta a hatalmas asszonyt. Zsuzsa meg két széles sulyok tenyerével verte a nő hátulját, közben visítottak s a világ minden szűrös szavát elkiáltották egymásnak. A többi kofák s a vevők odasereglettek, nagy körben kacagtak és biztatgatták a küzdőket. Pista középük ment, hatalmas erejével nagynehezen szétválasztotta őket, Zsuzsát szelíd erőszakkal helyére vitte s mint hűvös kötést, csitító szelíd mondatokat terített rája. Zsuzsa keservezen zokogni kezdett, de már öt perc múlva odakiáltott egy arra ödöngő maszatos gyermeknek:

— Nesze, hékás, ingyen kenyér. Kakastejjel sütöttem, a bendődnek szántam.

Odanyújtott a gyermeknek egy nagy darab kenyeret. A gyermek óriási száját tátott a jó kenyérnek és Zsuzsa már édesen kacagott:

— Nézd te, Pista, mert ezután így hívlak,

nézd, mekkorákat fal ez a kölyök. — Később pedig: meggyült bölcsességgel mondta:

— Jól tetted, hogy elválasztottál bennünket. Nem illik az Isten teremtményeinek így tépni egymást. Egye meg a húsvágólegényét, legyen boldog vele. Úgyis görbe volt az egyik lába. Én kapok százat is helyébe. — És rögtön mérlegelő hangon tette utána:

— Szép legény vagy te, Pista.

A kenyérvásár jól ment. Látszott, hogy a vevők szeretik Zsuzsát és szívesen elbeszélgetnek vele. Még jókor délután volt, mikor már minden kenyér elfogyott. Zsuzsa a pudlin elrendezte, megszámította a ma bevett pénzt, S'ok rongyos bankót, ezüst- és rézpénzt. Azután betette egy éktelen nagy bugyellárisba s azt a keblébe csúsztatta. A kenyérvágókést, meg a mérleget a pudli fiókjába zárta, a kis széket a Pista markába nyomta:

— Ne, ezt te hozd haza, holnap majd neked is hozunk egyet.

A város végén egy picike kis kertben egy picike kis házban lakott Zsuzsa. Ez a telek az ő munkás napjainak keresete volt. A kert virágai már holtak voltak s szétszórt tetemeik felett nagy szomorúságszemfedő volt. A ház csak két helyiségből állott, egy hatalmas konyhából, melynek felét a sütökemence foglalta el s a szobácskából, mely rendes, vidám és jóságos volt, mint a Zsuzsa lelke. Mikor a

szobába léptek, Zsuzsa nagy ajándékozó vi-
dámsággal mutatta be otthonát:

— Ez az asztalunk, itt fogunk enni, ez a
konyhánk, itt fogunk dolgozni, ez az ágyunk,
itt fogunk aludni — s szavai jóízű, széles ka-
cagásba folytak.

uzsonnáztak és minden falatra nagyobb
lett a barátság szívükben. Evés után Pista na-
gyon elhallgatott és nem tudta, mit csináljon.
Zsuzsa mondta:

— Most nemsokára dologhoz kell látunk,
hogy megcsináljuk a holnapi kenyeret. De
még van egy kevés időnk s én nem szeretem a
teketóriázást, sem a hamis szemérmességet.
Gyere, csókolj meg, Pista.

Pistának olyan jólesett ez a feléje hajló
élet s olyan nagy hála tette meleggé testét,
hogy nem kérette magát. Félóra múlva Zsuzsa
nedves szemmel, csókos ajakkal és boldog arc-
cal mondta:

— De most segíts behozni a lisztet, ideje
munkához fogni.

Mikor a tészta megvolt s várták, hogy
megkeljen a bevetésre, leültek a kemence
mellé s beszélgetni kezdtek. De a szó csak nem
ment s a Zsuzsa szemeiből nagy huncutságok
kandikáltak elő. Megint csók lett a dologból,
még hosszabb, még jóízűbb, mint az előbb.
Azután, hogy a kemence fűtésénél segédkezett
Pista, csak azon veszi észre magát, hogy nóta
hajtott ki az ajkán:

Nem vagyok én az erdőben remete,
Sem remete, sem a fának levele.

A tészta megkelt, a kemence kellőleg beizzott, Zsuzsi kezdte bevetni a kenyeret. Pista egy kis széken ült s úgy nézte a dolgozó fehérnépet, mintha most először látna ilyen munkát. És nem merült fel emlékébe az a másik sütőház, sem az a másik kenyeret vető asszony, nem jöttek el a múlt napok, hogy fellapozzák a szívét. Mintha ma reggel született volna. Alig volt az utolsó kenyér a kemencében, alig zárta el a kemenceajtót, Zsuzsa nagy étvágyas huncutsággal kérdezte:

— Mit csináljunk, amíg ezek ott benn sülnek?

Megint nagy csókos összekapaszkodás lett a dologból. Lefekvés előtt Zsuzsa letérdelt egy Mária-kép elé s nagy könyörgésű szép szavakba terítette bűnös lelkét a tiszta Asszony elé. Pista nézte, hogy a csók és jó étvágy asszonya hogy izzad lelket magából, nézte és hallgatta a szavait, de az ő lelkén nem kopogtatott az ima.

Így éltek már vagy három hetet. Zsuzsának nagy becsülete lett Pistából. Mert ahogy a jó enivalóból, a rendes élettől s a jobb ruhában egy kicsit helyrejött, olyan szép legény lett, hogy az egész csarnok irigyelte érte Zsuzsát. Lassanként minden fehérnép Zsuzsánál vette a kenyerét, csakhogy lássa ezt a szépséges legényt. Akinek pedig nem volt kenyérre

szüksége, az is csak erre sétált. Nagyúri aszszomyok és cifra kisasszonyfák álltak meg a Zsuzsa pudlija mellett s addig furfangoskodtak, amíg szóba keveredhettek vele, mert a pusztá szó is ölelkező nagy jólesés volt nekik ettől a szép legénytől. A szomszéd kofát majd megvette a hideg az irigységtől, nem volt már büszke a húsvágólegényéire. Próbálta is elkacsintani Pistát, de az annyi hajlandóságot sem mutatott neki, mint egy bivalyborjúnak. Zsuzsa már nem haragudott szomszédjára, már sajnálta is szegényt s hol apró szíveséggel, hol jó szóval próbálta visszabogozni a szétrámcsigált barátságot. Mert a Zsuzsa szíve most úgy tele volt Pistával, hogy vele szeretete az egész ezernapú világot és senkire sem tudott haragot tartani.

Így élték munkával, jó falattal s gyakori csókokkal a mindennapokat. Vasárnaponként szépen kiöltöztek, a templomba mentek. Vasárnap délutánokon pedig sétáltak a városban, verklipapagályoknál sorscédulákat húztak, késnyelőt, lángévőt csodáltak, ringispilen karikáztak s a sátrakban málnalevet ittak. Ilyenkor nem igen beszélgettek, de hallgató testük mélyen értette egymást.

E három hét alatt Zsuzsa elmondta minden szavát, megmutatta mindenféle sírását és kacagását és mindenik lelkét. Szegénynek csak három lelke volt: egy, amelyik kívánta az ételt, egy, amelyik örvendett a csóknak és

egy, amelyik jó volt, egyszerűen és furfang nélkül, mint a nyári eső. A Pista teste a nagy dédelgetésben hatalmasan kitelt, szépsége és fiatalsága úgy ragyogott, mint a vacsoracsillag. De a lelke már úgy járt ebben a szép testben, mint az özvegy király üres palotájában. Mert Zsuzsa reggeltől estig nagyon és csak Zsuzsa volt s aztán másnap megint Zsuzsa, a következő napon is csak Zsuzsa és így tovább. És Zsuzsán kívül a világ még olyan mély és végtelen volt. Ahogy a teste megelegült s fiatal évei visszajöttek a régi tűzhelyhez, mindjobban kezdett tengerré dagadni a lelke. Néha úgy érezte, mintha egy óriási vályúhoz volna kötve, ahol kukorica végtelenjét eszi egyhangú csemcsegéssel s hogy így kellennie minden jóllakottságán túl. Néha különös feszültséget s alaktalan vágyat érzett, mintha roppant szárnyak akartak volna kinyílni a melléből, hogy fölszálljon a végtelenbe végtelen repülésre. A nagy város záporos élete vonzotta is, fájt is neki. Ha pompás fogatot vagy nagy urakat látott, lelke mélyén valami határozatlan sértődést és szégyent érzett. Mind kevesebb lett a szava s néha olyan orrvérzősen szedte a Zsuzsa örökké termő csókfájáról a csókokat, mintha halálos ítéletéért nyúlna. Szegény Zsuzsa dédelgetéssel, szemrehányással, sírással és nagykacagású megfiatalodásokkal próbálta visszaszeretni a régivé, de a dolog mind rosszabbul ment. Ez a

böcsókú, hatalmas szép legény mind fáradtabb lett, étvágya is alig volt s úgy bámult maga elé, mintha kihullott volna belőle a lélek. Egyszer egy vasárnapi bódében könyvet vett s ez varázsos könyv lehetett, mert a betűk teljesen magukhoz ígérték a lelkét. Most már nem hallott, nem látott, nem beszélt, minden krajcárját könyvekért adta, úgy falta a betűket, mint más tisztességes ember a töltöttkáposztát. Néha még éjszaka is arra ébredt fel Zsuzsa, hogy Pista rágörbülve egy könyvre, a gyertya mellett csillogó szemekkel olvas s bele-beleöleli karjait a levegőbe. — Meg van rontva, valaki megrontotta — mondta ilyenkor Zsuzsa és meggyűlölt minden papírt és betűt és mindenkit, aki hibás az efféle bolond dolgok létrehozásában.

És lassanként nagy változáson ment át a fiú. Kissé megsoványkodott, de ez még jobban állott neki. Szemei megtágultak, elmélyültek és különös lázas tűzzel lobogtak fel, egy nagy kérdés s egy végtelen vágy rakott tüzet bennük. A megnőtt lélek előmlött az arc vonásain, a szomorúság úgy lebegett a szép fiatal arcon, mint a fűzfa árnyéka a tó felett. Járása is egészen más lett, olyan, mint a legüribb uraké, a beszéde megfinomult, mint a jól megszitált liszt. Mind nagyobb feltűnést keltett s mind többen beszéltek róla. Zsuzsa iránt még jobb, szelídebb és figyelmesebb volt, de Zsuzsának ez úgy fájt, mint egy

szakajtó betegség, mert nem érezte a régi ölelések melegét benne. Szegény fehérnép ártatlan ravaszsággal néha rossz és igaztalan próbált lenni hozzá, hogy dühbe hozza s így zökkentse ki belőle a baja okát. De Pista mindent túrt és még kezesebb volt iránta. Akkor aztán Zsuzsát elfogta a megbánás, sírt, mint az őszi csatorna s nagy tüsszenéses csokolások közt ígért örök jószágot neki. Pista túrt ezt a nagy szeretetet, mint a botjára támaszkodó pásztor a záporosőt.

Már március volt, a tavasz kis zöld lobo-
góit kezdte kidugdosni a földből, mikor Pista egy éjjel felriadt álmából. Egy fiatal női hang énekére ébredt fel, mely nagy tavaszi zokogással hívta. Felült az ágyában s hallgatózott. De hallgatott az éjszaka és nem a külső világ verte feléje ezt a hangot. A holdvilág bejött az ablakon s szemébe ríkatta a szűk kis szoba szegénységét. A levegőben ott állott a káposztás vacsora szaga, mint egy idomtalan szolgáló, ki vigyorogva mutatja piszkos meztelenségét. Mellette hátravetett fejjel, lerúgva a paplant, aludt Zsuzsa. Kövér teste még pohosabbnak látszott a hold határozatlanságában, mintha folyóból kilökött halott volna. Szuszogott, csemcsegett, nyögött, horkolt álmában. Pista nézte ezt az alvó igás asszonyt és vak szorongással érezte, hogy egy húsfal mellett van, mely mögött nincs semmi, semmi, mikor az ő sajtó fiatal lelke nagy-

ölelésű, végtelen lelket vár. Halálos undorodást és végtelen szomorúságot érzett. Hát ide szegzi le a végzet, hát így kell szétöntenie szép fiatal életét, mikor roppant erők és hártalan vágyak mozdulnak benne! A kis szoba ráugrott, mint egy lidérc, mellére térdelt, fojtogatta. Kiserkedt szemeibe a könny, lélegzete beletört hatalmas mellébe. Úgy érezte, hogy ha még egy pár percig ott marad, egy utolsó vonaglással megfullad az alvó néember mellett. Halkan kibújt az ágyból, felöltözött és kilopózott a házból. Künn csavargó saeliő hozta arcába a kezdő tavasz vad szagát s ő akkorát lélegzett, mintha ő lett volna az óriási város melle. Ment az uccálkon és benne volt az egész alvó város, az egész éjszaka, az egész csillagos ég s azonkívül még végtelenül fiatalság és emberi tavasz volt. Egyszerre csak ott volt a nagy folyónál.

A folyó fényes volt. Hozta magával lázas izenetét a sürgető tavasznak. És Pista, mintha látta volna a tova úszó fényes hajol, hallotta volna az ének tűnő hívását. Felment a híd közepére, onnan bámulta a csillogó víz széles tovaomlását. Egyszerre csak megérintette a vállát valaki.

— Te is?

Visszafordult. Egy sötétruhájú, szép úri fiatalember állott előtte. Mély szemei lobogtak, mint lázadó csillagok, arca világító sá-

padt volt a holdban. Homlokán nehéz elszánás volt. — Te is! — mondta újból.

— Mit akar mondani az úrfi? — kérdezte Pista.

— Te is elvégezted a magadét, együtt ugrunk¹?

— Mit akar az úrfil — riadt fel Pista.

— Meghalni egy kicsit. Látod, a jó Isten milyen egyszerű játékkal beéri. Teremtett egy sebet, az életet és egy ílastromot, a halált. A seb ég, ég és mikor nagyon ég, ráteszi a flastromot. Most segítek neki egy kicsit. Te szép, fiatal legény vagy, voltál már szerelmes!

Pista befelé nyitotta a szemeit:

— Szerelmes? Nem, nem voltam.

A fiatalember felkacagott:

— Akkor neked még szép kis játékaid vannak hátra, neked még nem kell flastrom. Nézd, milyen szép a világ!

Belendítette jobbkarját a fényes éjszakába. Pista is felnézett. Az ég boldog arcáról jött a világosság és a jóság. A fény, mintha lassú ének is lett volna. A város csillogott és nagy csendje parttalan tenger volt. A hegyek sötét szigetei hallgattak. Az élet eltikkadt gyönyörűséggel ölelte kebléhez a fiatal tavaszt. A fiatalember szólt:

— Látod, ebben a ragyogó városban csodálatos palotám, paripáim és millióim vannak. Szép vagyok és fiatal s húsz mester tizenöt

évig koptatta magát, hogy belém gyúrjon mindent, ami szép és tudni való. És én szerettem a világot s minden szép testvérem volt. És látod, ezen a gyönyörű világon két hét óta irtózatos nyavalya tört, mert egy tizenhatéves leány rajtam kívül még vagy tíz mással is ölelkezik. És lehet, hogyha az a másik tíz is megtudja, azok is így fognak járni. Én most nem bírom tovább, magamra rántom a flastromot. Hát nem örült dolog ez?

— Van az úrfinak édesanyja? — kérdezte fojtott hangon Pista.

— Oh van s ha érzékeny dolgokat akarsz mondani, ne fáraszd magadat. Két hét óta egyebet sem csinállok, mint effélet szavalok magamnak. Jóságos öreg édesanyám van, de ő is nő és hogy higgyek a női jóságnak? Mert értsd meg, csak egy nő van a világon s bármily névvel és arccal harap meg a nő, neked a nő fáj, mindenik no. Ha legalább két hittel születne az ember! Látod ezt a Mária-képet?

Kivett belső zsebéből egy kis aranyba foglalt képet. A képen a fiatal Mária volt, amint nagy kék szemeket nyit a kinyilatkoztatásnak. Pista elé tartotta:

— Nézd, mennyi tisztaság, mennyi lélek van ezen az arcon. Ehhez hasonlít ő, azért adta ezt a képet nekem. Lélek, lélek, ez az ősférfibetegség. A nő csak hús és ezért erősebb nálunk. Mi kétségbeesetten döngetjük szí-

vünkkel, ezt a húsfalat, hogy lelket visszahangozzék és saját sírásaink az ő lelkének veszünk. Milyen jó volna élni és hinni. Nesze, ezt a képet neked adom.

A Pista kezébe nyomta a képet s abban a pillanatban már hullott a víz felé. Pista kiszakadt kiáltással kapott utána. De lenn a mélyben már feljajdult a víz s azután máj-újra sima fényesség volt. Kend, fény, tavasz volt a világ.

Zsuzsa reggel nagy csatárával fogadta Pistát. Mennydörgött, villámlott, záporosett, szakított, kibékült, elkeseredésében kétezer akkora szalonnát evett meg, mint máskor. Hát már annyira utálja, hogy éjjel megszökik tőle, a várost barangolja, bizonyára rosszféle fehérnépekkel mulat. így marcangolja az ő szívét. De a Pista arcán olyan tiszta volt a szomorúság, hogy az ő vaskos lelke is megtapogatta, hogy ez a vád nem igaz. Mikor a piacra mentek, már megbékélve ígérte, hogy vasárnapra malacpecsenyét fog sütni.

A következő napok egyikén nagy vásár volt. Az egész város a piacra tódult. Pista mély, olvasó szemekkel nézte ezt az elhemzsegő sok arcot, mintha mindenik egy titkos izenet volna az életnek. A Zsuzsa kenyereit vették, mintha ingyen adta volna. Egyszerre az emberek nagy elfolyásában egy úri társaság jött. Egy nagyon előkelő öreg úr, egy okulásos nevelő, egy finom gavallér és egy

fiatal lány. A nagy tolongásban egyszerre tér támadt, az emberek önként félreriadtak ez elől a fiatal lány elől, mint nap elől a felbők. Mindenki eltikkadva nézte, minden szájon kifakadt a megitatott szem gyönyörúsége: — Jaj be szép!

Alig tizenhat téves lány lehetett. Magas, karcsú termete úgy szökött fel, mint a szökőkút vize, ba állott is, a fiatalság mozdulása volt benne. Dús szőke baja, mint felbők alól kilobogó sugárkéve, kibontva haragos fiatal-sággal lobogott utána. Mámor volt ebben a hajban s a szerelmes eltakarás forró ígérete s lobogása nyomán felragyogtak a szemek. A homlok nagy volt és rajta Isten tiszta lehelte te. A nagy szemekben az őszi egek imádkozó kéksége. A csodálatos tiszta arcon jóság és szelídség. Hosszú fehér nyaka, szelíden domborodó zsenge mellecskéi bementek a szemeken át a férfi szívébe s előhozták onnan az örök szépért eldugott zokogó vágyat. Járása szelídség volt és mégis fiatal erő. Mindenki őt nézte, a szemek szomjasan fakadtak rá, az ajkak félig ivásra nyíltak. Úgy nyúltak bele az emberek ebbe a szépségbe, mint megkergetett juhok a forrás vízébe. Pistába beleütött ez a lány, mint a villám. Életének egyetlen rejtett vágya mutatta meg benne arcát. A lány, amint meglátta ezt az elrévült szép legényt, őt nyelő szemekkel, őt ivó ajkakkal, megrándult, megállt, két

kék széniében egy kis fényes lapocska jelent meg s szemei egy pillanatra megmerevedtek. Ajka széléről egy kis kacagás csúszott ki és mintha apró fogak lettek volna ebben a nevetésben. Az öreg úr hátrafordult és odaszólt:

— Évike, ne maradj hátra.

A lány most már egy pillantással tetőtől talpig mérte a legényt, ki úgy állt ott, mint egy felgyújtott fenyőfa. Aztán szökött egyet, belekapaszkodott az apja karjába. Tovamentek. Pista halálosan összezúzva hullott egy székre.

— Mi lelt? — riadt fel Zsuzsa — olyan vagy, mint a szűrt viasz.

— Nem tudom, kissé szédülök — felelte Pista.

— Igyál, lelkem, egy pohár pálinkát. Ott az Izsáknál jó angolkeserű van.

— Nem iszom, majd elmúlik magától is

Csak ott ült tovább, maga elé nézve, felgyúlt szemekkeh Nem látta a vásárt, nem a tolongó embereket, mert a szeme csordulásig tele volt a látomással- Zsuzsa árulta a kenyeret, de közben-közben nézte Pistát. Egyszerre csak megszólalt:

— Te Pista, emlékszel arra a szép pipára, amit úgy megdicsértél a múlt vasárnap?

— Melyikre? — kérdezte Pista s látszott, hogy a szó csak a nyelvéből és nem a gondolkodásából jön.

— Melyikre, hát magad tudhatod a legjobban. Amelyiket a Nagy uccában láttunk.

— Csak nem emlékezhetem a világ minden pipájára.

Zsuzsának felcsuklott a szíve, könnyes lett a hangja.

— Pedig megvettem neked. Azt hittem, örömed lesz benne. Ma este már belőle pipálhatsz.

— Köszönöm, Zsuzsa, te nagyon jó vagy.

A pudlin már minden kenyér elfogyott, újakat kellett előszedni a kosarakból. Pista úgy tett-vett, mintha álmodna, vagy vízben járó bűvár volna. Egyszer csak elejtett egy kenyeret. Zsuzsából kitörtek a felgyült fellegek:

— Hogy az Isten tegye akárhová a málészájú legényét! Tudod, hogy ilyen háládatlan disznót még világéletemben nem láttam. Töröm magam, hogy mivel legyen jó hozzá, úgy bánok vele, mintha cukorból volna a lelkem s ő csak mar, csak mar, hogy a fene a vékonyát egye meg. Hát nem elég, hogy engem marcangolsz, hanem még a drága kenyeret, a két kezem munkáját is a sárba tiprod. Azt a búval borított Krisztusodat, ha egyszer megharagszom, le is út, fel is út. Azt hiszed, hogy csak te vagy férfi a világon? Kapok én, ha kell, hármat minden fogamra. Gombház, ha leszakad, lesz más.

Pista szelíden kérlelte:

— Ne haragudj, Zsuzsa, én nem akartalak bántani. Valami van velem, én sem tudom, mi, majd elmúlik. De ha terhedre vagyok, szívesen továbbállok.

Zsuzsa letette a kenyeret, nem törődött a vevőkkel, leborult a pudlira és elkezdett keservesen sírni. Egy szép piros-pozsgás kenyeret teletüsszintett a bánatával. Pista tudta, hogy ilyenkor legjobb magára hagyni és ő szolgálta ki a vevőket. Jött egy úriasszony, egy vékony, sovány, hegyesorru, hegyesállú, hegyesfogú úriasszony, aki olyan volt, mint egy emberi penitenciára ítélt agár. Mögötte egy gömbölyű szolgáló sántikált egy éktelen kosárral. Az úriasszony odabökött hegyes ujjával egy nagyobbacska kenyér felé:

— Mi az ára?

— Negyven krajcár, — felelte Pista.

Az úriasszony felszörnyűködött:

— Negyven krajcár az a vakarcs! Adok érte huszonötöt.

Ez a mondat beleszúrt a Zsuzsa fekete zokogásába. Most már vörös volt, mint a pity-mallat. Egyenesre feszült, mint egy megfújt trombita. Rárivallt az úriasszonyra:

— Mit mondott?

Az úrinő gőgös biggyeszkedéssel mondta:

— Nem magának beszélek.

— Nem nekem! Hát kié ez a kenyér? Nem nekem! Hát ki hozott vizet, ki hozott fát, ki szitált lisztet, ki dagasztott tésztát, ki vetette

be a kenyeret? Nem nekem! Talán azt hiszi, hogy nem vagyok méltó, hogy a drágalátos púderes pofája velem beszéljen! Huszonöt krajcár! Hát nem sül ki a szeme? Hát a szegény ember munkájától akarja elhúzni a pénzt, hogy több legyen púderre? Maga maskara, maga lisztes meszelőnyél.

Az úriasszony hegyességei még hegyesebbekké lettek. Roppant felháborodással nézett szét az összetorlott tömegben:

— Hát nincs egy rendőr itt, hogy elhallgattassa ezt a személyt?

— Személyt? Hogy mondtad! Én vagyok neked személy, te elgörbült nyárs. Adok én neked személyt,

Azzal Zsuzsa hatalmas termetével átugrott a pudlin. A cseléd nagy kosarát maga elé tette, orrát piszkálta s úgy nézte a komédiát. Zsuzsa megfogta a sovány nagyságos asszonyt, felemelte a levegőbe s úgy beleverte a kosarába, hogy nagyot nyekkent és leesett a kontya. Aztán visszaugrott, megtörölte kötényében a kezét:

— Ni, csupa púder lettem a képitől.

Nagy kacagás zuhogott ki a tömegből s ez a diadal vigasztalás volt Zsuzsának egész estig. Este pedig nagyon jónak, szelídek mutatatta magát, még csókkal sem fárasztotta Pistát. De másnap titokban annál jobban figyelte, Pista reggeltől fogva nagyon nyugtalan volt, mintha valamit várt volna. Dél felé járt már,

mikor Pista kezéből kiesett egy nagy gömbölyű kenyér, melyet éppen egy vevőnek akart átnyújtani. Meghökölt, mint az eltalált szarvas s szemei igézett tágulással néztek egy irányba. A tegnapi lány jött, de most csak a nevelőnőjével. Zsuzsa nézte, nézte ezt a megrontott legényt és most már mindent értett. A lány úgy tett, mintha észre sem vette volna őket. Továbblebegett. Mikor két-három lépésre volt, visszafordult s gyermekes csodálkozással kiáltott fel:

— Nézze, madame, milyen szép kenyerek!

Azután Pista elé állott s édes kíváncsisággal kérdezte:

— Úgy-e ez a néni a te mamád, ő csinálja ezeket a szép kenyereket?

Pista sápadtabb lett az éjszakai hónál. Nehéz hörgéssel lihegte:

— Én nem vagyok te a kisasszonynak.

Zsuzsa csatakészen röffent fel a halálos sértésre:

— Úgy-e a kisasszonynak húga ez a tisztes dáma?

A kis lány elértette a vágást. Szemei kék taván boldog mosolygás hajókázott. Sietve s nagy engesztelő dédelgetéssel mondta:

— Jaj, bocsásson meg, most látom, hogy egészen fiatal, hogy legfeljebb nénikéje lehet. Úgy szeretném, ha nekem is volna egy ilyen szép és jó nénikém, de én csak egyedüli gyermek vagyok.

Zsuzsa kitelt a szavaktól, mint egy élte delén sugárzó napraforgó. Még azt a veszélyt is elfelejtette, ami Pistát fenyegette. Boldog szétterjedésben mondta:

— Nem mondott semmi rosszat a kisasszony, megesik efféle mással is. Szolgálhatok valamivel?

A kis lány egészen gyermek lett, csak gyermek, akinél mindegy, liogy koldus, vagy király az apja:

— Mi otthon sütjük a kenyeret, pedig úgy unom már. Úgy szeretnék egy falást megkóstolni ebből a szép kenyérből. Akármit fizetnék érte, mert nézze, sok pénzem van.

Egy icike-picike erszényt mutatott, tele aranyokkal. Az elmenők megállottak és jó mosolygással nézték a dolgot. A nevelő nő hajszálai függőleges irányba rémültek és felsípított, mint a pipet kapott liba:

— De méltóságos kisasszony!

Zsuzsa egy jó kövéret nevetett. Most már szerette ezt a ragyogó gyermeket minden ki nem szeretett anyaságával. Levágott egy megszelt kenyérből egy darabot és hangjában már anya hajolt a gyermeke felé:

— Egyék, aranyos kisasszony, amennyi tetszik. Ilyen csekélységért csak nem fogadókéi semmit. Parancsol a nagyságos madame is?

A nevelő nő arcára nagy komoly méltóság ült, mint egy kövér parádés kocsis a kifényezett bakra, Egy nagy erélyes nemet rázott a

fejével. A kis lány mohó étvágygal harapta a kenyeret és mondta:

— Úgy szeretnék én is kenyérsütőné lenni.

Zsuzsa úgy kacagott, hogy a kenyerek táncoztak bele. A szomszédkofák is nagy befogadó barátsággal mosolyogtak. Mikor a kis lány lenyelte az utolsó falatot, megint Pista felé fordult:

— Ne haragudjék, — mondta hízelgő könnyörgéssel, — nem akartam bántani.

Pista elakadó suttogással mondta:

— Nem haragszom — és félrefordította a fejét.

A kis lány szemei erősen a legényre néztek és most két ugrásra kész macska volt bennük. De ajkain tiszta és jó volt a mosolygás. Kivett egy aranyat az erszényéből, feléje nyújtotta és mondta:

— Fogja, vegyen dohányt vele.

Pista egyszerre felegyenesedett és soha még egyenesebb nem volt. Minden ledömöckölt ördög felszabadult benne és kilángolt a szeméin. Egyetlen ököllel le tudta volna zúzni ezt az álomnak képzelt csodálatos látomást. Hátat fordított, köpött egyet, füttyülni kezdett és belerúgott egy üres kosárba.

A kis lány elvörösödött, ijedt arcot mutatott, de szemel mélyén három boszorkány nevetett. A nevelőnő terebélyes megbotránkozásal vont a odébb. Eltűntek. Pista fáradtan bágyadt egy székre.

— Legjobb volna megdögleni, — tört ki belőle.

Ott ült nehéz hallgatással, sötéten felhőzött, mint egy magányos hegyorom. Zsuzsa is komoly és hallgatag volt egész nap, még hazamenet sem ejtett egy szót sem, pedig ez még a legnagyobb haragjában sem történt meg vele. Amíg a vacsora főtt, Pista künn ült a kis kertben s hagyta, hogy a tavasz elfolyjon mellette, mint virágos folyó a sötét szikla mellett. A tiszta szoba ablaka előtt ült s úgy a lelke könyökével látta, hogy Zsuzsa bement a pzozába és letérdelt a Mária-kép elé. Azután mintha nagy sóhajtásokat s fojtott sírást hallott volna. Szinte jólesett neki, hogy van rokona a bánatának a háznál.

A vacsorából Zsuzsa egy falatot sem evett. A szemei holdudvaros szomorúak voltak, de nem zsörtölődött, nem panaszkodott. Pista sem bántotta a csendet. Olyan jó takaró volt az meztelen bánatára.

Vacsora után kiültek a kertbe. Pista nézte az előförgő csillagokat. Az ibolya már kidugdosta kék fejecskéjét s habos illatokkal mosta a tavasz lábait. Zsuzsa nézte Pistát.

Egyszerre csak Zsuzsa egyenesre ült székében, mint aki nagyon két kézre fogja a bátorságát, Prédikációs nagy ünnepséggel kezdte:

— Pista fiam...

Itt megcsuklott a hangja és lecsukta a

szemeit. De oldalbaütötte magát, igazított egyet a kontyán s most már szilárd volt a hangja.

— Pista fiam, annak az úrikisasszonynak igaza volt. Te fiam lehetnél s az élet rendje nem engedi, hogy sokáig így élhessünk. Szép voltál, jó voltál és én nagyon szerettelek. De látom a szomorúságod és tudom, hogy már olyan vagyok neked, mintha valakinek mindennap káposztás metéltet kell ennie. Fialat vagy, fiatal kell neked és a nagy világ. Bűnös volnék, ha tovább is a szoknyámhoz kötnék. Szorgalmasan dolgoztál, nagy segítségemre voltál, megérdemled, hogy megsegítselek. Tehetem is, mert van megtakarított pénzem. Aztán hagyd itt az öregedő Zsuzsát, menj a világba, keresd a szerencsédet, keress egy magadhoz való fiataalt.

Pista ránézett Zsuzsára a csillagok serkedő világánál. És ennek az iromba vastag kofának az arca most szép volt, mert feljött rá egész jósága. Pistából lavinásos rohanással jöttek ki a szavak:

— Óh, de jó vagy te, Zsuzsa, édes Zsuzsa és én csak téged szeretlek. Nem foglak elhagyni, veled fogok megöregedni. Csak olyaa boldogtalan ne volnék.

Beszéde zokogásba szakadt s átölelte Zsuzsát, mint egy mentőcsónakot. Zsuzsa boldogan olvadt oda az erős karoknak és kiszakadt belőle.

— Jaj, Istenem, ha én fiatal, nagyon fiatal lehetnék!

Ez a mondat is zokogás volt s a két sírás egymásba ömlött. És ezen az éjszakán volt először igazán csók a csókjuk, mert a testi összelelkkezésükben két lélek menekült egymáshoz.

A következő napon, megint délfelé, újból jött az úri leány, de most a nevelőnő mellett az édesapja is ott volt. Büszke, szép szál ember volt az öreg úr. Megálltak a pudli előtt. Az öreg úr katonásan szólt Pistához s hangjában akaratlanul parancs volt.

— Nézze, maga csinos, okos legénynek látszik. Szükségem volna egy megbízható, ügyes belső komornyikra. Nálam nagyon jó dolga volna. Tanulhatna és embert csinálnék magából. Akar jönni!

Pista egy nagyot harapott a levegőbe. Aztán Zsuzsára nézett, kétségbeesett, kapaszkodó nézéssel.

Zsuzsának a nagy keioyórvágókés a kezében volt s nagy zivatarában kettémetszette az előtte levő kenyeret. Keservesen nézte a szétvált portékát, de megemberelte magát:

— Éppen helyet keresett a Pista, hozzám csak úgy kisegíteni állt be. Nem ilyen meseterség való egy ilyen szép, betűtudó legénynek. Holnap reggel a méltóságos úrnál lesz.

Az öreg úr megint Pista felé fordult.:

— Jön? — kérdezte.

A Pista feje igenre hanyatlott. Az úr megadta címét. Tovább mentek.

Aznap este nagy lakomát csapott Zsuzsa és zajosan vidám volt. Pistából pedig hejehujás vad jókedv táncolt ki s vacsora után egy örült csárdásba pendítette szegény Zsuzsát. Reggel Zsuzsa gondosan bepakolta egy szép ládába a fiú holmiját, az egyik ruha zsebébe egy pár kövérebb bankót is dugott. Keserves nagy mosolygással mondta:

— Na, ebből a legtöbb haszna a szomszéd kéményseprőnek lesz. Már rég szeretne velem barátkozni, de kellett a fenének a maszatos ember. De ha már te nem leszel, mindegy, akárki fene birizgál. Egyedül csak nem lehetek.

A szomszédból mászott is felfelé a kéményseprő éneke, mint egy megriasztott kasszaspók. Zsuzsa átkiáltott:

— Aztán János szomszéd, nézzen át hozzám vacsora után. A szegény Pista világgá megy, ne legyek egyedül.

A kerítés fölött egy boldog fekete are jelent meg s egy fekete kéz áthajított egy csokor ibolyát. Átkiáltott:

— Ott leszek, szépséges Zsuzsika.

Mikor Pista búcsúzott, Zsuzsa még mindig jókedvű tudott lenni, de nagyokat tüszentett:

— Akármikor bajod lesz, gyere hozzám, itt mindig otthon leszel.

De amikor a fiú hatalmas szép termete eltűnt, ráborult a dagasztóteknőre s úgy rázkódott a teste, mintha még a lábujjából is zokogás jött volna. A könnyei befolytak a tésztába s vitték a fájdalom sóját a fáradsággal szerzett kenyérbe. Nem tudta bírni ezt az egyedülvalóságos kegyetlen fájdalmat. Kifutott az udvarra, odament a kerítéshez, átkiáltott nagy sürgetéssel:

— János szomszéd, itthon van-e még?

— Itthon vagyok, — énekelt egy hang s egy boldog szív ugrált benne.

— Akkor mosdják meg és jöjjön át tüstént, mert mindjárt meghasad a szívem.

Pista a város legragyogóbb palotájába jutott. Nagyon jól fogadták. Tisztességes szép szobát kapott, még könyvek is voltak benne. Csak az öreg méltóságos úrnak kellett szolgálnia, másnak nem volt parancsa hozzá. Az első napon nem látta Évát. De este, mikor elvégezte dolgát az öreg méltóságosnál és szobájába tartott, a folyosóra egy félig nyitva felejtett ajtóból világosság s az Éva hangja jött ki. Odalopózott, bekukucskált. Éva megvetett ágya mellett, egy Mária-kép előtt egyingben térdelt és fennhangon imádkozott. Bontott haja sátora betakarta nyakát, de fehér melleskéi künn voltak a patyolat ingből. Az egész kis lány könnyörgő felnyúlás volt a tiszta Asszonyhoz.

Öt esztendő, öt szép leánya az öreg Időnek ment tova telt kosarával és ült el nénjei mellé. Ott ülnek a végtelenség partján, hervadt virággal a hajukban s hervadt mosolygással az ajkukon, hosszú sorban az évek, akik már átmentek a földön s ismerik az embernek nevezett fájdalekat. És ha új hűguk érkezik meg a fájdalmas csókok vidékéről, feléje fordítják bágyadt szépségüket s olyan hangon, mintha régi óra ezüstje csendülne, kérdezik:

— Mit hoztál az embervilágból, mit szüreteltél az emberszőlőben! — És az érkező szánakozó meghajlással hullatja az alaktalan végtelenbe:

— Jaj, jaj! — Kezdetlen öröklét óta mindenik ezzel jön, mindenik szüretének ez a termése. És a sok jaj mindig növvő végtelen zuhatagban rohan Isten felé. A földön pedig csókolnak, szülnek, akarnak, célt fűznek, szeretnek, áskálódnak. És a jaj-folyó növekedő árral mossa az elmúlt évek fehér lábait.

Öt év telt el s a Pista sorsa nagyobbbat fordult, mint az öreg föld. A ház ura, aki az ország egyik főembere volt, felfedezte, hogy ebben a szép parasztlegényben csodálatos ész és széles szárnyú vágyak vannak. Rögtön kivették a szolgálai sorból és mestereket fogadtak melléje. Pista óriási kupákkal itta a tudást. A főúrnak hatalmas könyvtára volt, Pista bevette oda magát, éjszakát éjszaka után itta az

emberek álmát, a halhatatlan bort. Alig aludt két-három órát, de azért reggel friss ragyogással sugárzott belőle a fiatalság. A legkiválóbb mesterek irányították. Az éjszaka mélyén halálos csendben olvasta az emberek történelmét, a nagy sírást, a megtiport szíveket, a kijátszott Ábelt és Kain balhatatlan öklét. Vagy a nagy poéták versei nyargaltak át rajta, mint villám a tavaszon. Olvasott s néha kilökte karjait az éjszakába és végtelen öleléssel csordult kiáltásba belőle a szájalom: — Óh ember, ember, ember! — Nagy megváltó eposzokba bomlott élete és hőse mindeniknek ő volt, az ő herkulesi teste és ölelkező lelke. Terveket faragott, jövőt épített, hogy ne legyen többé éhség és testvértelen ember. Szépsége kitelt a bevonuló lélek királyi pampájával.

A főúr meghagyásából el kellett hallgatnia paraszti származását. Ügy mutatták be mindenkinek, mint távoli rokont, akit kiváló eszéért és szépségéért örökbe fogadtak. Külön inasa volt, pompás lovat kapott s végtelen nyargalásokban járta be a vidéket. És amint száguldott lován, amint táncoló paloták, didergő kunyhók, emberek, hegyek, folyók és téres mezők rohantak át rajta, a megcsordult dolgokból beleömlött a világ ereje s kedveszotyant, hogy sziklával lapdazzék és hegyeket gurítson a világűrbe, hogy tova dörgő gürülésükben érezze a világ, hogy Szabó Pista erős és fiatal.

De szerette gyalog is bekószálni a behemót várost s ilyenkor nagy befogadó szemeket tárt az emberélet csodáinak. Mindent meglátott, minden élet tovább rezdült életében, mintha kis csengőket ütnek egy óriási haranghoz. Látta az emberi uralkodás millió körmét, az emberi nyomorúság millió ajkát s ki tudta hallani a néma arcokból a szív fojtott beszédét. A jóság és szájalom úgy zsendült fel benne, mint sudár szálfák a televény erdőben.

Lassanként a ház nagy büszkesége lett. Sokan szerették, sokan irigyelték. Tündöklő asszonyok és kényes grófi kisasszonyok próbálták megszigonyozni a szívét, de Pista Évától nem vette észre az asszonyi hajlandóságokat. És ahogy a nagyúri világban lassanként meglátta a nő macska minden dugott körmét, látta a nyomorult férfi, ezer elárultatását, minden undorodására az Éva tiszta képével mosta ki szívót, mint forrásvízzel a porral hintett szemet.

Éva eleinte csak úgy ritkán, véletlenül szólt hozzá. Akkor is gyermek nemtörődéssel, csak éppen, hogy beszéljen valakivel. De ahogy a fiú dicsérete nőtt s látta, hogy falja a könyveket, mind több alkalmat keresett a találkozásra. Néha, mikor Pista a könyvtárba lépett, Éva ott olvasott egy karszékbe süppedve, kis könyökére támasztva fejét. Fürtjei belógtak arcába, szemei nagy könnyes csodálkozással tapadtak a könyvre, arcán viharos

változással ment át a könyv élete. Ilyenkor egy darabig úgy tett, mintha nem venné észre Pistát. Azután felvetette fejét, összerezett, összecsapta kezeit s gyermekesen kiáltott fel: — Jaj, be szép! Jöjjön, Pista, olvassa el maga is. — És ha Pista elolvasta, millió apró kérdést tett. Beszédjében akaratlanul magára vette az egyes szereplő életét, félt, boldog volt, sírt, vádolt. Elárasztotta a fiút mint egy tavaszi zuhatag, mint szélrázott májusi fák virágcsője. És Pista ezen a csodálatos lányon keresztül még mélyebben értette meg a betűket s a betűkbe fájó világot.

Azután mind többen voltak együtt. Évának nem volt mamája. A kislány születésekor anyja életét szívtá magába s a szépséges, még gyermekasszonyt kivitték a nagy pompás családi sírboltba. Apja mindenben engedelmeskedett lányának és a lány szeretetével még jobban szerette Pistát. A harmadik évben már ezer gyöngéd jelben adta tudtára a fiúnak, hogy mindent remélhet.

A lány olyan valótlánul tiszta, olyan királyian szűzi volt, hogy Pistában — mint napra hevert oroszlánok — aludtak a vágyak. Néha mégis tiszta csók csuklott fel a szívéből az ajkam, megfogta a lány kezét, feléje hajlott. De az Éva szemei mélyén olyan kérőn remegett a félelem, kis fürtöcskéi olyan rémülten csilingeltek megriadt nyakán, hogy Pista lehajolt s minden lelkét a lány kezére csó-

kolta. Éva pedig szírom kezeivel megcirógatta a fiú göndör fürtjeit. Száz és száz fiatalember járt a házhoz, grófi, hercegi családok büszkeségei, de Pistának sohasem jutott eszébe, hogy féltennie kellene Évát.

Mindenki szerette a palotában Pistát, mert jó volt és minél ragyogóbb volt felemeltetése, annál több figyelemmel volt a ház szolgálóihoz. Gsak két élőlény volt az Éva közelében, kik árnyékot lehettek néha a lelkére, mint mikor a halál megbújik ellenünk kőben, fában, emberben és mi megborzadunk, ha elmegyünk mellettük.

Az egyik az Éva belső szobalánya volt, egy csinos, barna lány. Soha nem lehetett szavát hallani, mindig szomorú volt és mintha gyűlölte volna Pistát: Sötét szénieit néha kutatva olvasták végig a Pista arcát s ilyenkor fojtott harag viharzott benne. Néha pedig mégis szánakozó, elsirató szemmel nézte, mintha a fiatalember virágzó testén keresztül látná a készülő hullát.

A másik egy hatalmas majom volt, Éva kényeztetett kedvence. Oh, hogy gyűlölte Pista ezt az állatot! Az állat fején éles sörteből bokréta volt, mint egy harcos indiánnak. A homloka szemei felé vastag karimába nyúlt, mint eszterhéj a gyilkos lebuja ablakaira. A szemei nagyok voltak és sötétek, bennük, mint álarcos gyilkosok, ravaszság és gyűlölet ólálkodtak. Hosszú orra laposan nyúlt le a

széles, vigyorgó szájra. Nyakán sörte gallér volt és felső karjait is hosszú éles sörték fedték. Miikor széles száját szétvonta, szemeit ki-düllesztette, valami irtózatoss röhögés jött ki belőle s egész teste remegett. De néha vére ős nyavalyája rázta, szemeit bevonta, száját összeszorította, fejbokkrétájával beárnyékolta arcát s egy szegletbe bújva, némán, sötétben ült. Ilyenkor rettentő tragikus arcán olyan mély volt a gyűlölet, az egész őserdő kárhozott lelke hívott benne bosszúra a bitorló ember ellen. Sokszor, mikor Pista nagyon közel ült Évához, közékük furakodott, dühösen mutatta fogait a megdöbbsent fiúnak. Éva alig tudta elkergetni. Pistába néha feltolult az indulat, hogy egyetlen ökölcsapással másvilágra küldje a bestiát. De nem akart könnyeket látni az Éva szemében s kitért előle, mint egy rossz lélek elől.

A palotát hatalmas kert vette körül, óriási öreg fák zúgták benne a századok titkait s lombjai alatt nagy szemű virágok nyíltak. A kert végén folyt el a nagy folyó, mely átfutotta a várost. Karcsú csónakok s egy szép hajó vártak minden percben az Éva parancsára. Évának csodálatos szép hangja volt s énekével még ezekből a nagy urakból is, akik az ország szörnyű gépjét mozgatták, elő tudta csalni a rég elfelejtett szívet. Sokszor az egész úri társaság hajóra ült, nagy lakomát tartottak. A lakoma, végén pedig Éva énekelt lelket a jóllakott tes-

tekbe és a hajó úszott tova a csodálkozó vizeken.

Egy tavaszi este Pista künn volt Évával a kertben. Már majdnem mindig együtt voltak, már tegeződtek, mint testvérek, a ház személyzete már házasságról suttogott. Mély csendben volt a kert, ők hallgattak, a lombok közt hoszszú ujjával babrált a hold. Egyszerre Éva fellobogott:

— Gyere, Pista, üljünk hajóra. Ijesszük meg papát, hogy megszöktünk. Olyan szép lesz most a fényes vízen lefelé menni.

Felugrottak s nagy gyermeki hancúrozással futottak le a vízhez. Előkurjongatták a kormányost s felszállottak a hajóra. Már eloldódott a hajó, mikor egy sötét test zuhant a fedélzetre. A majom volt. A hajó megindult a vízen lefelé. A majom a hajó farán ült s hallgatagon nézte az omló vizet. Éva énekelt.

Éva énekelt s Pista szívében felkelt széles-hajú sírása a tünékeny embernek. Oh, miért van a szépség, hogy halhatatlanság után jajgasson a szerelem, miért az akarat s az építés nagy vágya, ha rohanó zápor illanó cseppjei vagyunk? Meghalt világok idétlen tetemei úsztak fenn a végtelenség kék vizében s behullott sírigödrök felett úszott a hajó. És két pillanatszerű szív kitérte karjait az örökkévalóság felé. Rohan az örök vágy a tér fekete mezején s mi vagyunk alatta a paripa. Mi kidőlünk, ő nyargal tovább meghalhatatlanul, ő a világ.

Éva énekelt s az ének felásta Pista szívét. És az elsüllyedt napok kiállottak belőle, mint egy kiásott város. Láta édesapját, a kis házat, a Gyöngyös kutyát, a jó temetőt, édesanyját. Most értette faluját, most töltötte meg lélekkel gyermeknapjait. Mikor Éva elhallgatott, zokogva tette fejét a lány térdeire s előtördelte egész múltját. Az első felhőtlen éveket, apja halálát, Bodor Benedek különös alakját, aztán a rossz napokat s a jóvátehetetlent. Azután mondta:

— Hogy tegyem jóvá bűnömet, hogyan érdemeljelek meg téged? Nem fog-é az én bűnöm rád is árnyékot vetni, rád, aki olyan árnytalanul tiszta vagy!

Az Éva megnőtt szemeiben különös tüzek gyúltak fel. De a szava gyermek és jó volt:

— Ne sírj, édes Pista? A tisztelendő úr azt mondta, hogy a jó Isten megbocsát a bűnbánónak. Én minden este imádkozom érted.

Pistában kinyílt az élet, mint két ölelő kar, mint harangzúgásos pünkösd ékes virága:

— Oh Éva, a te szavaid elmosnak minden bűnt s fehéren csillognak múlt napjaim. Hiszek a bűnbocsánatban, hiszek a jövőben, hiszek Istenben és a világban, mert te vagy és én hiszek benned. Nézd, ezt azt emléket egy nagyon szerencsétlen embertől kaptam, aki halni ment. Eddig megőriztem, mert az a hitem, hogy szerencsét hoz arra, aki hordja. Most neked adom,

védjen téged, úgyis hozzád hasonlít a Madonna rajta.

Kivette kebléből a Máriás-empléket, melyet a szerencsétlen fiatalembertől kapott és átnyújtotta Évának. Amint a lány megpillantotta, úgy kapta el kezét, mintha tűzhöz ért volna. Azután hosszú, fürkésző tekintettel kérdezte:

— Kitől kaptad?

Pista elmesélte a dolgot. Éva hallgatta. Mintha arca mögött egy másik arc is lett volna s annak a szemei néztek volna ki a szemein. Mondta:

— Nem, Pista, nem fogadom el. Tedd el, legyen a tied, ez volt a halott akarata. Védjen téged, hátha még szükséged lesz rá.

Halvány, finom mosoly volt az ajakán s a szemei mélyén. Pista felugrott, kilökte karjait a tavaszi estébe és felkiáltott:

— Éva, Éva, végtelenül szeretlek! Alaktalan rög voltam, formát adtál nekem, céltalan erő voltam, értelmet adtál belém. Most én vagyok a világ hegedűjén a felvont húr s az egész világ szerelmes énekét mondom feléd. Szeretlek!

Mögötte a fedélzet padlóján furcsa árnyék imbolygott. A majom előjött a hajó faráról, figyelte Pistát s most őt utánozta. Két szőrös karját kitarta az éjszakába, mint Pista, éktelen pofáját a csillagok felé fordította, szájával úgy tett, mintha nagy komolyan szavalna.

Évából zsiliptörő, fergeteges árral dűlt ki a kacagás. A majom felbuzdult sikerén, Éva mellé ült, csúnya fejét a térdére fektette, karjaival tragikus mozdulatokat csinált, mintha Pista volna. Azután felemelte az arcát, hogy nézze a hatást úrnője arcán. Szája széles vigyorgásra torzult. Éva csak kacagott, kacagott, olyan hangon, melyet sohasem hallott tőle Pista. Könnyek közt fuldokolta:

— Milyen furcsa, ha egy majom csinálja azt, amit az ember.

Pistába valami nagyon mélyen belenyillallott. Szótalan lett, leült Éva mellé. A majom a lány másik felére ült. Ugy ültek s nézték, hogyan evickél a hold hajója sötét felhőzátonyok között. Éva egyik kezével a majmot cirógatta, másik keze alatt a Pista szíve dobogott. Éjfélre járt, mikor hazaérkeztek.

Egy napon a főúr szobájába hívatta Pistát. Szólt neki:

— Pista fiam, öt éve vagy nálunk s láthatad, mennyire szeretünk. Fiammá tettelek, nagyúri neveltetést adtam neked. Most tudsz mindent, amivel az ország legelső helyére kerülhetsz. Mert neked oda kell kerülnöd, nagy eszed, szépséged és bátorságod van hozzá. Akarsz-e fiam lenni egészen, örökre? Akarsz-e a lányom férje lenni¹?

Pista semmit sem szólt, de ráborult az öreg főúr kezére s szívéből könnyek és csókok nagy bálás serege tolongott elő. Mikor hosszas be-

szélgetés után kiment a szobából, az ajtóban visszanezett. Az öreg úr már az ablak előtt állt, mereven nézett ki a kertre. Az arcán nagy szomorúság és szájalom volt.

Elhatározták, hogy két napon át fogják ünnepelni a nagy családi boldogságot. Az egyik napon lesz az eljegyzés és a lakoma, a másikon egy óriási bált adnak s meghívják rá az egész előkelő világot. Tizenkét fehérszínű dolgozó az Éva kelengyében s tizenkét kukta segített a konyhában a főszakácsnak. A jó főző dolgok szaga szétszállt a városban s a városszéli utcukban is kikönnyezett rá a szegények szeme.

Megérkezett az eljegyzés napja. A ragyogó kocsik százával száguldottak a palota felé. A lakosság összegyűlt az utak mentén s nagy mohó szemeket meresztett az urak boldogságának. A kocsikban finom dámák, tündérisaszonyok és büszke urak ültek. A hölgyeken olyan csodálatos szép ruhák voltak, hogy a szegények lányai elfelejtették a szegénységük meztelenségét és harminchárom rákövetkező álmukban az ő ruháikkal voltak szépek. Az urak frakkban és nagy kürtő kalapban voltak, mintha a város minden fekete kéménye megindult volna a lakodalmas konyha felé. Némelyik úrnak a mellén kerek, négyszögű, hatszögletű, nyolcszögletű, csillagalakú tündöklő portékák voltak. Hatalmas királyok rakosgatják oda ezeket, mert az ilyen urak vagy mond-

tak vagy elhallgattak valamit, vagy nagyon okosak, vagy kellőleg ostobák voltak.

Hófehérben, hófehéren állott a palota nagy termében a mennyasszony s mellette ragyogó ruhában a boldog jegyes. Fehér és könnyű volt a lány, mint napsugáron úszó őszi köd, mint áttünedező bárányszerű felhő. Olyan ragyogó valótlanság volt a tisztaságnak és szépségnek ez a patyolat virága, hogy félelem szállta meg a szívet: nem tűnik-e tova, mint az álom szélén talált kincs?

Az érkező urak és dámák mind mosolyogtak, mind azt mondták, hogy nagyon örvendenek és hogy sok szerencsét kívánnak. Mert abban az országban az ilyen alkalmatossághoz ez volt a divat. A sok hölgy hosszú selyem uszálya, mint habos folyó folyt a tejemben s a frakkos urak úgy álltak ki a fehér folyóból, mint fekete fák, melyhez a esolnakokat kötik.

Mikor már mind együtt voltak, a pap kiállt a terem közepére. Jó öreg tisztelendő volt és sok szívet kötött már össze életében. Egyik oldalán Pista állott, a másikon Éva. Az öreg pap imádkozott, megkérdezte, hogy szeretik-e egymást, felhúzta ujjúkra a gyűrűt, aztán mondta:

— Mielőtt a házasság szentségében a végső áldást adnám rátok, megáldalak titeket, hogy a ti szíveteknek egymáshoz való szeretete megíe fogyatkozzék. Megáldalak, te szép mennyasszony, aki a te tisztaságod szent ajándékát

viszed ennek a fiatal embernek. Megáldalak, ifjú vőlegény és kívánom, hogy méltó légy arra a nagy boldogságra, mely most ígértetett el neked.

Mindenki odatódult a fiatal párhoz, rázta a kezüket, mosolyogtak és jókívánságokat mondtak nekik. A nők meg is csókolták Éva arcát, de a szemük Pistán volt. Azután kitolongtak a kertbe a lakomára. Pompás virágok és boldog fák közt volt az óriási asztal, a sok kristály, arany és ezüst csillogott a patyolat terítőn, a gyomor minden boldogsága az asztalon volt. Körülülték az asztalt és elkezdtek enni. Most már mindenkinek igazi jókedv tüzelt a szemeiben s a dús falatok közt vidám szavakat mondtak egymásnak. Mert jó dolog ám enni s ezen a kietlen földön nem utolsó öröm a jó harapás öröme.

Közben-közben a szép frakkos urak közül felállott valamelyik, kitolta a hasát és a levegőbe tartotta a poharát. A pohara fenekébe nézett és nagyon szép dolgokat mondott onnan. Közben a pápaszemét is igazgatta. A többi pedig letette a kését, a kanalát és nem evett, hanem nagy illendőséges mosolygással figyelt a beszélőre, de magukban mondták: — A fene egye meg, mit beszél ez itt, mikor nyugodtan ehetnénk és ihatnánk. — De azért, mikor a beszédnek vége volt, egyik tenyerüket a másikhoz verdesték és nagy kiáltással biztatták a beszélőt, hogy éljen. Pedig az semmi jelét nem

mutatta, hogy a beszéde után mindjárt meg akarna halni. Aztán egymás poharához verdesték a poharaikat s tovább ettek-ittak, míg egy másik frakkos iir fel nem állott beszélni.

Mikor már a jókedv akkora volt, hogy mindenki beszélt és senki sem hallott, Éva és Pista elosontak s lefutottak a folyóhoz. Nézték a folyó boldog tavaszi omlását s a májusi nap nagy ünnepét. Pista most már magához ölelte Évát s tiszta, mély csókot adott ajakára, az elsőt. Éva megremegett s kérlelően mondta: - Pista, Pista.

— Fogsz-é mindig szeretni? — kérdezte Pista.

Éva hallgatagon nyomta fürtös fejét a fiú szívéhez. Pista magához szorította a lányt s nagy felbuzgó hálával mondott köszönetet a napnak, az égnek, a bodor fehér felhőknek, a hegyeknek, a folyónak, fűnek, virágnak, mert úgy érezte, hogy mindennek hálával tartozik, ami élet, ami van.

Délben kezdődött s be az estébe tartott a dárídó. De éjjelre hazamentek a vendégek, mert a holnapi bálra spórolták magukat. Mikor este Pista szobájába tért pihenni, benézet; az Éva lakosztálya nyitott ajtaján. Éva még apjánál volt. A szoba egyik szegletében, fejét befúrva térdei közé, nem látva, nem hallva, a szobaleány zokogott fojtott sírással. Az ablaknál a majom ült sötéten, haragosan s szörnyű arcán irtózatot tervek: ültek. Mikor Pistát meg-

látta, úgy tett, mintha feléje harapna a levegőn át.

Pista lefeküdt. És a mint jó, meleg fáradtsággal végignyújtózkodott ágyában, úgy érezte, mintha valami szelíd madár kopogtatna a lelke szélén, távolról jött kis fehér madár és bebocsátást kérne. A gyermekkori imája volt s a nagy komoly fiú összetette hatalmas kezeit és a régi hangom jött ki belőle:

Én lefekszem kis ágyamba,
Mindennapi koporsómba.

Olyan jólesett ez neki és úgy érezte, hogy ez a végső megbocsátás. Most már tisztán, boldogan állott előtte az egész élet. Van joga hinni a jövőben, mert bűnei leváltak és eltűntek az elmerülő időben. És o az ő megtisztult erős életével majd más emberek életében lesz megváltás és megtartó erő.

És hogy múltja még egyszer elébe állt, most már szelíd hajlással fordította feléje arcát. Kikelt az ágyából. felnyitott egy ládát. Ott voltak paraszti ruhái. Nézte, nézte őket, azután megint bezárta a ládát, visszafeküdt. Nagy fényességből Éva ragyogott felé. Elaludt. .

Hajnal felé arra ébredt fel, hogy női sírást hall. Viharos, omlós sírást, mely szívet tép magával, mint partból földet a haragos folyó. Közben mintha valaki csitító szavakat mon-

dott volna. Pista felkelt s halkan ment a hang után.

A folyosó végén világosságot látott. A főúr öreg komornájának, egy tisztos Öreg matronának a szobája volt ott. A zokogás megújult, fel-fel jajgatva keserves kanyargással. Pista odament a szoba ablakához.

Az ablak ki volt nyitva s csak könnyű függöny zárta el a szobát. Pista kissé félreícg ta a függönnyt és benézett. Az öreg nő az ágyszélén ült s kezébe fogta a kis szobalány zokogó fejét, aki előtte térdelt. Az öreg asszory csitítgatta:

— Ne sírj, édes lányom. Látod, én is szerettem, én is magasabban, szerettem nálamnál, aki nem lehetett az enyim. Azt hittem én is, hogy belehalok. Aztán az idő telt, telt s most ősz a hajam. És hol van az én nagy haiálos szerelmem? Csak mosolygok rajta, őt pedig hagyd sorsára. Ha megmondanád neki, úgy sem hinne neked egy szót sem, csak neked lenne bajod. Ki tudná elhinni ezt a borzasztóságot, hogy egy ilyen fiatal nagyúri kisaszszony olyan romlott? Én, aki gyermekkorától látom a disznóságait, én sem tudnám elhinni mástól? Pedig a szegény Pista úrfit én is sajnálom.

A Pista mellébe nagy mázsás buzogány ütött. Odadermedt az ablakhoz mint kárhozott lélek a becsapott kapuhoz. A lány zokogó szavakkal mondta:

— Ha legalább boldoggá tenné a szerencsétlent, de csak bepiszkolja, de csak halálba kergeti. Egy úrfi már megőrült miatta, egy pedig öngyilkos lett és hányan futottak el tőle. Hogy tudja adni a szentet, pedig még azzal az undorító majommal is együtt hál s a szemem előtt követtek el irtózatos dolgokat és csak kacagott a szörnyülködésemen. A múltkor a parádés kocsissal adta össze magát s ma, a lakoma alatt, valami ürügy alatt kiszaladt az asztaltól s ott ölelkezett a szobájában a fekete gróf fiával, azzal a magas katonatiszttel. Hallottam, amint kacagva mondta: — Az én maf-lám ott a jegygyűrűvel azt hiszi, hogy őt sze • retem, pedig csak téged szeretlek, neked adom magamat. — Megbeszélték, hogy holnap, ha a bál megkezdődik megint kiszöknek oda a szobába, óh, szegény Pista, szegény Pista!

Az öregasszony szomorúan mondta:

— Bizony én is sajnálom a szerencsétlent. Mert ez tönkre fogja tenni, bizonyosan tönkre fogja tenni. Ilyen volt ez, lelkem, mióta kikeli a bölcsőből. Az ördög van benaie és nem lehet kiűzni belőle. Az apja, szegény, mindent elpróbált vele, de hogy nem lehetett segíteni rajta, megadta magát a sorsának. Mintha Ő is meg volna igézve, így talán még jobban szereti ezt a kis bestiát. Bűnösebb volt ez már tizenkétéves korában, mint egy uccai lány. Hiszen a szegény Pista úrfit is azért nevelték ki s tették úrrá, hogy hálából ő vegye el, majd

mint asszony szabadabban garázdálkodhatok, ördöge van így is, hogy még meg nem esett.

Mikor Pista magához ocsúdott, a szobája padlóján feküdt, arccal borulva a földnek. Körötte véres volt a padló s az orrából még serkedt egynéhány erecske. Lelkéből kihullott a világ s valami sajgó, zibbadt nagy ürességet érzett magában. Az éjjeli lámpa fénye mint szűrt holdvilág hullott a szoba elhidegült pompájára. A nyitott ablak előtt óriási platánfák sugdosódtak a tavasszal. De ő úgy érezte, hogy az egész környező világ azért van, hogy megütött lelke elé tartsa ezt a vérfoltot.

Farkasszemet nézett a vérrel, tompa sötétben, mereven. És már arca és szemei voltak a vérnek. Nagy felnyílt szemei és megnyúlt széles szája voltak. — Megismersz-é engem? — kérdezte a vér.

Nagy, súlyos lépéseik döngtek a Pista szívében s haragos fejét roppant sötét fa rázta benne. Zúgott élete, mint éjszakai erdő. — Látod, megint előtted vagyok. Te szerettél, álmodtál és csókoltál, de én vagyok az élet refrenje, — mondta a vér.

A levegő apró karikákra bomlott szemei előtt, millió és millió homály-karikára. A karikák nagy örvényléssel forogtak, forogtak, egymásba fonódó koszorúkká forogtak és felmerült bennük lassú összeállással az Éva arca. Néha elmerült a forगतagban, mint hold a megrázott vízben, aztán újra előtűnt, most

csak az egyik szeme, most csak haja hosszá sulianása, most szája végzetes hívással, most az egész arc. Előbújt, közeledett, tűnt, hívott s azután minden, minden hullott a vérfolt felé. Koszorúkat, arcot beivott a vér, mint mély víz az esti ködöt. — Te családot álmodtál, akartál, jövőt építettél, de én vagyok az ember végzete, — harsogta a vér.

A vér-arc felmozdult s most egy elébe álló sötét óriás lobogó arca volt. Az óriás félkezeben roppant dorongot tartott. A szoba falai szétomlottak, szűrtilágú, fátlan síkságon ment az óriás, visszafojtott, halk léptekkel, hogy a föld nem beszélt vissza rája, csak a Pista szíven dobogtak fel a lépések. Messze az éjszakában piros láng lobogott, mint tiszta öröm, mint hívó ígélet. Egy tisztaarcú szép fiatalember térden imádkozott a tűz előtt, nagy kék szemai keresték az eget, mint galambok az otthoni dúcot. A tűz, hízelgő jó kutya, vidáman táncolt, kedves farkcsóválással s a könnyű, tiszta füst szállt, szállt, mint egy fiatal zsoltár. Az óriás megállt, a dorong megsuhant a levegőben, nagy árnyéka átrepült a síkon, mint dögre szálló roppant holló. Nagy zuhanás dobbant át a világon. És jajgatott az ég, zokogtak a kövek, egyetlen borzadalmas kiáltás volt az éjszaka. És a lezúzott fiatal homlokból, a tiszta szemekből, az imádkozó szájából folyt, folyt a vér, özönös, mérhetetlen hullással. Ver vércseppet szült, az új vércseppet, az megint újat mér-

hetetlen véráradat zuhogott a világra. A vérkatarakta felszínére kis remegő csólnakok merültek, mindenikben nyomorult, vézna karú ember. Hitvány evezővel kétségbeesetten igazgatták a vörös tajték ok közt bódult csólnakuk. És felkiáltottak az égre: — Isten, Isten, segítség, ember vagyok! — De zuhant a vér, tört az evező, mállott a csólnak és elmerült az ember és temetett a vér.

Mikor a pitymallott, dideregve, félénken, mint éjszakát átlumpolt férj, bemászott az ablakon, a vér arca elsápadt, széthalványult a s-zétoszló éjszakában s csak egy vörös, nedves folt volt a padlón. Pista felállott, megmosdott, felöltözött s kiment a városba. Uccák, házak, korán kelő emberek hullottak beléje, mint parti házak a megáradt folyóba, de a folyó nem tudót róla. Kierkezett a város pompás temetőjébe.

Ez a nagy urak temetője volt. Ragyogó kőhegyek nyomták a sírokat. A kövek aranybetűkkel voltak tele és mindenik tetején o!t volt a kereszt. És mindenik, keresztben, mint nideg kiáltás ott volt aranybetűkkel: feltámadunk, feltámadunk. A reggeli homályban, mint megdermedt, széttárt karú fegyencek álltak a keresztnek és mint rajtakapás jajkiáltását kiáltotta egyik a másiknak: feltámadunk, jaj, feltámadunk! — És utána jajgatta az egész temető: feltámadunk.

A temető közepén volt egy óriási fészület.

Drága, nehéz márványból volt a Kereszt s egy mérhetetlen súlyos Krisztus volt rajta. Sebei lobogó vérrel kiáltottak s megtorzított ajakán üvöltött a panasz. Kitárt karjai feszülésén, mint fájdalmas húrokon harsogott a kétségbeesés. Pistában örült harag viharzott, most már nem volt az úripalota finom úrfiji, a paraszt Szabó Pista volt, a székely falu szilaj legénye. Elébe toppant a keresztnek, mint irtózatos, zúduló bikának és mondta magába: szavatlanul, dacosan:

— Majd meglátjuk, ki a legény a csárdában!

Fóliába előre merevült, mintha birkózásban tartaná magát, karjai megfeszültek, melle bástya volt és szikrázó tűzhely a síme. Ott állt egy pár percig, aztán hátat indított s döngő léptekkel hagyta ott a temetői.

Lehetett délelőtt tíz óra, mikor visszakerült a palotába. Éva már künn állt a kertben s egybe sugárzott a sugáizó íavass?íü. A fák alatt ült, szőke haja iovamozdoló fér«y volt a napban. A majom a lábánál ült, egy nagy zörgővel játszott. Pista most már nyugodt volt, mint egy megfagyott tenger.

Megcsókolta a lányt, melléje ült. — Szeretsz-e még, Éviké? — kérdezte hízeltgő hízással.

— Szeretlek, szeretlek végtelenül, örökre, — mondta a lány s fejét ölébe fúrta. A majom rázta a zörgőt.

Pista ölében tartotta a lány csodálatos fejét, mint fehér téli rózsát, mint hosszúfűrtű szepőlöten Krizanténumot. Haja lágysága szétszállt tenyerében, melle melegsége átfolyt mellébe. Mintha vak éjszakából tűzhelyhez bocsátják a didergő koldust, úgy folyta körül a nő melege az elhagyott férfit. Most egy nagy zokogás közeledett feléje a horizont mélyéről, nagy szárnyaival végigsepert a hegyeken, az egész ragyogó tavaszon, beborította a Pista szívét s Pistában zokogott az egész világ. Felugrott s legényesen kurjantott egyet:

— Tyűh, de buta jókedvem van! Gyere, Koko, táncolni!

Megfogta a majom két első lábát két acél markával s egy bolond -viharos csárdást kezdett járni az éktelen állattal. A majom rémült — dühös arccal, próbált szabadulni, de nem tudott menekülni a harapófogó kezekből. Végre rajta is átcsapott a tánc mámora s kéjes arccal pislogott a tánc ritmusába. Éva kacagott, kacagott, kacagása napos nyírfalomb volt. Könnyezve dadogta:

— Milyen pompásak vagytok ti ketten.

Pista egész napon minden szemével figyelte Évát, a két külső szemével s azokkal, melyek rettenetesen láttak. Este csak úgy dült az úri vendég a palota ragyogó nagy termébe. A fekete gróf fia ott volt s az emberek nagy egymásbakavargásán át néha ránézett Évára. Éva mosolygott.

Mindenki vidám volt, mindenki kacagott és kacagó szavakat mondott. Ezer csillárból ömlött a fény a fehér selyemzuhatagra s nagy lakodalmas, boldog ragyogás volt a terem. A cifrái paszomántos cigányok elkezdték húzni, lassú, komoly, úri táncot húztak. Pista Évával táncolt. A forgatagból néha eléjük merült a fekete gróf fia és nézte Évát.

Egyszer csak Éva mondta Pistának:

— Egy kis toilettehibám van, mindjárt jövök.

Kiosont a terem nagy keringéséből, mint éji holdsugár a megfűjt lombok közül. Pista nézte a gróf fiút. Egy perc múlva az is eltűnt. Utánuk lopózott.

Egy-két percet várt az Éva ablakánál. Egyetlen utolsó imádság volt egész élete: minden jósága, egész fiatal élete, minden ezen a könnyű imán volt, mint mesebeli roppant vár a lenge köd ívén. Óh, ha hazugság, ha rágalom, ha vad képzelődés rajzása volna minden e lehetne tovább hinni, szeretni, jövőt akarni!

Benyitott az első szobába. A második szoba ajtaját be sem tették. Szép habos fehér ruhájában ott feküdt Éva s karjai közt a fiatal gróf. Felcsuklott csókok és szerelmes lihegés forrósága volt a szobában.

A következő pillanatban már künn volt Pista. Óvatosan betette maga után az ajtót. Futott a szobájába, letépte magáról úri rongyait, a finom frakkot, a páncélos fehér inget,

mindent, ami ide tartozott. Feltépte a ládát, a Zsuzsa ládáját, kivette a durva székely daróc harisnyát, a székely zekét. Felöltözte a falut, a bosszúálló szilaj ős falut. Megnőtt természetén feszült a ruha, lobogó testén feszültek az izmok. Benézett a tükörbe s faluja ős tüze lángolt ki a szemein. Azután nehéz léptekkel ment a bálterem felé. A folyosón megpillantotta a majmot: — Gyere Kokó, gyere Kokó úribálba táncolni, gyere sógor! — A majom utána ment.

Az ajtónálló inasok egy percre meghökentek, de parancsoló szép arcáról ráismertek. Azt hitték, valami tréfa készül. Éva már újból táncolt a teremben. Pista a nagy zúgó forogtatásban egyszerre meglátta, csak őt látta. Féltrelokte maga elöl a táncolókat, mint könnyű kalászkokat s ment Éva felé viharos vilámlással, mint fergeteg a részeg fák között. A majom követte.

Éva elé ért. A lány felriadt és eleresztette táncolóját. Már tudott mindent s szemei halálos tágulásán örült rémület fagyott. Pista elébe dobant s egy óriásit kurjantott. A zene lehullott, mint egy bárdal lecsapott fej, a táncolók lába megdermedt, minden szem odariadt a hatalmas bosszúálló legényhez. Pista végítéletes hangja harsogott:

— Nézzetek ide, ti rothadt urak és férges námák! Hazugság, hogy én úri úrfi vagyok, hazugság, hogy vőlegény vagyok. Én Szabó

Pista székely legény vagyok, én paraszt vagyok! Ez az úri fehér kisasszony pedig szajha, szajha, ezerszer szajha, akit ez a majom a parádés kocsistól hódított el. Ez az ő vőlegénye!

Azzal felragadta a majmot, megcsóválta a levegőben s irtózatos erővel dobta a lányra: — Nesze a szeretőd, nesze a vőlegényed, te úri kisasszony, neked nem parasztlegény kell, hanem úri majom! — A lány elbukott a padlón s a majom dühös fájdalmában úrnője fehér nyakába harapott. Őrült tolongás támadt, a férfiak rohantak Pistának és a dühöngő majomnak. A majom egyik férfiről a másikra ugrott, harapta őket, azután felkúszott egy oszlopra, tépte le a csillárokat s dühös acsarkodással dobta a bomlott forgatagba. Pista egymáshoz vágta támadóit, utat hasítóit magának. A küszöbön még megállott s örült lobogással harsogta be a megbomlott sodomába:

— Paraszt vagyok, paraszt vagyok!

Azután elrohant s lenn úgy vágta be a kapukat, hogy reszkettek a felébresztett falaik. Reszketett a palota, ahol a csillogó teremben a nők sírtak, visítotak, ájultak, a férfiak hadonáztak, a majom őrjöngött. A szép menyasszony nyakából pedig folyt a vér s befolyta patyolat ruháját.

Pista pedig ment, amerre haragja vak kénye vezette. Az este elkésett gyaloglói dőb-

benve tértek ki a sötét óriás elől. Ment s lelke világtalan pusztaságában nem volt gondolat vagy külső kép, csak sötét izzását érezte feltámadt haragjának. Valami kóbor kutya a lábához akadt, azt úgy felrúgta, hogy hatot bukencezett, begurult egy kapuba s onnan vonított ki, mint egy letaszított lélek. Akkor lerántotta jegygyűrűjét s odadobta a szűkölő párának: — Nesze úrileány gyűrűje, ne sírj, menj nászéjszakára, téged vár. — De már a tizedük uccában egy nagy sírást érzett a lelke partján és egy kétségbeesett vágyat, hogy valami anyaféle jóságra találjon, hogy vele síró női mellen zokogja ki fekete zivatarát. És akkor az évek mögött egyszerre meglátta a kis városvégi házat s benne a Zsuzsa egyszerű jóságos arcát. Ez az egyszerű fehérnép, ez szerette őt, vissza kell menekülnie ebbe a szeretetbe. Megindult a kis ház felé, mely a város túlsó oldalán, két óra járásnyi nagy messzeségben volt. Amint ment és súlyos vak lépéseitől fel-feldobogott az elhagyott uccák szíve, egyszerre csak meleg gyermekkönyék szöktek a szemeibe. Mintha egy óriási anya vette volna vigasztaló mellére s csókolt volna belé életet. Kinézett haragos bánatából. Az uccán hosszú sorban szénás szekerek mentek, drága, meghajlott, hallgatag ökrök húzták a szekereket s a széna szaga sírt és dalolt mint egy csodálatos hegedű. Mintha a kis háromszéki falu küldte volna el zokogó hívását a

roppant idegen városba. Érett kalászok, meglapult kis házak szavát hallotta: — Minek futod rossz nagy gyermek a gödrös életet, térj vissza az én keblemre, ön vagyok az egészség, a jó munka, a jövő és az elpihenés.

Pista odagyökerezett s nézte, nézte a tovatűnő szekereket. Mint szelíd fényű halmok tűntek el a szétváló éjszakába. De az illat ottmaradt s mint sajnálkozó leánytestvér ráborította lágy haját a Pista szívére. Édes, jó, széles székel szavakat hallott s lelke nagy galambdúc volt, hová régi bánatos székel nóták repültek hazatérő szerelmes repüléssel. Haragos dobbanással verte lábával a mostoha földet: — Lesz még szőlő s lágy kenyér, — mondta fiatal élete dacos felmozdulással.

Egyszer csak odaért a Zsuzsa háza elé. Még szomorú világosság szűrődött ki a házból. Pista odalopózott az ablakhoz. Ott ült a tiszta szobában Zsuzsa, lekönyökölve az asztalra s nagy nemlátó tehénszemeket meresztett az éjszakába. Előtte a gyertya félig leégett kanóca lobogott ravatalon, haragos lobogással. Az asztalon egy nagy boros csupor volt, edények és ételmaradékok. Pista halkán benyitott a házba. A konyha sötét volt s az ismert dolgok mint ültökben elaludt vénasszonyok hallgattak a homályban. Kopogtatott a tiszta szoba ajtaján. Nem felelt senki. Benyitott. Zsuzsa hátra sem nézett. A szobában rettenetes borszag s a gyertya meggyűlt beteg

lehellete volt. Odament Zsuzsához, szelíden a vállára tette kezét s nmlt napokat hívó szomorú hívással mondta:

— Zsuzsa, édes jó Zsuzsa!

Zsuzsa súlyos-lomhán hátrafordította fejét s szemei üres tágasságát rányitotta Pistára. A megpuffedt arcról a régi jóságot letörölte a mámor. A rendes, tiszta vonásokat szétrúgták a rossz szenvedélyek. A szelíd ajak durván szélesült el és nyálas volt.

— Ki vagy! Ki vagy, te szerencsétlen flótás? — kérdezte nehéz csuklással.

— Édes Zsuzsa, nem ismeresz meg? Én vagyok Pista, a Szabó Pista.

A fehérnép egy percre rámeredt a fiúra s a szemek sötét behullásán valami futó lidérc-láng lobbant fel. Aztán a mámortól súlyos fej ráhullott az asztalra s beteg kuncogással, mint egy nyavalyás kutya, sírni kezdett s nyála ráfolyt az asztalra.

— Zsuzsa, édes Zsuzsa, mi bajod, mondd meg nekem, én vagyok a Szabó Pista — kérlelte a fiú.

— Bort... adj bort! — csuklotta siránkozva az asszony.

— Hát nem ismeresz meg, a Pista vagyok! — kiáltotta fergeteges elkeseredéssel Pista.

Zsuzsa mégegyszer feléje fordította eltorzított arcát. És mintha a holt lélek feltámadt volna még egy ölelésre: karjaival a levegőbe

kalimpált. Lehullott a székről, elterült a földön és hortyogni kezdett.

Pista lehajolt. A részeg nőt szelíden, óvatosan karjaira vette, feltette az ágyra. Fejét szépen a párnára fektette. Az alvó nő rettenően szortyogott, szájaszélén csurgott a nyála, melle fel-felcsuklott. Pista keserves sötéten nézte ezt a testébe holt lelket. Hát ebbe a szétrothadt testbe kiáltsa be az ő nagy bánatát, ide meneküljön a könyörtelen végtelen elől!

A gyertya fénye ugrott egyet, mint a meglőtt nyúl s a megszakadt fény elvágódott a sötétben. Vak éjszaka lett a kis szobában. A hullott test horkolt, hörgött, csemcsegett, vonított, mintha a kis ház kárhozott lelke volna. Pista kirohant a szobából, nekivetette magát az éjszakának. Már künn volt a roppant városból, mikor a behemót ember-kas ezer harangja zúgni kezdte a reggelt. De a Pista szívében már nem volt ima, hogy feleljen a harangok zokogására.

TARTALOM

	Oldal
Előszó.....	5
I. Három halál.....	13
II. Megint halál.....	92
III. Éva	159